

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Δημιουργική Γραφή

Διπλωματική Εργασία

«Σκηνές από τη ζωή και την τέχνη των μεταφραστριών και μεταφραστών λογοτεχνίας:

Δημιουργικές απεικονίσεις στον πεζό λόγο»

Ματθίλδη Σιμχά

Επιβλέπων καθηγητής: Πασχάλης Νικολάου

Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Σκηνές από τη ζωή και την τέχνη των μεταφραστριών και μεταφραστών λογοτεχνίας:

Δημιουργικές απεικονίσεις στον πεζό λόγο»

Ματθίλδη Σιμχά

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής
Πασχάλης Νικολάου,
Αναπληρωτής Καθηγητής,
Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Βασιλική Μήσιου,
Επίκουρη Καθηγήτρια
Λογοτεχνικής Μετάφρασης,
Α.Π.Θ.

Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2026

The difference between the almost right word and the right word is really a large matter—'tis the difference between the lightning-bug and the lightning.¹

Mark Twain

¹ Το απόσπασμα γράφτηκε σε επιστολή του Μαρκ Τουέιν με ημερομηνία 15 Οκτωβρίου 1888 προς τον George Bainton και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο *The Art of Authorship: Literary Reminiscences, Methods of Work, and Advice to Young Beginners* (1890), σελ. 87-88.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Σκηνές από τη ζωή και την τέχνη των μεταφραστριών και μεταφραστών λογοτεχνίας: Δημιουργικές απεικονίσεις στον πεζό λόγο» επιχειρεί να προσεγγίσει με δημιουργικό τρόπο την πολυεπίπεδη διάσταση της τέχνης του ατόμου που μεταφράζει λογοτεχνία, όχι μόνο απλά ως μεσάζοντα μεταξύ δύο γλωσσικών κόσμων, αλλά ως ερμηνευτή και συν-δημιουργό, του οποίου η φωνή, οι επιλογές και η προσωπική εμπειρία ενσωματώνονται δυναμικά στο μεταφραστικό αποτέλεσμα. Με άλλα λόγια, στόχος της εργασίας είναι να καταρρίψει μια ενδεχομένως απλουστευμένη και στερεοτυπική εικόνα της μεταφράστριας και του μεταφραστή και να αναδείξει, μέσα από μια σειρά λογοτεχνικές δημιουργικές προτάσεις, τόσο τις τεχνικές προκλήσεις όσο και τα υπαρξιακά ερωτήματα που προκύπτουν κατά τη μεταφορά ενός κειμένου από τη μία γλώσσα στην άλλη όπως, μεταξύ άλλων, τη διαρκή προσπάθεια μεταφραστριών και μεταφραστών να ισορροπούν ανάμεσα στην πιστότητα και την ελευθερία, την αδιάκοπη διαπραγμάτευση νοήματος, ύφους και πολιτισμικών αποχρώσεων, την αγωνία τους για το αποτέλεσμα και την έκθεση στην κριτική, τη συμφιλίωσή τους και την αποδοχή των ορίων της γλωσσικής μεταφοράς, καθώς και τη μοναχικότητα του επαγγέλματος.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη με σκοπό να γεφυρωθεί η θεωρία με την πράξη. Το πρώτο μέρος εστιάζει στη θεωρία: ξεκινά με λίγα λόγια για τις βασικές αρχές της λογοτεχνικής μετάφρασης και το προφίλ της μεταφράστριας και του μεταφραστή στη λογοτεχνία, ενώ στη συνέχεια εξετάζει τις ιδιαιτερότητες του μικροδιηγήματος, ως κείμενο και ως μετάφρασμα. Το δεύτερο μέρος αποτελεί το δημιουργικό σκέλος της εργασίας, όπου μέσα από μια σειρά λογοτεχνικών κειμένων αποτυπώνεται η δική μας οπτική για τον ρόλο του ατόμου που μεταφράζει.

Λέξεις – Κλειδιά

Συν-δημιουργός, μεταφραστική διαδικασία, συγγραφέας, ρόλος της μεταφράστριας και του μεταφραστή

Abstract

The present thesis, entitled “Scenes from the Life and Art of the Literary Translators: Creative Representations in Prose”, seeks to approach in a creative manner the multifaceted nature of the art of literary translation, viewing the literary translator not merely as a mediator between two linguistic worlds, but as an interpreter and co-creator whose voice, choices, and personal experience are dynamically embedded in the translated work. In other words, the aim of this thesis is to challenge a potentially simplistic and stereotypical perception of the literary translator and to highlight, through a series of creative literary explorations, both the technical challenges and the existential questions that arise in the transfer of a text from one language to another. These include, among others, the translator’s constant effort to balance fidelity and freedom, the ongoing negotiation of meaning, style, and cultural nuances, the anxiety surrounding the final outcome and exposure to criticism, the reconciliation with and acceptance of the limits of linguistic transfer, as well as the solitude inherent in the profession.

The thesis is divided into two parts with the aim of bridging theory and practice. The first part focuses on theory: it begins with the fundamental principles of literary translation and the profile of the literary translator, and then examines the distinctive features of flash fiction both as a literary text and as a translated text. The second part constitutes the creative component, in which a series of texts reflects our own perspective on the role of the translator.

Keywords

Co-creator, translation process, author, role of the translator

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία, με τίτλο «Σκηνές από τη ζωή και την τέχνη των μεταφραστριών και μεταφραστών λογοτεχνίας: Δημιουργικές απεικονίσεις στον πεζό λόγο», εξετάζει το άτομο που μεταφράζει, όχι απλά ως διαμεσολαβητή μεταξύ γλωσσικών συστημάτων, αλλά ως ερμηνευτικό και δημιουργικό υποκείμενο. Στόχος της είναι η διερεύνηση και η ανάδειξη της βιοματικής διάστασης της λογοτεχνικής μετάφρασης καθώς και της πολυεπίπεδης εικόνας της μεταφράστριας και του μεταφραστή.

Η εργασία διαρθρώνεται σε δύο μέρη: στο θεωρητικό και στο δημιουργικό. Στο πρώτο μέρος, το θεωρητικό, θα αναφερθούμε συνοπτικά, κατ' αρχάς, σε βασικές έννοιες που αφορούν στη λογοτεχνική μετάφραση και κατόπιν θα εξετάσουμε πιο διεξοδικά τη μεταφράστρια και τον μεταφραστή ως υποκείμενα, διερευνώντας τον ρόλο τους και τη σχέση τους με τον ή τη συγγραφέα. Στη συνέχεια, θα επιχειρήσουμε να σκιαγραφήσουμε τον χαρακτήρα της μεταφράστριας και του μεταφραστή, όπως αυτός αποτυπώνεται μέσα από διάφορα λογοτεχνικά είδη. Αρχικά, θα εξετάσουμε συνοπτικά την παρουσία του στο μυθιστόρημα, την ποίηση και το θέατρο. Έπειτα, θα εμβαθύνουμε στο διήγημα, θα αναφερθούμε σε πιο συμπυκνωμένες φόρμες λόγου: στην ιστορία 6 λέξεων², στον αφορισμό³ και στον βαρβαρισμό⁴, εστιάζοντας κυρίως στο μικροδιήγημα. Τέλος, αφού ανατρέξουμε στα μικροδιηγήματα του δεύτερου μέρους, σε αυτά δηλαδή της δικής μας διερευνητικής ματιάς, και αναφερθούμε στις θεματικές τους, στην εικόνα της μεταφράστριας και του μεταφραστή και στον τρόπο με τον οποίο σε κάθε ένα από αυτά ενσωματώνονται τα μεταφραστικά διλήμματα, θα καταλήξουμε σε συμπεράσματα, επιδιώκοντας μια τελική σύνδεση θεωρίας και

² Ιστορία έξι λέξεων: λογοτεχνικό είδος το οποίο με έξι λέξεις παρουσιάζει μια κίνηση σύγκρουσης, δράσης και επίλυσης, δίνοντας στον αναγνώστη την αίσθηση μιας ολοκληρωμένης αφήγησης που ξετυλίγεται μέσα σε μια στιγμή ανάγνωσης. Narrative Magazine. (n.d.). *Six-word story guidelines*. Narrative Magazine. <https://www.narrativemagazine.com/sixwords>

³ Αφορισμός είναι μια σύντομη, περιεκτική δήλωση που προσφέρει διδασκαλία, αλήθεια ή γνώμη, όπως ένα απόφθεγμα ή μια παροιμία. Στο Ι. Παρίσης και Ν. Παρίσης, *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων: Γυμνασίου - Λυκείου* (Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», χ.χ.), λήμμα: «Αφορισμός».

⁴ Βαρβαρισμός είναι η παραβίαση των κανόνων της πρότυπης γλώσσας που εντοπίζεται αποκλειστικά στα όρια της μεμονωμένης λέξης, είτε κατά την εκφορά της (στο φωνολογικό/ορθογραφικό επίπεδο) είτε κατά τον σχηματισμό της (στο μορφολογικό επίπεδο). Γ. Μπαμπινιώτης, *Εγχειρίδιο της Πρότυπης Εκφραστικής Γλώσσας* (Αθήνα: [Κέντρο Λεξικολογίας](#), 2014), σ. 45.

πράξης. Στο δεύτερο μέρος, το δημιουργικό, παραθέτουμε, σε φθίνουσα σειρά μεγέθους, 60 λογοτεχνικά κείμενα μικρής φόρμας, διαφορετικής έκτασης και ύφους (ξεκινώντας από ένα μικροδιήγημα 1.602 λέξεων και καταλήγοντας σε μια Ιστορία έξι λέξεων), μέσα από τα οποία, λαμβάνοντας υπόψιν τις παραμέτρους της μεταφραστικής διαδικασίας, θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε την εικόνα της μεταφράστριας και του μεταφραστή μέσα από το πρίσμα της υποκειμενικής μας θεώρησης. Στόχος μας είναι να μην ανασυντεθεί μια παραδοσιακά αόρατη φιγούρα του ατόμου που μεταφράζει, ως ουδέτερος διαμεσολαβητής που απλώς μεταφέρει πιστά το πρωτότυπο κείμενο, αλλά να αναδειχθεί το προφίλ της σύγχρονης ερμηνεύτριας και του σύγχρονου ερμηνευτή, με τις ανησυχίες τους, τις δυσκολίες και τις απογοητεύσεις τους, καθώς και το προσωπικό τους αποτύπωμα.

Το έναυσμα αυτού του εγχειρήματος πηγάζει από τη βιωματική και μεταφραστική διαδρομή μας και κυρίως από τη συμμετοχή μας στη συλλογική μετάφραση της ανθολογίας *Ενοχλητικές δεσποινίδες. Λατινοαμερικάνικη γυναικεία μικροαφήγηση και έμφυλοι ρόλοι*, η οποία εκδόθηκε το 2021 από τις εκδόσεις Στίγμος και από την, ακόμη πιο πρόσφατη, μεταφραστική εμπλοκή μας στη δίγλωσση ανθολογία χιλιανού φεμινιστικού μικροδιηγήματος *Κοίταξέ με κατάματα / Mirame a los ojos. Gabriela Aguilera - Pía Barros - Chivy Guajardo*, η οποία εκδόθηκε πριν λίγες μέρες από τις εκδόσεις Άνω Τελεία. Η διαδικασία της συλλογικής μετάφρασης, η δημιουργική συνύπαρξη με άλλες μεταφράστριες και μεταφραστές, η ανταλλαγή απόψεων και η κοινή προσπάθεια για την απόδοση του έμφυλου λόγου και της φεμινιστικής οπτικής στα ελληνικά, μας αποκάλυψαν πώς η μετάφραση μπορεί να γίνει πράξη αντίστασης και επαναπροσδιορισμού των κοινωνικών στερεοτύπων. Παράλληλα, η επαφή μας με το είδος της μικρομυθοπλασίας μας ανάγκασε να αναμετρηθούμε με την ακρίβεια, την οικονομία των λέξεων και τη δυναμική της αιφνιδιαστικής κατάληξης. Μεταφράζοντας τα 66 μικροδιηγήματα γραμμένα από 33 σύγχρονες γυναίκες δημιουργούς της Λατινικής Αμερικής στην ανθολογία *Ενοχλητικές δεσποινίδες* και, στη συνέχεια, τα 46 μικροδιηγήματα των τριών γυναικών συγγραφέων από τη Χιλή, εξοικειωθήκαμε με το λογοτεχνικό αυτό είδος και συνειδητοποιήσαμε ότι η μικρή φόρμα δεν στερείται βάθους, αντίθετα συμπυκνώνει τη γυναικεία εμπειρία με τρόπο στοχευμένο και αιχμηρό. Και αυτό ακριβώς λειτούργησε ως γέφυρα για το επόμενο βήμα μας: τη μετάβαση από τον ρόλο της μεταφράστριας στον ρόλο της δημιουργού, φυσική εξέλιξη αυτής της μαθητείας. Η μεταφραστική εμπειρία μας, μας πρόσφερε τα εργαλεία για να αρθρώσουμε τη δική μας πλέον φωνή, να

πειραματιστούμε με τη φόρμα και να αποτυπώσουμε τις δικές μας ενδεχομένως «ενοχλητικές», ελπίζουμε, αφηγήσεις οι οποίες παρατίθενται, εν είδει μικροδιηγημάτων, στο δημιουργικό μέρος της παρούσας εργασίας.

1. Λογοτεχνική μετάφραση: Η μεταφράστρια και ο μεταφραστής ως ενεργά υποκείμενα

Στο πλαίσιο της σύγχρονης μεταφρασεολογίας, η μεταφράστρια και ο μεταφραστής αναγνωρίζονται ως ενεργά και δημιουργικά υποκείμενα, η «δεύτερη φωνή» που διαμορφώνει το τελικό κείμενο (Bassnett, 1991), των οποίων η γλωσσική παιδεία, οι πολιτισμικές εμπειρίες και η αισθητική επηρεάζουν καθοριστικά το μεταφραστικό αποτέλεσμα. Η μεταφραστική πράξη —ιδίως στη λογοτεχνία— συνιστά κατεξοχήν διαδικασία επανεγγραφής, όπου κάθε επιλογή ύφους, ρυθμού ή λεξιλογίου αντανakλά μια συγκεκριμένη ανάγνωση, καθιστώντας τη μεταφράστρια και τον μεταφραστή συν-δημιουργούς της νοηματοδότησης του κειμένου. Κεντρικό ζήτημα σε αυτή τη διαδικασία αποτελεί η διαλεκτική σχέση μεταξύ πιστότητας και ελευθερίας (Steiner, 1975). Παρά το γεγονός ότι η πιστότητα επιδιώκει να κρατήσει αναλλοίωτη τη μορφή και το νόημα του αρχικού έργου, οι ιδιαιτερότητες που φέρει κάθε γλώσσα σε πολιτισμικό και δομικό επίπεδο κάνουν την τέλεια εφαρμογή της αδύνατη. Αντίστοιχα, η υπερβολική ελευθερία ελλοχεύει τον κίνδυνο αλλοίωσης του αρχικού χαρακτήρα του έργου (Eco, 2003). Έτσι, το άτομο που μεταφράζει καλείται να ισορροπήσει σχολαστικά ανάμεσα στην προστασία της αυθεντικότητας του πρωτοτύπου και την εξασφάλιση μιας ζωντανής, κατανοητής γλώσσας. Η Bassnett, στην ενότητα «The history of translation theory» του βιβλίου της *Translation Studies* (1991), αναφέρει σχετικά ότι το θέμα αυτό «ανακύπτει ξανά και ξανά με διαφορετική έμφαση, ανάλογα με τις διαφοροποιήσεις των εννοιών γλώσσα και επικοινωνία» (1991, σ.42). Η ισορροπία αυτή συνδέεται άμεσα με το δίπολο ορατότητας και αορατότητας της μεταφράστριας και του μεταφραστή, το οποίο ορίζει τον βαθμό στον οποίο η παρουσία τους γίνεται αισθητή στο τελικό κείμενο. Ο Venuti χρησιμοποιεί τον όρο «διαφάνεια» για να περιγράψει την κατάσταση του μεταφραστή στη σημερινή αγγλοσαξονική κουλτούρα επισημαίνοντας ότι:

Ένα μεταφρασμένο κείμενο, [...] κρίνεται αποδεκτό από τους περισσότερους εκδότες, κριτικούς και αναγνώστες, όταν είναι γραμμένο με ευγλωττία, όταν η απουσία

κάθε γλωσσικής ή υφολογική ιδιαιτερότητας το κάνει να μοιάζει διαυγές, δημιουργώντας τη φαινομενική εντύπωση ότι αντανακλά την προσωπικότητα και τις προθέσεις του ξένου συγγραφέα του ή το ουσιαστικό νόημα του ξένου κειμένου, με άλλα λόγια, όταν δημιουργεί τη φαινομενική εντύπωση ότι η μετάφραση δεν είναι στην πραγματικότητα μια μετάφραση, αλλά το πρωτότυπο κείμενο». (Venuti, 1995, σ. 1)

Πράγματι, ενώ η κλασική μεταφρασεολογική προσέγγιση προκρίνει την αορατότητα του μεταφραστή με στόχο τη φυσικότητα του κειμένου υποδοχής, η σύγχρονη βιβλιογραφία αναδεικνύει τον αναπόφευκτο και διαρκή ρόλο του στη μεταφραστική διαδικασία. Προς αυτή την κατεύθυνση, το έργο της Baker *In Other Words: A Coursebook on Translation* συνιστά σημαντική επιρροή στην εκπαίδευση των μεταφραστών, καθώς προσεγγίζει συστηματικά τη θεματική δόμηση και συνοχή, ενώ παράλληλα ενσωματώνει το πραγματολογικό επίπεδο, εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται η εκφορά του λόγου σε πραγματικές επικοινωνιακές καταστάσεις (Baker 1992, σ. 217). Η έμφαση αυτή στη λειτουργική και επικοινωνιακή διάσταση της μετάφρασης προαναγγέλλει ουσιαστικά την ανάδυση των Translator Studies και κατ' επέκταση των Literary Translator Studies. Πρόκειται για ένα σύγχρονο, ανθρωποκεντρικό υπο-πεδίο των Μεταφραστικών Σπουδών (Translation Studies) που μετατοπίζει το ενδιαφέρον από το κείμενο στο ίδιο το υποκείμενο που μεταφράζει. Στο πλαίσιο αυτό, ο συλλογικός τόμος των Kaindl, Kolb και Schlager (2021) αποτελεί βιβλίο-ορόσημο για τη μεθοδολογική οριοθέτηση του κλάδου, καθώς εξετάζει τις μεταφράστριες και τους μεταφραστές λογοτεχνίας ως μοναδικά ανθρώπινα όντα και όχι ως απλές λειτουργικές μονάδες. Μέσα από ιστορικο-βιογραφικές, κοινωνικο-επιστημονικές μεθόδους και την ανάλυση παρακειμένων (paratexts), το εν λόγω έργο προσεγγίζει έννοιες όπως ο ρόλος, ο εαυτός και η φωνή της ή του δημιουργού, προσφέροντας μια ολιστική κατανόηση της μεταφραστικής πράξης.

Εν κατακλείδι, η διερεύνηση του ρόλου της μεταφράστριας και του μεταφραστή, ιδίως στο απαιτητικό πεδίο της λογοτεχνίας, φωτίζει τη σύνθετη φύση του επαγγέλματος ως μιας διαρκούς διαπραγμάτευσης με το ξένο. Οι επιλογές ύφους, οι πολιτισμικές προσαρμογές και η συνειδητή διατήρηση της ξενικότητας αποτελούν εργαλεία με τα οποία η μεταφράστρια και ο μεταφραστής αφήνουν το αναπόφευκτο αποτύπωμά τους στο κείμενο. Η σύγχρονη θεωρία, αποδεχόμενη αυτή τη «δεύτερη φωνή», αναγνωρίζει ωστόσο ότι η αξία ενός μεταφράσματος δεν έγκειται στην

πλασματική του αυτονομία ως δήθεν πρωτότυπο, αλλά στην ικανότητά του να γεφυρώνει κόσμους, διασώζοντας την ιδιαιτερότητα της ή του δημιουργού μέσα από τη δημιουργικότητα της ερμηνεύτριας ή του ερμηνευτή.

2. Μορφές της μεταφράστριας και του μεταφραστή στη λογοτεχνία: Ειδολογικές προσεγγίσεις

Η μορφή της μεταφράστριας και του μεταφραστή αποτελεί ένα από τα πιο σύνθετα και γόνιμα μοτίβα της σύγχρονης λογοτεχνίας. Από αόρατη τεχνίτρια ή τεχνίτης της γλώσσας, το άτομο που μεταφράζει μετατρέπεται σταδιακά σε πρωταγωνίστρια και πρωταγωνιστής, σε ηθικό και πολιτικό υποκείμενο, ακόμη και σε συν-δημιουργό του έργου. Η λογοτεχνία του 20ού και του 21ου αιώνα αντιμετωπίζει πλέον τη μετάφραση όχι ως μηχανική μεταφορά λέξεων αλλά ως πράξη ερμηνείας, εξουσίας, πολιτισμικής διαπραγμάτευσης και υπαρξιακής αναζήτησης. Πώς όμως σκιαγραφείται στα λογοτεχνικά έργα η φιγούρα της μεταφράστριας και του μεταφραστή; Μέσα από το μυθιστόρημα, την ποίηση, το θέατρο, το διήγημα, το μικροδιήγημα, την ιστορία 6 λέξεων ή τον αφορισμό το άτομο που μεταφράζει αναδύεται συχνά ως ερευνήτρια και ερευνητής χαμένων νοημάτων ή κρυμμένων μυστικών, ως γέφυρα ανάμεσα σε διαφορετικούς πολιτισμούς ή ακόμα και ως προδότης, παλεύοντας με την αδυναμία της απόλυτης πιστότητας. Ενίοτε παρουσιάζεται ως σωσίας της ή του συγγραφέα ή εμμονική μορφή που ταυτίζεται τόσο βαθιά με τον ή τη δημιουργό, ώστε τα όρια των προσωπικοτήτων τους θολώνουν, οδηγώντας σε υπαρξιακές αναζητήσεις ή ακόμα και στην τρέλα. Σε άλλες όψεις της λογοτεχνίας, το υποκείμενο αυτό αποτελεί ένα πολιτικό και ηθικό ον όπου, σε περιβάλλοντα λογοκρισίας ή συγκρούσεων, γίνεται ρυθμιστρια ή ρυθμιστής της πληροφορίας, επιλέγοντας τι θα ειπωθεί και τι θα αποσιωπηθεί. Δεν θα μπορούσαμε, για ευνόητους λόγους, να παραθέσουμε παραδείγματα για όλες αυτές τις πτυχές, γι' αυτό θα εστιάσουμε στην εικόνα της μεταφράστριας και του μεταφραστή στη λογοτεχνία: σύντομα στο μυθιστόρημα, την ποίηση και το θέατρο, και πιο αναλυτικά στα μικρότερα είδη, όπως το διήγημα, το μικροδιήγημα, η ιστορία έξι λέξεων και ο αφορισμός.

Στον χώρο του μυθιστορήματος, συναντούμε συχνά τον χαρακτήρα του ατόμου που μεταφράζει, το οποίο συνήθως αναδύεται ως καθοριστικός διαμεσολαβητής που γεφυρώνει διαφορετικούς κόσμους και πολιτισμούς. Αξίζει να αναφέρουμε ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα όπως, μεταξύ άλλων, το πειραματικό *Μεταξύ (Between)*

της Βρεττανής Christine Brooke-Rose, το ιστορικό, πολιτικό, δυστοπικό *Κιβώτιο* του Άρη Αλεξάνδρου, το *Μια καρδιά τόσο λευκή* (*Corazón tan blanco*) του Ισπανού Χαβιέρ Μαρίας, το *L'interprete* του Ιταλού Diego Marani. Από την άλλη πλευρά, στην ποίηση, η μετάφραση παρουσιάζεται συχνά ως μια επίμονη προσπάθεια απόδοσης του άρρητου, όπως στο *Altazor o el viaje en paracaídas* του Χιλιανού Βισέντε Ουιδόβρο, στο ποίημα/δοκίμιο *On Translating "Eugene Onegin"* του Βλαντιμίρ Ναμπόκοφ, στο Μεταφραστής Ποιήσεως (*Thumacz poezji*) του Πολωνού Ζμπίγκνιεφ Χέρμπερτ, αλλά και στο πεζόμορφο ποίημα *Ο Μεταφραστής* του Γιάννη Κοντού. Τέλος, στα θεατρικά έργα, η μεταφράστρια ή ο μεταφραστής, ως κεντρικοί ήρωες, παρουσιάζονται συνήθως παγιδευμένοι ανάμεσα σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα, όπως στο μονόπρακτο *L'Anglais tel qu'on le parle* (*Τα αγγλικά όπως τα μιλούν*) του Τριστάν Μπερνάρ (Tristan Bernard), στο *La Malinche* του Μεξικανού Κάρλος Φουέντες ή στο *Translations (Μεταφράσεις)* του Ιρλανδού Μπράιαν Φρίελ (Brian Friel).

Εστιάζοντας στον χώρο του διηγήματος, όπου η πλοκή ολοκληρώνεται μέσα σε λίγες σειρές, το θέμα της μεταφράστριας και του μεταφραστή έχει εμπνεύσει σπουδαίους λογοτέχνες καθώς η μετάφραση αποτελεί την τέλεια μεταφορά για την ανθρώπινη επικοινωνία, τα μυστικά, την εξουσία και τα όρια των λέξεων. Αξίζει, για παράδειγμα, να αναφέρουμε το διήγημα του Αργεντινίου Χόρχε Λουίς Μπόρχες «Ο Πιέρ Μενάρ, συγγραφέας του Δον Κιχώτη» (Pierre Menard, autor del Quijote) που δημοσιεύτηκε αρχικά στο αργεντίνικο περιοδικό *Sur* το 1939. Ο Μπόρχες ανατρέπει ριζικά τη σχέση ανάμεσα στο πρωτότυπο και τη μετάφραση, παρουσιάζοντας έναν συγγραφέα που επιχειρεί να ξαναγράψει αυτολεξεί τον Δον Κιχώτη. Η μετάφραση δεν είναι πλέον πιστή αντιγραφή αλλά δημιουργική επανερμηνεία της πραγματικότητας. Στο «Ο κλεπτομανής μεταφραστής» του Ούγγρου Dezső Kosztolányi, μια αλληγορία για τη δύναμη και την αυθαιρεσία του μεταφραστή πάνω στο έργο του άλλου, το οποίο εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1933 και μεταφράστηκε το 2021 στα ελληνικά από την Αλόη Σιδέρη, ο εξαιρετικά ταλαντούχος μεταφραστής, ο οποίος όμως υποφέρει από κλεπτομανία, κλέβει λέξεις. Καθώς μεταφράζει, αφαιρεί σκόπιμα κοσμητικά επίθετα ή πολύτιμα στοιχεία από το κείμενο, αλλάζοντας τη μοίρα των χαρακτήρων. Στο «Ο μεταφραστής» (*El traductor*) του Ισπανού Wenceslao Fernández Flórez, διήγημα με θέμα την ψυχολογική αποξένωση και τη μοναξιά που κρύβει το επάγγελμα της μετάφρασης, το οποίο συμπεριλήφθηκε για πρώτη φορά στην επίσημη συγκεντρωτική έκδοση των έργων του συγγραφέα το 1945, ο μεταφραστής χάνει τα όρια ανάμεσα στη

δική του προσωπικότητα και την ταυτότητα του συγγραφέα που μεταφράζει. Το έργο εξερευνά με λεπτή ειρωνεία τη «διπλή ζωή» του μεταφραστή, ο οποίος αναγκάζεται να ζει και να αισθάνεται μέσα από τα λόγια ενός άλλου ανθρώπου. Στο «Η αναζήτηση του Αβερρόη» (*La busca de Averroes*) του Χόρχε Λουίς Μπόρχες (1947), διήγημα που δημοσιεύτηκε αρχικά στο περιοδικό *Sur* και αργότερα συμπεριλήφθηκε στη διάσημη συλλογή *To Άλεφ* (*El Aleph*) το 1949, ο μεταφραστής Αβερρόης, τραγική φιγούρα που αναζητά το ανέφικτο, παλεύει μοναχικά με τα όρια της δικής του γλώσσας και κουλτούρας. Στο διήγημα «Ο ερμηνευτής των παθήσεων» (*The Interpreter of Maladies*) της Βρετανοαμερικανίδας Τζούμπα Λαχίρι (Jhumpa Lahiri), το οποίο εκδόθηκε το 1999 και κυκλοφορεί στα ελληνικά σε μετάφραση της Μπελίνας Μιντιώτη, ο ήρωας συνειδητοποιεί ότι ενώ μπορεί να μεταφράσει με ακρίβεια τα σωματικά συμπτώματα των ασθενών, είναι εντελώς αδύνατον να μεταφράσει ή να γιατρέψει τις εσωτερικές, συναισθηματικές παθήσεις της ανθρώπινης ψυχής. Το διήγημα «Η μεταφράστρια την παραμονή της Πρωτοχρονιάς» (*The Translator on New Year's Eve*) της Lydia Davis, το οποίο περιλαμβάνεται στη συλλογή διηγημάτων της με τίτλο *Varieties of Disturbance* (2007), περιστρέφεται γύρω από τη μεταφραστική διαδικασία, την προσοχή στη λεπτομέρεια, τις γλωσσικές αποχρώσεις και τη διπλή ζωή του μεταφραστή μέσα από τα λόγια ενός άλλου συγγραφέα. Τέλος, στο διήγημα «Καντίνα» του Γιάννη Ζαχείλα, το οποίο δημοσιεύτηκε το 2024, μια ατμοσφαιρική ιστορία απομόνωσης, καλοκαιρινής ραστώνης και αναπάντεχων συναντήσεων, ο ήρωας παρουσιάζεται ως ένας χαμηλόμισθος, κουρασμένος και εσωστρεφής μεταφραστής αστυνομικών μυθιστορημάτων.

Στη μικρή λογοτεχνική φόρμα, ξεκινώντας από το μικροδιήγημα, η μεταφράστρια και ο μεταφραστής εμφανίζονται μέσα από πυκνές αλληγορίες. Στο «Η μετάφραση» (*La traducción*) του Juan José Millás, μικροδιήγημα που δημοσιεύτηκε το 2002, ο ήρωας ενώ μεταφράζει τη ζωή του σε ξένες γλώσσες για να αναδιαμορφώσει και να κατανοήσει το παρελθόν του, επιλέγει να ζήσει στο περιθώριο του κειμένου, αποφεύγοντας την οριστικότητα και την πραγματικότητα της ζωής. Στο «Διπλός Πράκτορας» από τη συλλογή διηγημάτων *Proofs and Three Parables* (Αποδείξεις και τρεις παραβολές, 1993), ο Γαλλοαμερικανός Τζορτζ Στάινερ (George Steiner) βλέπει τη μετάφραση ως πράξη επιβίωσης και επικοινωνίας. Εδώ, ο μεταφραστής, βαθιά εξαντλημένος από τη βαρβαρότητα του πολέμου, επιλέγει να παραβιάσει τον ρόλο του πιστού διαμεσολαβητή, μετατρέποντας τη μετάφραση σε πράξη ανθρωπισμού που

εφευρίσκει την ειρήνη. Στο «Η υπόθεση του άπιστου μεταφραστή» (*El caso del traductor infiel*) του José María Merino, από τη συλλογή *Cuentos del Barrio de Refugio*, 1994, ο μεταφραστής, επιφορτισμένος με την απόδοση ενός έργου στα ισπανικά, δεν περιορίζεται απλά στη μετάφραση, αλλά αλλοιώνει, προσθέτει και μεταμορφώνει το πρωτότυπο, φτάνοντας στο σημείο να υποκαταστήσει την πρόθεση της συγγραφέως. Στο «Ο καλός μεταφραστής» (2020) του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ο μεταφραστής παρεμβαίνει δυναμικά αλλάζοντας το τέλος ενός μυθιστορήματος για να προστατεύσει τη σχέση του με τη γυναίκα που αγαπά ενώ στο «Ο εκλιπών» (2021) του ιδίου, το οποίο σατιρίζει την υποκρισία και την αλαζονεία του λογοτεχνικού κόσμου, ο μεταφραστής παρουσιάζεται ως ένας τσαρλατάνος που εξαπατά το κοινό επί δεκαετίες, μεταφράζοντας ανύπαρκτους συγγραφείς που ο ίδιος έχει επινοήσει. Στο «*El idioma oficial del patio*», μικροδιήγημα του Ισπανού Ginés S. Cutillas το οποίο περιλαμβάνεται στο βιβλίο του *Un koala en el armario* (2010), η αλλαγή γλώσσας από τα παιδιά λειτουργεί ως κώδικας μυστικότητας και ο ρόλος του μεταφέρεται στον ίδιο τον αναγνώστη ο οποίος καλείται να «μεταφράσει» τις λέξεις του παιδιού στην πραγματική τους έννοια: την οικογενειακή προδοσία και την απιστία.

Η ίδια προβληματική εμφανίζεται και στα εξαιρετικά σύντομα λογοτεχνικά είδη, όπως είναι οι ιστορίες έξι λέξεων και οι αφορισμοί, συμπυκνώνοντας τη βαθύτερη φιλοσοφία της μετάφρασης: η μεταφράστρια και ο μεταφραστής ζουν διαρκώς ανάμεσα σε δύο φωνές, δύο πολιτισμούς και δύο πραγματικότητες. Σε λογοτεχνικά αφιερώματα (όπως στο περιοδικό Πλανόδιον), σε blog μεταφραστριών και μεταφραστών αλλά και συγγραφέων, έχουν εμφανιστεί, μεταξύ άλλων, ιστορίες έξι λέξεων και αφορισμοί, διάφορων συγγραφέων, Ελλήνων και ξένων. Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος στο blog του υπό τον τίτλο *8 aforismos acerca de la traducción de poesía* (2024), γράφει: *Los que afirman que hay poemas que no se traducen es como si argumentaran que hay poemas que no se leen.* (Όσοι ισχυρίζονται ότι υπάρχουν ποιήματα που δεν μεταφράζονται, είναι σαν να υποστηρίζουν ότι υπάρχουν ποιήματα που δεν διαβάζονται). Και συνεχίζει: «Τσιγγουνιά: Ο σπουδαίος ποιητής δεν έδωσε ποτέ την άδειά του να μεταφραστεί έστω και ένα ποίημά του. Γρήγορα πέρασε στη λήθη». Η Αμερικανίδα Diana De Los Santos αποτυπώνει το ταξίδι της μετάφρασης, όπου μέσα από τη σύγχυση της ξένης γλώσσας γεννιέται ένα νέο νόημα γράφοντας: «Ξένη γλώσσα. Χάθηκα. Βρήκα έναν προορισμό». (*Foreign language. Became lost. Found destination*) και παραπέμπει στην αιώνια «δυσπιστία» που δείχνει το άτομο που

μεταφράζει απέναντι στις παγίδες του πρωτότυπου κειμένου. Ο Αντρές Νέουμαν (Andrés Neuman) στους *Βαρβαρισμούς* (Barbarismos) του, συνδυάζοντας τον αφορισμό με τη φαντασία της ποίησης, στο λήμμα «μετάφραση» αναφέρει: Μετάφραση: Μοναδικός τρόπος να διαβάζεις και να γράφεις ταυτόχρονα || Πρωτότυπο κείμενο εμπνευσμένο από κάτι άλλο || Μυθοπλασία βασισμένη σε πραγματικά γλωσσικά γεγονότα || Έρωτας που πληρώνεται με τη λέξη || Κατά λέξη μετάφραση: λογοτεχνικό τραύμα από φιλολογικό όπλο || Ταυτόχρονη μετάφραση: παρανόηση σε στερεοφωνική λήψη.

Συμπερασματικά, οι φιγούρες της μεταφράστριας και του μεταφραστή στη λογοτεχνία του 20ού και 21ου αιώνα παύουν οριστικά να αποτελούν ουδέτερους, μηχανικούς διαβιβαστές λέξεων. Όπως αναδείχθηκε μέσα από τα διαφορετικά λογοτεχνικά είδη —από τη σύνθετη δομή του μυθιστορήματος και την αμεσότητα του θεάτρου, μέχρι την πυκνότητα της ποίησης και των μικροδιηγημάτων— η μεταφράστρια και ο μεταφραστής μετεξελίσσονται σε δυναμικούς πρωταγωνιστές. Πρόκειται για βαθιά υπαρξιακά, ηθικά και πολιτικά υποκείμενα, τα οποία δεν γεφυρώνουν απλώς διαφορετικούς πολιτισμούς, αλλά αναμετρώνται καθημερινά με τα όρια της γλώσσας, την απώλεια του νοήματος και το βάρος της απόλυτης πιστότητας. Ενίοτε σωσίες του συγγραφέα και άλλοτε ρυθμιστές της πληροφορίας σε περιβάλλοντα λογοκρισίας, αναδύονται τελικά ως αυτόνομοι συν-δημιουργοί. Η πράξη της μετάφρασης δεν είναι μια απλή γλωσσική μεταφορά, αλλά μια ζωντανή πράξη ερμηνείας και εξουσίας που επανακαθορίζει το ίδιο το πρωτότυπο έργο. Χωρίς τη δική τους καθοριστική διαμεσολάβηση, η παγκόσμια λογοτεχνία θα στερούνταν τη δυνατότητα να συνομιλεί πέρα από σύνορα, αποδεικνύοντας ότι το άτομο που μεταφράζει, ακόμη και όταν επιλέγει να παραμένει στη σκιά, είναι αυτό που κρατά ζωντανή την παγκόσμια πολιτισμική κληρονομιά.

3. Η ανατομία του μικροδιηγήματος

Η παρούσα μελέτη εστιάζει κατά κύριο λόγο στη μικρή φόρμα, και συγκεκριμένα στο μικροδιήγημα, πρωτίστως για λόγους οικονομίας, χωρίς ωστόσο αυτό να υποβαθμίζει τη λογοτεχνική αξία των ειδών που αποκλείονται. Η επιλογή του συγκεκριμένου είδους υπαγορεύεται επιπλέον από το γεγονός ότι το μικροδιήγημα γνωρίζει σημαντική άνθηση και ευρεία αποδοχή από το αναγνωστικό κοινό κατά τις τελευταίες τρεις

δεκαετίες. Ακολουθώντας τους γρήγορους ρυθμούς και τις απαιτήσεις της σύγχρονης ψηφιακής εποχής, έχει καταφέρει να ξεχωρίσει χάρη στη συντομία, την αμεσότητα και τη ζωντάνια που το χαρακτηρίζουν. Παρά το μικρό του μέγεθος, μπορεί να μεταδώσει έντονα συναισθήματα, βαθύτερα νοήματα και δυνατές εικόνες μέσα σε ελάχιστες λέξεις. Για τον λόγο αυτό, το μικροδιήγημα δεν θεωρείται πλέον απλώς μια σύντομη μορφή αφήγησης, αλλά έχει αναδειχθεί σε ένα σύγχρονο και ξεχωριστό λογοτεχνικό είδος με σημαντική παρουσία στη λογοτεχνία των ημερών μας.

3.1. Μικρομυθοπλασία: Ορολογία και χαρακτηριστικά

Το μικροδιήγημα, του οποίου οι ρίζες χάνονται στην αρχαιότητα, εμφανίζεται με τη σημερινή του μορφή, κυρίως από το 1830 και μετά, με βασικά χαρακτηριστικά τη συντομία (δεν είναι επακριβώς καθορισμένη), αλλά και τη λιτότητα και την πυκνότητα στη γλώσσα και στο περιεχόμενο (Παρίσης & Παρίσης: 1999, 49). Αν και αναμφισβήτητα αντλεί στοιχεία από το διήγημα (Guimarães: 2009, 3), δεν αποτελεί επ' ουδενί προστάδιο ενός διηγήματος ή ενός μυθιστορήματος. Στην ερώτηση τι είναι το μικροδιήγημα η Γιώτα Τεμπρίδου απαντά στον Μιχάλη Κατσιγιάννη: «Δεν είναι η παιδική ηλικία του μυθιστορήματος, άσκηση δηλαδή ή προθάλαμος της μεγάλης φόρμας. Είναι ένα αυτόαρκες λογοτεχνικό σύμπαν, με πολυποίκιλα κατάφορτα δέντρα». Λίγα λογοτεχνικά είδη έχουν τόσες πολλές ονομασίες: σύντομο διήγημα, περιστατικό, διηγηματίδιον, βραχύ διήγημα, υπερβραχύ διήγημα, μικροσκοπικό διήγημα, διήγημα-μινιατούρα, στιγμιαίο διήγημα, ταχυδιήγημα, γρήγορο διήγημα, διήγημα μπονζάι, μικροδιήγημα, μικρομυθοπλασία, μικροαφήγηση, μικροκείμενο, μινιδιήγημα, μινιμυθοπλασία, μινικείμενο, νανοδιήγημα, νανομυθοπλασία, νανοκείμενο, μικρή αφήγηση, σύντομη αφήγηση, υπερβραχύτατο κείμενο, διήγημα εξπρές, μεταξύ πολλών άλλων. Πρόκειται, χωρίς αμφιβολία, για ένα λογοτεχνικό είδος που αρνείται τα δόγματα και τις σταθερές. Είναι περίπλοκο, η έκτασή του διαφέρει και τα χαρακτηριστικά του μοιάζουν είτε ελάχιστα είτε πάρα πολλά, ανάλογα με την οπτική του καθενός.

Παράλληλα, η ερευνητική κοινότητα έχει επιχειρήσει να διατυπώσει ποικίλους ορισμούς. Η Dolores Koch (1981) αναφέρει ότι πρόκειται για αφηγήσεις χωρίς εισαγωγή, περιστατικά ή δράση, χωρίς ολοκληρωμένους χαρακτήρες, και χωρίς αποκορύφωση και, γι' αυτό, χωρίς τέλος. Επιπλέον, σημειώνει, ότι η πρόζα είναι απλή, προσεγμένη, σαφής και δισημαντική: χρησιμοποιεί το χιούμορ, το παράδοξο, την

ειρωνεία και τη σάτιρα. Από την άλλη, για τη Laura Pollastri (2007) οι ιδιότητες του μικροδιηγήματος θα ήταν: χιούμορ, πολυσημία, διακείμενο, αποσπασματικότητα, συμφωνία μεταξύ αναγνώστη και συγγραφέα, ενώ για τον Αθανασόπουλο (2009), τα μικρά αυτά πεζά είναι προορισμένα να διαβάζονται γρήγορα, είτε σε έντυπη είτε σε ηλεκτρονική μορφή, ικανοποιώντας το αίτημα της σύγχρονης εποχής για συντομία, γεγονός το οποίο «συνεπάγεται μια ενεργητική ανάγνωση που δεν αρκείται στην αντίδραση απέναντι στις δυνατές κατευθύνσεις που δίνονται από τον συγγραφέα, αλλά απαιτεί συμμετοχή στη σύνθεση της ιστορίας μέσω των επιλογών που γίνονται στην περιοχή του υπαινικτικού και του υπονοούμενου».

Η πυκνότητα, συγκεκριμένα, αφορά κυρίως στη συγκέντρωση πολλαπλών νοηματικών επιπέδων σε έναν πολύ περιορισμένο χώρο, διαδικασία που δημιουργεί μια αφηγηματική ένταση, καθώς κάθε λέξη αποκτά αυξημένο σημασιολογικό βάρος. Αυτή επιτυγχάνεται μέσω της επιλογής καίριων και ουσιαστικών λεπτομερειών, διαδικασιών αποφυγής των περιττών επεξηγήσεων, της λειτουργίας της γλώσσας ως ένα σύστημα υπαινιγμών, της προσθήκης συμβολικής φόρτισης στις χρησιμοποιούμενες λέξεις. Θα μπορούσε κάποιος να προσομοιάσει την οικονομία λόγου που χαρακτηρίζει το είδος με τη μεταφραστική διαδικασία. Όπως η μεταφράστρια ή ο μεταφραστής οφείλουν να επιλέξουν, να αφαιρέσουν και να αναδομήσουν το υλικό τους, έτσι και το μικροδιήγημα επιλέγει αυστηρά τι θα συμπεριλάβει και, κυρίως, τι θα αποσιωπήσει.

Άλλο αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό, πέρα από την πυκνότητα, είναι ο υπαινιγμός, ο οποίος αποτελεί κεντρικό μηχανισμό του μικροδιηγήματος. Αυτό το σύστημα υπαινιγμών λειτουργεί σε τρία διακριτά επίπεδα, στο αφηγηματικό όπου παρουσιάζονται γεγονότα που δεν έχουν αναπτυχθεί πλήρως, στο ψυχολογικό όπου ανιχνεύονται συναισθήματα που δεν εκφράζονται με άμεσο τρόπο και στο σημασιολογικό επίπεδο όπου παράγονται νοήματα που υπονοούνται σαφώς, αλλά δεν δηλώνονται ρητά.

Η ασάφεια και η έλλειψη πλήρους πληροφοριακής κάλυψης δεν αποτελούν αδυναμία του κειμένου, αλλά δομικό χαρακτηριστικό του. Αυτή η ιδιότητα επιτρέπει τη δημιουργία μιας «ανοιχτής» αφήγησης, η οποία δεν είναι αυτάρκης, αλλά εξαρτάται άμεσα από την ενεργή συμμετοχή της αναγνώστριας και του αναγνώστη. Από την άλλη, κάθε αναγνώστρια και αναγνώστης προσεγγίζουν και μεταφράζουν το κείμενο με βάση τα δικά τους γνωστικά και πολιτισμικά πλαίσια. Κατά τη διαδικασία αυτή, καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά της ιστορίας, να αναδομήσουν τις αφηγηματικές σχέσεις μεταξύ των γεγονότων, να αποδώσουν αιτιότητες που δεν αναφέρονται ρητά

και να συγκροτήσουν ένα συνολικό νόημα μέσα από αποσπασματικά στοιχεία. Με αυτόν τον τρόπο, μετατρέπονται σε συν-δημιουργούς του κειμένου έχοντας τη δυνατότητα να διαβάσουν πολλές φορές ένα λογοτεχνικό κείμενο και κάθε φορά να το πλάθουν μέσα τους με διαφορετικό τρόπο.

3.2. Ζητήματα μετάφρασης της μικρομυθοπλασίας

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα, καθίσταται σαφές ότι η μεταφραστική προσέγγιση ενός μικροδιηγήματος συνιστά μια εξαιρετικά απαιτητική διαδικασία. Όπως αναφέρει στη συνέντευξή του στην Ηρώ Νικοπούλου ο Κ. Παλαιολόγος, «όσο πιο μικρό και αφαιρετικό το κείμενο, τόσο μεγαλύτερο το βάσανο των μεταφραστριών και των μεταφραστών γιατί, στην κυριολεξία, δεν έχουν από πού να πιαστούν. Αλλά, αντίστοιχα, είναι μεγαλύτερη και η ελευθερία κινήσεών τους, αφού η πρόθεση του κειμένου επιδέχεται πολλές αναγνώσεις» (Νικοπούλου, 2024). Στο συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος, κάθε λεκτική μονάδα φέρει δυσανάλογα μεγάλο σημασιολογικό βάρος. Παράλληλα, ο αυστηρός χωρικός περιορισμός στερεί από τη μεταφράστρια και τον μεταφραστή τη δυνατότητα επεξηγηματικών προσθηκών ή περιφράσεων. Η ακραία πυκνότητα του λόγου αποτελεί την πρωταρχική δυσκολία, καθώς επιβάλλει τη διατήρηση μιας απαρέγκλιτης λεκτικής οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό, ελλοχεύει πάντοτε ο κίνδυνος αλλοίωσης του υποκειμένου κρυφού νοήματος. Η απλή αφαίρεση ή η λανθασμένη αντικατάσταση μιας λέξης μπορεί να καταστρέψει τη σκόπιμη διαφορούμενη σημασία του πρωτοτύπου, δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος της αφηγηματικής ουσίας εντοπίζεται «ανάμεσα στις γραμμές». Κατά συνέπεια, κρίνεται επιβεβλημένη η σωστή επιλογή του λεξιλογίου, καθώς οι λέξεις δεν μεταφέρουν μόνο έννοιες, αλλά συνδιαμορφώνουν τον εσωτερικό ρυθμό, την ατμόσφαιρα και τη γενικότερη μουσικότητα του κειμένου. Επιπλέον, εξαιτίας της εγγενούς συναισθηματικής έντασης και της παντελούς απουσίας μιας εισαγωγής, η μεταφράστρια και ο μεταφραστής καλούνται να μεταδώσουν άμεσα και επακριβώς τον επιδιωκόμενο τόνο. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί και στον τομέα της στίξης, η οποία λειτουργεί ως δομικό στοιχείο της ροής. Η διαφοροποίηση ενός κόμματος ή μιας παύλας είναι ικανή να μεταβάλει δραματικά την ταχύτητα ανάγνωσης και την πρόσληψη του κειμένου από την αναγνώστρια και τον αναγνώστη. Τέλος, κομβικής σημασίας στοιχείο παραμένει η τελική έκπληξη και η αφηγηματική ανατροπή, η οποία ορίζει τη δυναμική του μικροδιηγήματος. Η μεταφράστρια και ο μεταφραστής

οφείλουν να διασφαλίσουν με ακρίβεια ότι η καταληκτική φράση θα διατηρήσει την ίδια ακριβώς νοηματική και συναισθηματική ισχύ στη γλώσσα-στόχο, επισφραγίζοντας επιτυχώς το μεταφραστικό εγχείρημα.

4. Υποκειμενικές προσεγγίσεις στην εικόνα της μεταφράστριας και του μεταφραστή

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας μας παρουσιάζουμε τη δική μας δημιουργική πρόταση με μια σειρά μικροδιηγήματα, 60 το σύνολο, στα οποία η εικόνα της μεταφράστριας και του μεταφραστή, αλλά και της μετάφρασης, των λέξεων και της γλώσσας, αν και εμφανίζονται με πολλές διαφορετικές μορφές, κινούνται πάντα γύρω από έναν κοινό πυρήνα: η μετάφραση δεν είναι μια απλή τεχνική αντιστοίχιση λέξεων, αλλά μια σύνθετη ανθρώπινη πράξη που συνδέει γνώση, συναίσθημα, δημιουργικότητα και συχνά αβεβαιότητα. Παράλληλα, το άτομο που μεταφράζει παρουσιάζεται άλλοτε ως δημιουργός, άλλοτε ως «αόρατος διαμεσολαβητής» και άλλοτε ως άνθρωπος που παλεύει με τα όρια της ίδιας του της γλώσσας.

4.1. Η διττή ιδιότητα της μεταφράστριας και του μεταφραστή: γνώστης και δημιουργός

Σε πολλά κείμενά μας η μεταφράστρια και ο μεταφραστής εμφανίζονται ως βιρτουόζοι. Για παράδειγμα, στο μικροδιήγημα «Το κέντημα» παρουσιάζεται ως αφοσιωμένη κεντήστρα, που «ξεκλειδώνει» κάθε λέξη όπως μια βελονιά σε πολύπλοκο σχέδιο. Εδώ η μετάφραση παρομοιάζεται με εργόχειρο: απαιτεί υπομονή, ακρίβεια και συνεχή αναθεώρηση. Ομοίως, στο «Ο Σαρλ δεν πτοήθηκε», η μετάφραση δεν είναι αντιγραφή αλλά «ανακατασκευή» του πρωτοτύπου, όπου ο μεταφραστής αφαιρεί, αλλάζει και ξαναχτίζει το κείμενο μέσα σε νέα αισθητική, ένα κείμενο που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ανώτερο από το πρωτότυπο. Στο «Χαμένο στη μετάφραση», ο μεταφραστής δεν είναι απλός εκτελεστής, είναι δημιουργός. Ο ρόλος του απαιτεί ευφυΐα και φαντασία και προσωπική παρέμβαση: πασχίζει να αποδώσει με χιούμορ κάτι που δεν υπάρχει στο λεξικό. Αυτό φαίνεται ακόμη πιο έντονα στο κείμενο «It takes two to tango». Ο μεταφραστής διαφωνεί με το μηχανήμα υπερασπιζόμενος τη βαθύτερη, ερμηνευτική πλευρά της μετάφρασης.

4.2. Η μεταφράστρια και ο μεταφραστής και το καθεστώς διαρκούς αμφισβήτησης

Παρά τη γνώση τους, η μεταφράστρια και ο μεταφραστής στα περισσότερα κείμενά μας βάλλονται από αμφιβολίες. Στο «Οι λέξεις», η μεταφράστρια προσπαθεί να κρατήσει μια επαγγελματική στάση, αλλά υπό το βάρος της συναισθηματικής φόρτισης στο τέλος αναρωτιέται αν διάλεξε τις σωστές λέξεις. Και αυτό γιατί γνωρίζει καλά ότι η μετάφραση δεν έχει μία και μοναδική σωστή απάντηση. Στο «Η χαμένη φράση», το νόημα παρουσιάζεται ως κάτι που συνεχώς του ξεφεύγει. Ο μεταφραστής πρέπει να έχει υπομονή και φαντασία για να το ξαναβρεί. Ομοίως, στο «Η χαμένη άνω τελεία», ακόμη και ένα μικρό σημείο στίξης μπορεί να αλλάξει ολόκληρο το νόημα, αποδεικνύοντας την ευθραυστότητα της διαδικασίας ενώ στο «Λάθος δοσολογία» η αμφιβολία έχει σοβαρές συνέπειες: μια λάθος μετάφραση μπορεί να οδηγήσει σε δύσκολες ατραπούς.

4.3. Η μετάφραση ως γέφυρα επικοινωνίας αλλά και πεδίο σύγκρουσης

Σε αρκετά κείμενά μας η μετάφραση παρουσιάζεται ως μέσο επικοινωνίας, αλλά ταυτόχρονα και ως πηγή προβλημάτων. Στο «Space», η «μη αξιόπιστη» μετάφραση βοηθά αρχικά δύο νέους να επικοινωνήσουν, αλλά στη συνέχεια δημιουργεί παρεξηγήσεις και τελικά συναισθηματική απόσταση. Έτσι, η γλώσσα μπορεί να ενώσει αλλά και να χωρίσει. Στο «Ομαδική μετάφραση», φαίνεται ότι η μετάφραση δεν είναι πάντα μια αρμονική διαδικασία, μπορεί να γίνει πεδίο έντασης. Σε μια ομαδική μετάφραση, το άτομο που μεταφράζει θα πρέπει να διαθέτει, πέραν από αφοσίωση και γνώσεις, ευελιξία και υποχωρητικότητα, μειωμένο εγωισμό και διαλλακτικότητα, κάτι που λείπει από τις συγκεκριμένες μεταφράστριες των οποίων οι διαφωνίες οδηγούν σε διάλυση της συνεργασίας. Ακόμη πιο έντονη εμφανίζεται η σύγκρουση στο «Μπαμ!», μεταξύ μεταφραστή και συγγραφέα, αυτή τη φορά. Ο μεταφραστής νιώθει ότι ο συγγραφέας τον υποτιμά και η έντονη και συναισθηματική αντίδρασή του τον οδηγεί στον φόνο (:).

4.4. Η γλώσσα ως δυναμικό και εξελισσόμενο σύστημα

Σε κάποια μικροδιηγήματά μας η γλώσσα δεν παρουσιάζεται ως κάτι σταθερό και αμετάβλητο, αλλά ως ένας εξελισσόμενος ζωντανός οργανισμός. Στο «Γαργαλητό», οι λέξεις έχουν χαρακτήρα: άλλες είναι παιχνιδιάρες, άλλες σοβαρές. Στο «Οι λέξεις που άλλαζαν δέρμα», οι λέξεις έχουν σώμα και υφή: η «Αγάπη» είναι απαλή, ενώ ο «Πόλεμος» σκληρός. Κάθε λέξη κουβαλά συναισθήματα και εικόνες. Η μεταφράστρια και ο μεταφραστής πρέπει να καταλάβουν όχι μόνο το νόημα, αλλά και την «αίσθηση» της κάθε λέξης. Στο κείμενο «Το μυστικό πίσω από μια λέξη», η γλώσσα λειτουργεί μέσα από τη χρήση και την εμπειρία, όχι μόνο από τη σημασία: μια λέξη χωρίς συγκεκριμένο νόημα αποκτά δύναμη επειδή οι άνθρωποι πιστεύουν σε αυτήν.

4.5. Η μεταφράστρια και ο μεταφραστής ως «αόρατοι» αλλά κρίσιμοι μεσολαβητές

Σε πολλά κείμενά μας αναδεικνύεται επίσης η κοινωνική διάσταση του επαγγέλματος. Συχνά, η μεταφράστρια και ο μεταφραστής εμφανίζονται αόρατοι και υποτιμημένοι. Στο «Δον Κιχώτης και Σάντσο Πάντσα», για παράδειγμα, ο μεταφραστής εργάζεται ακάματος στη σκιά του συγγραφέα, ενώ στο «Μπαμ!» συγκρούεται με τον συγγραφέα ο οποίος, σαρκαστικός και απαξιωτικός, τον απορρίπτει ως δημιουργό, προκαλώντας του ανεξέλεγκτη οργή η οποία τον οδηγεί στα άκρα. Παράλληλα, στο «Ομαδική μετάφραση», αναδεικνύεται η εργασιακή πίεση και η έλλειψη αναγνώρισης.

4.6. Η βιωματική και συγκινησιακή διάσταση της μετάφρασης

Ορισμένα κείμενά μας δείχνουν ότι η μετάφραση δεν είναι μόνο διανοητική διαδικασία αλλά και συναισθηματική. Στο «Νοσταλγία», η γλώσσα συνδέεται με προσωπικές μνήμες: ο μεταφραστής ανατρέχει στην παιδική του ηλικία και τον πρώτο του έρωτα. Στο «Η νύχτα», ο μεταφραστής ταυτίζεται με τον ήρωα του κειμένου και ζει την αγωνία του ενώ στο «Η επιστολή», η μετάφραση δεν είναι απλή πράξη λόγου, αλλά μορφή συναισθηματικής αποκάλυψης. Στο «Η Ποίηση πάνω απ' όλα», η πράξη της μετάφρασης γίνεται προσωπική σχέση: η μεταφράστρια, μέσα από τη μετάφραση, εκφράζει ακόμη πιο έντονα συναισθήματα προς τον συγγραφέα.

4.7. Η μετάφραση και η τεχνολογία

Ένα σημαντικό θέμα που αποτυπώνεται στα κείμενά μας είναι και η σχέση του μεταφραστή με την τεχνολογία. Στο «Αυτόχειρας», ο μεταφραστής, νιώθοντας ότι το επάγγελμά του υποτιμάται με την εμφάνιση της Τεχνητής Νοημοσύνης η οποία απειλεί να τον ξεπεράσει, ακόμη και να τον αντικαταστήσει, υφίσταται μια μοιραία κρίση ταυτότητας. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα: μπορεί η μηχανή να αντικαταστήσει την ανθρώπινη ερμηνεία; Στο «It takes two to tango», ωστόσο, η σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τη μηχανή παρουσιάζεται πιο ισορροπημένη. Δείχνουν να συνεργάζονται: η μηχανή μπορεί να δώσει ακρίβεια, αλλά ο άνθρωπος δίνει ερμηνεία και συναίσθημα.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι στα μικροδιηγήματά μας ο μεταφραστής κινείται ανάμεσα σε δύο κόσμους. Βρίσκεται ανάμεσα σε γλώσσες, σε πολιτισμούς, στο λεξικό και το συναίσθημα, στην ακρίβεια και τη δημιουργία. Η μετάφραση δεν τελειώνει ποτέ. Όπως στο μικροδιήγημα «Το κέντημα», πάντα υπάρχει κάτι που μπορεί να αλλάξει. Όπως στο «Οι λέξεις», πάντα υπάρχει αμφιβολία. Και όπως στο «It takes two to tango», πάντα υπάρχει διαπραγμάτευση ανάμεσα στη λογική και στο συναίσθημα. Η δε γλώσσα, σε αυτά τα κείμενα, δεν είναι απλώς εργαλείο επικοινωνίας. Είναι ένας ζωντανός κόσμος γεμάτος δυνατότητες, κινδύνους και συναισθήματα. Και ο μεταφραστής είναι αυτός που προσπαθεί να τον περάσει από τη μία όχθη στην άλλη, γνωρίζοντας ότι κάτι πάντα θα αλλάξει, ή θα χάνεται στη διαδρομή.

5. Μεταφραστικά διλήμματα στη δημιουργική διαδικασία

Σε όλα τα κείμενά μας, τα βασικά μεταφραστικά διλήμματα εμφανίζονται με συγκεκριμένους τρόπους. Το κεντρικό δίλημμα είναι «πιστότητα vs ελευθερία». Στο «Les Belles Infidèles», η «ωραία αλλά άπιστη» μετάφραση δείχνει ότι η αισθητική μπορεί να συγκρούεται με την πιστότητα. Εδώ γίνεται σαφέστατη αναφορά στον Georges Mounin, και στις *Belles Infidèles* του, ο οποίος εισάγει για πρώτη φορά τη συζήτηση ενάντια στην προκατάληψη του «αμετάφραστου» και προτείνει, «μια υπεράσπιση και διατράνωση της τέχνης της μετάφρασης». Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Mounin (1955: 59), «δεν διατιθέμεθα να αποδείξουμε ότι η

μετάφραση είναι εύκολη, ούτε ότι είναι πάντα και σε κάθε περίπτωση δυνατή και τέλεια από την πρώτη στιγμή». Στο «Ερωτας μεταφραστών», το ζευγάρι συγκρούεται ακριβώς πάνω σε αυτό: αν η μετάφραση πρέπει να είναι πιστή ή ελεύθερη. Τέλος, στο «Ο Σαρλ δεν πτοήθηκε», η ελευθερία οδηγεί σε πλήρη αναδημιουργία του κειμένου. Εδώ το κεντρικό δίλημμα που αφορά στη μετάφραση είναι να μένει απόλυτα πιστή στο πρωτότυπο κείμενο ή να είναι ελεύθερη, δίνοντας προτεραιότητα στην αισθητική και στην πλήρη αναδημιουργία του κειμένου.

Το επόμενο μεταφραστικό δίλημμα αφορά την επιλογή ανάμεσα στη «λέξη προς λέξη» μετάφραση και την απόδοση του νοήματος, καθώς πλήθος κειμένων αποδεικνύει ότι η κυριολεξία δεν είναι αρκετή. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του «Space», το Google Translate αποδίδει μεν σωστά τις λέξεις, αλλά αποτυγχάνει να αποτυπώσει τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Αντίστοιχα, στο «Χιόνι», η κατανόηση του πολιτισμού των Ινουίτ φανερώνει ότι η γλώσσα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το βίωμα. Τέλος, στο «Τι κι αν δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα», γίνεται σαφές ότι η μετάφραση αποτελεί μεταφορά συναισθημάτων και όχι απλώς λέξεων.

Ένα επιπλέον βασικό δίλημμα αφορά τον βαθμό ορατότητας της μεταφράστριας και του μεταφραστή: πρέπει η παρουσία τους να είναι αισθητή ή οφείλουν να «εξαφανίζονται» πίσω από το κείμενο; Στην περίπτωση του «Δον Κιχώτης και Σάντσο Πάντσα», ο μεταφραστής παραμένει αόρατος και παραμελημένος. Αντίθετα, στο «Μπαμ!», διεκδικεί ενεργά τον ρόλο του δημιουργού, ενώ στο «Η Επέλαση των Πρωτοτύπων» αναβαθμίζεται και διεκδικεί την ισοτιμία του έναντι του συγγραφέα του πρωτότυπου έργου. Το κεντρικό ερώτημα που προκύπτει, επομένως, είναι εάν το άτομο που αναλαμβάνει τη μετάφραση λειτουργεί απλώς ως ένα «διάφανο μέσο» ή ως ένας αυθεντικός συν-δημιουργός.

Μια πετυχημένη μετάφραση οφείλει να είναι πιστή στο πρωτότυπο, αλλά ταυτόχρονα να ρέει φυσικά στη γλώσσα υποδοχής. Για παράδειγμα, στο «Ισπανική γαστρονομία», η υπερβολική διατήρηση ξένων όρων κουράζει και βαραίνει το κείμενο, ενώ στο «Η παλιά και η νέα», η χρήση υπερβολικά λόγιας γλώσσας υψώνει εμπόδια στην κατανόηση. Επιπλέον, στο «Δεν καταλαβαίνει τίποτα», τα μεταφραστικά λάθη αναδεικνύουν τις συνέπειες που προκύπτουν όταν χάνεται η φυσικότητα του λόγου. Το δίλημμα που ανακύπτει εδώ είναι σαφές: πρέπει η μεταφράστρια ή ο μεταφραστής να διατηρήσουν τη ξενικότητα του κειμένου ή να προσαρμόσουν το ύφος στις ανάγκες της αναγνώστριας και του αναγνώστη;

Τέλος, σήμερα με την επέλαση της Τεχνητής Νοημοσύνης ανακύπτει ένα νέο μεταφραστικό δίλημμα, καθώς αυτή προτείνει στατιστικά ορθές λύσεις, ενώ ο άνθρωπος επιλέγει λέξεις με ερμηνευτικό και συναισθηματικό φορτίο. Και εδώ το μεταφραστικό δίλημμα είναι ξεκάθαρο: πρέπει να εμπιστευτούμε τη στατιστική ακρίβεια της μηχανής, η οποία προσφέρει την πιο πιθανή και «σωστή» λέξη ή πρέπει να βασιστούμε στην ανθρώπινη διαίσθηση η οποία, παρακάμπτοντας τη στατιστική, θα αποδώσει το βαθύτερο συναίσθημα, την ποίηση και το ύφος του κειμένου;

Συνολικά, τα μικροδιηγήματά μας χτίζουν μια ενιαία εικόνα της μεταφράστριας και του μεταφραστή, αλλά και της μετάφρασης ως δημιουργικής πράξης, ψυχολογικά απαιτητικής διαδικασίας, πεδίου αβεβαιότητας, γέφυρας αλλά και πηγής σύγκρουσης και ταυτόχρονα χώρου όπου συναντιούνται άνθρωπος, γλώσσα και τεχνολογία. Τα μεταφραστικά διλήμματα δεν παρουσιάζονται θεωρητικά, αλλά μέσα από μικρές ιστορίες: μια λέξη, ένα λάθος φάρμακο, μια παύση σε ένα ποίημα, μια παρεξήγηση σε ένα ταξίδι.

Αποτελέσματα

Η εργασία μας, μέσα από αυτά τα μικροδιηγήματα, συγκροτεί μια πολυδιάστατη εικόνα της μετάφρασης και του ατόμου που μεταφράζει, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύει τη δημιουργική γραφή ως βασικό εργαλείο διερεύνησης μεταφραστικών ζητημάτων. Εν πρώτοις, η μετάφραση παρουσιάζεται ως μια διαδικασία που ξεπερνά κατά πολύ την απλή μεταφορά λέξεων από μια γλώσσα σε άλλη. Δεν πρόκειται για μια μηχανική πράξη, αλλά για πράξη ερμηνείας, επιλογής και αναδημιουργίας. Σε πολλά κείμενα φαίνεται ότι το ίδιο το νόημα δεν είναι σταθερό. Για παράδειγμα, στο ζεύγος «θάλασσα» – «άβυσσος», η μετάφραση δεν ακολουθεί τη λεξική ακρίβεια, αλλά το συναισθηματικό βάθος του κειμένου. Έτσι, η μετάφραση αναδεικνύεται ως πράξη που εμπλέκει τόσο τη λογική όσο και το συναίσθημα. Παράλληλα, τονίζεται ότι η μετάφραση είναι πάντα ατελής και ανοιχτή σε αναθεώρηση. Όπως στο «Κέντημα», κάθε επιστροφή στο κείμενο οδηγεί σε νέες αλλαγές. Άρα, η μετάφραση δεν έχει τελικό αποτέλεσμα, αλλά διαρκή εξέλιξη. Τέλος, η εργασία αποδεικνύει ότι η μετάφραση λειτουργεί και ως γέφυρα αλλά και ως πιθανή πηγή παρεξήγησης. Στο «Space», για παράδειγμα, η γλώσσα ενώνει δύο ανθρώπους, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί αποστάσεις όταν δεν αποδίδεται σωστά. Ακολουθώντας, η μεταφράστρια και ο μεταφραστής εμφανίζονται ως κεντρικές, αλλά συχνά «αόρατες»

φιγούρες, που κινούνται ανάμεσα στη γνώση, την ευθύνη και την αμφιβολία. Από τη μία πλευρά, παρουσιάζονται ως εξαιρετικά καταρτισμένοι και δημιουργικοί. Στα κείμενα όπως «Ο Σαρλ δεν πτοήθηκε» ή «Χαμένο στη μετάφραση», φαίνεται ότι έχουν τη δυνατότητα να παρεμβαίνουν δημιουργικά στο κείμενο, να επιλέγουν ύφος, ρυθμό και λύσεις που δεν υπάρχουν έτοιμες. Από την άλλη πλευρά, βιώνουν συνεχώς ανασφάλεια και πίεση. Στα «Οι λέξεις», «Η χαμένη άνω τελεία» και «Λάθος δοσολογία», φαίνεται ότι ακόμη και μικρές επιλογές μπορεί να οδηγήσουν σε αμφιβολία ή και σε σοβαρές συνέπειες. Αυτό αναδεικνύει το βάρος της ευθύνης του επαγγέλματος. Επιπλέον, η εργασία παρουσιάζει τη μεταφράστρια και τον μεταφραστή να βρίσκονται συχνά ανάμεσα στην αναγνώριση και την αορατότητα. Άλλοτε να διεκδικούν τον ρόλο της ή του δημιουργού, όπως στο «Μπαμ!», και άλλοτε να παραμένουν στη σκιά της ή του συγγραφέα, όπως στο «Δον Κιχώτης και Σάντσο Πάντσα». Τέλος, η μεταφράστρια και ο μεταφραστής παρουσιάζονται, όχι απλά ως ουδέτεροι παρατηρητές, αλλά ως επαγγελματίες που εμπλέκονται συναισθηματικά με το έργο και που συμμετέχουν με τη δική τους εμπειρία και ευαισθησία.

Τέλος, η δημιουργική γραφή στην εργασία λειτουργεί ως βασικό μέσο θεωρητικής διερεύνησης της μετάφρασης. Μέσα από τις μικρές αφηγήσεις, οι θεωρητικές έννοιες της μεταφρασεολογίας γίνονται βιωματικές και συγκεκριμένες. Αντί για αφηρημένους ορισμούς, τα κείμενα χρησιμοποιούν καταστάσεις της καθημερινότητας: μια παρεξήγηση μέσω Google Translate, ένα λάθος σε φαρμακευτική οδηγία, μια αμηχανία σε μια ξένη χώρα, ή μια διαφωνία ανάμεσα σε μεταφραστές. Έτσι, οι μεταφραστικές έννοιες αποκτούν απτή μορφή. Η δημιουργική γραφή επίσης επιτρέπει την ανάδειξη της γλώσσας ως ζωντανού υλικού. Στα κείμενα όπου οι λέξεις έχουν «χαρακτήρα» ή «σώμα», η γλώσσα παρουσιάζεται όχι ως εργαλείο, αλλά ως χώρος εμπειρίας και φαντασίας. Τέλος, η χρήση της δημιουργικής γραφής επιτρέπει την ταυτόχρονη συνύπαρξη θεωρίας και συναισθήματος. Η μετάφραση δεν παρουσιάζεται μόνο ως επιστημονικό αντικείμενο, αλλά και ως ανθρώπινη εμπειρία με άγχος, αμφιβολία και δημιουργικότητα.

Συνολικά, η εργασία δείχνει ότι η μετάφραση είναι μια πράξη ταυτόχρονα γλωσσική, δημιουργική και υπαρξιακή. Ο άνθρωπος που μεταφράζει δεν είναι απλός τεχνικός, αλλά δημιουργός που κινείται διαρκώς ανάμεσα στη βεβαιότητα και την αμφιβολία, στη λέξη και στο νόημα, στο πρωτότυπο και στη νέα του μορφή. Μέσα από τη δημιουργική γραφή, αυτές οι έννοιες δεν περιγράφονται απλώς, αλλά βιώνονται. Έτσι, η μεταφράστρια και ο μεταφραστής καθίστανται κεντρικοί μοχλοί μιας συνεχούς

διαδικασίας επαναδιαπραγμάτευσης, η οποία γεφυρώνει τη γλώσσα, τη σκέψη και το ανθρώπινο βίωμα.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Η Επέλαση των Πρωτοτύπων

Το μικρό βιβλιοπωλείο βρισκόταν κρυμμένο σε ένα στενό δρομάκι της παλιάς πόλης. Πολύτιμο κειμήλιο που δεν έλεγε να το αποχωριστεί, το μαγαζί ανήκε σε μια ηλικιωμένη κυρία που το είχε κληρονομήσει από τον πατέρα της και εκείνος από τον δικό του. Ωστόσο, οι δυνάμεις της την είχαν πια εγκαταλείψει και δεν μπορούσε να το φροντίσει όπως παλιά. Το άλλοτε καλοκερωμένο και τριζάτο ξύλινο πάτωμά του είχε θαμπώσει κάτω από φθαρμένα χαλιά και τα παλιά έπιπλα με τις ξεφτισμένες ταπετσαρίες τους έπνιγαν τον χώρο, ενώ τα σκονισμένα ράφια του κουβαλούσαν αγκομαχώντας βιβλία που σπάνια κάποιος τα άνοιγε πια. Η γυναίκα αναπολούσε τον καιρό που η πώληση κάθε βιβλίου αποτελούσε ιεροτελεστία, από τις σπάνιες εκδόσεις μέχρι τα φρέσκα χειρόγραφα που μόλις είχαν βγει από το πιεστήριο. Τώρα, έβλεπε με θλίψη μέρα με τη μέρα το βιβλιοπωλείο να μαραζώνει, ανήμπορη να αποτρέψει την παρακμή του. Πήρε τότε την απόφαση να παραδώσει τα κλειδιά στην Άννα.

Για εκείνη, η Άννα δεν ήταν απλώς η πιο πιστή της πελάτισσα, ήταν το κορίτσι που από παιδί, κάθε μέρα, ξεγλιστρούσε από το χέρι της μητέρας της στη γωνιά του δρόμου, μόνο και μόνο για να τρυπώσει κρυφά μέσα στο βιβλιοπωλείο. Εκεί μέσα ήταν το δεύτερο σπίτι της και, ανάμεσα στα ράφια, έμαθε να αγαπά το διάβασμα. Η Άννα είχε γυρίσει τον κόσμο και, πρόσφατα είχε επιστρέψει στην πόλη της, κουβαλώντας μαζί της το πάθος της για τη μετάφραση. Και ήταν καλή, πολύ καλή μεταφράστρια. Δεν μετέφραζε μόνο λέξεις και νοήματα. Είχε το χάρισμα να καταλαβαίνει όσα δεν λέγονται, να αποκωδικοποιεί τις σιωπές, να ερμηνεύει τα βλέμματα, τα πάθη και τις επιθυμίες των προσώπων, να συναισθάνεται τον ψυχισμό τους και να μεταμορφώνει τα βιβλία που μετέφραζε, δίνοντάς τους νέα πνοή μέσα από τις λέξεις της.

Η Άννα δεν θέλησε να κάνει μεγάλες αλλαγές στον χώρο. Πρώτα κατέβασε τις βαριές κουρτίνες, αφήνοντας το πρωινό φως να γλιστρήσει απαλά μέσα. Καθάρισε έπειτα τα ράφια, ένα-ένα προσεκτικά, περνώντας τα με λινέλαιο μέχρι που το ξύλο άρχισε ξανά να αναπνέει. Απομάκρυνε τα ογκώδη έπιπλα, αφήνοντας μόνο το παλιό γραφείο και μια πολυθρόνα που με μια μπορντό στόφα έγινε καινούργια. Τακτοποίησε τη βιτρίνα βάζοντας τα αγαπημένα της βιβλία μαζί με μερικές νέες κυκλοφορίες. Δίπλα τους τοποθέτησε το συλλεκτικό μελανοδοχείο που της είχε χαρίσει η παλιά ιδιοκτήτρια. Το βιβλιοπωλείο ξαναγεννήθηκε, έδειχνε τώρα καθαρό και φροντισμένο, διατηρώντας ωστόσο έναν νοσταλγικό απόηχο του παρελθόντος. Σιγά σιγά άρχισαν να έρχονται και οι πρώτοι πελάτες. Όταν η Άννα δεν είχε δουλειά καθόταν πίσω από το ξύλινο γραφείο

της και μετέφραζε. Συχνά δε, ήταν τόσο απορροφημένη σε αυτό που έκανε που δεν άκουγε καν την πόρτα να ανοίγει και ξαφνιαζόταν όταν έβλεπε κάποιον μπροστά της.

Είχαν περάσει μερικοί μήνες και η δουλειά είχε στρώσει για τα καλά όταν άρχισαν να συμβαίνουν μια σειρά από ανεξήγητα γεγονότα. Το στενάκι του βιβλιοπωλείου, που κάποτε είχε προφανώς κανονικό όνομα, τώρα το έλεγαν, άλλοτε «Οδός Μποντλέρ», άλλοτε «Οδός Γιόσα» και άλλοτε, ιδίως όταν είχε συννεφιά, δεν είχε κανένα όνομα. Αυτό αποτελούσε κάπως πρόβλημα γιατί όταν ρωτούσαν την Άννα τη διεύθυνση του βιβλιοπωλείου, εκείνη δεν ήξερε τι να τους απαντήσει. Αλλά και μέσα στο βιβλιοπωλείο, άρχισαν να συμβαίνουν περίεργα πράγματα. Όταν η Άννα το κλείδωνε και πήγαινε σπίτι της, όλα τα αντικείμενα μέσα στο βιβλιοπωλείο άρχιζαν να ζωντανεύουν. Με κινήσεις αργές και νωχελικές, σαν να ξυπνούσαν από βαθύ ύπνο, άρχιζαν σταδιακά να μετακινούνται στον χώρο. Η παλιά ταμειακή μηχανή έκανε την αρχή. Με έναν υπόκωφο μεταλλικό ήχο, το συρτάρι της πεταγόταν έξω, σαν να έπαιρνε μια βαθιά ανάσα ελευθερίας, ενώ τα πλήκτρα της ανεβοκατέβαιναν ρυθμικά. Το γραφείο, με τη σειρά του άρχιζε να τρίζει καθώς τα πόδια του μετακινούνταν εκατοστά πάνω στο πάτωμα, ενώ τα ράφια στους τοίχους αναστενάζοντας κάτω από το βάρος των βιβλίων, λύγιζαν και τέντωναν το ξύλο τους σαν να έκαναν διατάσεις μετά από ώρες ακινησίας. Τα βιβλία στις προθήκες άρχιζαν να τρέμουν και να συνωστίζονται, σπρώχνοντας το ένα το άλλο για να βρουν μια καλύτερη θέση. Και δεν έφθανε μόνο αυτό: άλλαζαν γλώσσα, μορφή, ακόμα και περιεχόμενο. Ένα μυθιστόρημα γινόταν μια συλλογή χαϊκού, μια ποιητική ανθολογία διηγήματα, ένα θεατρικό έργο νουβέλα. Και ενώ τη μια μέρα το βιβλίο μιλούσε για έναν ανεκπλήρωτο έρωτα, την άλλη αφηγούνταν μια απώλεια ή μια παιδική ανάμνηση. Όλα αυτά γίνονταν με χάρη, με σύμπνοια και με ομόνοια. Ήταν ένα υπέροχο χάος, ένα σκανδαλιάρικο παιχνίδι που όλα τα αντικείμενα του βιβλιοπωλείου, από τα χαλιά μέχρι τα βιβλία, απολάμβαναν. Το πρωί ναι μεν όλα ήταν σε λάθος θέση, αλλά το βιβλιοπωλείο έμοιαζε να είναι σε απόλυτη τάξη. Τίποτε δεν πρόδιδε όλα όσα είχαν διαδραματιστεί κατά τη διάρκεια της νύχτας. Η Άννα στην αρχή παραξενεύτηκε. «Για δες», μονολόγησε, «τη μία μέρα ο «Αρχοντοχωριάτης» είναι τραγωδία και την άλλη ποίημα, «ο «Δον Κιχώτης» θεατρικό έργο και την άλλη αυτοβιογραφία». Τη μια μέρα ο Λόπε δε Βέγα βρίσκεται δίπλα στον Έρμαν Έσσε και την άλλη δίπλα στη Μαργκερίτ Ντυράς. Πλάκα έχει». Και, για έναν περίεργο λόγο, όσο κι αν τα βιβλία άλλαζαν είδος ή θέση, εκείνη τα έβρισκε αμέσως. Για το μόνο που ήταν σίγουρη ήταν ότι τον Λόπε δε Βέγα ποτέ δεν θα τον έβρισκε στο ράφι «Ισπανικός Χρυσός Αιώνας-Θέατρο». Πόσο βαρετή όμως θα ήταν η ζωή αν όλα ήταν πάντα στη

θέση τους. Οι μέρες περνούσαν και η Άννα πουλούσε βιβλία και μετέφραζε, μετέφραζε όλο και περισσότερο, το ένα βιβλίο μετά το άλλο. Με τέτοιο πάθος που φαινόταν ότι ήταν το μόνο πράγμα που την έκανε ευτυχισμένη. Κάθε φορά που έμπαιναν πελάτες, δεν έπαυε να επαναλαμβάνει πόσο σημαντική ήταν η μετάφραση και συχνά πρότεινε μεταφρασμένα βιβλία, περιγράφοντάς τα όλο έξαψη. Δεν πρόσεξε την ανησυχία, την ελαφριά δυσαρέσκεια στην αρχή, την αγανάκτηση στη συνέχεια, που απλώθηκε σε μια μερίδα του βιβλιοπωλείου και η οποία εκδηλώθηκε σε πρώτη φάση με έναν μικρό ψίθυρο, μετά με κάποια ελαφριά σπρωξίματα για να καταλήξει σε μια ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα σιωπής.

Εκείνο το βράδυ, όταν η Άννα έσβησε τα φώτα, κλείδωσε το μαγαζί και έφυγε, τα πρωτότυπα βιβλία, με μπροστάρηδες τα δερματόδετα εξώφυλλα με σημαία τους την αρχέγονη μυρωδιά του χαρτιού, κήρυξαν και επίσημα τον πόλεμο στα μεταφρασμένα. Τα πρωτότυπα, συνεννοημένα από πριν και έχοντας ήδη καταστρώσει σχέδιο μάχης, αφού δήλωσαν ότι εκείνη τη νύχτα κανενός είδους αλλαγή δεν θα λάμβανε χώρα, φθάνει πια η ασυδοσία και τα χαζοχαρούμενα ξεσπάσματα, παρατάχθηκαν απέναντι από τα μεταφρασμένα που προς στιγμή αιφνιδιάστηκαν, γρήγορα όμως ανασυγκροτήθηκαν σχηματίζοντας μεγάλες, συμπαγείς γραμμές με σκοπό να αντιμετωπίσουν τον εχθρό. Η μάχη, σώμα με σώμα, ήταν ανελέητη. Τα δερματόδετα εξώφυλλα, που βρίσκονταν στην πρώτη γραμμή, άνοιξαν πυρ. Έπεφταν βίαια πάνω στα χαρτόδετα εξώφυλλα των μεταφράσεων, εκείνα πιο μαλακά, χωρίς συνδετήρες ή βελονιές και συγκρούονταν με έναν υπόκωφο ήχο, σαν να σπάνε κόκαλα, κόβοντας τα ευαίσθητα βιβλία στα δύο. Έπειτα, τη σκυτάλη πήραν οι φθαρμένες, κιτρινισμένες σελίδες των πρωτοτύπων. Εξαπέλυσαν αιφνιδιαστικές επιθέσεις στις λευκές, ολοκαίνουργες των σελίδες των μεταφράσεων, οι οποίες μάταια προσπαθούσαν να ξεφύγουν με ελιγμούς, σχίζονταν στη μέση σαν σάρκα ή κατέληγαν αβοήθητες στο πάτωμα. Μαύρο μελάνι, σαν αίμα, χυνόταν από αυτές ενώ οι μεταφρασμένοι ήρωες, πανικόβλητοι και με αλλοιωμένες φωνές, πάλευαν να επιβιώσουν στην ίδια τους την ιστορία. Τα πρωτότυπα, αλύπητα, εξαπέλυσαν τις λέξεις τους σαν ακονισμένα βέλη. Ένα πρωτότυπο ρωσικό μυθιστόρημα που διαδραματιζόταν στη Σιβηρία όρμησε με λύσσα στην ίδια του τη μετάφραση. Οι λέξεις του, αιχμηροί κρύσταλλοι χιονιού, σφηνώθηκαν σε αυτές της αντιπάλου, αφήνοντάς τις αυτοστιγμεί στον τόπο. Ένα άλλο πρωτότυπο βιβλίο, ένα ιπποτικό έπος, εκτόξευσε έναν-έναν τους ήρωές του, θωρακισμένους με πανοπλίες και οπλισμένους με λόγχες, στο μεταφρασμένο βιβλίο, λαβώνοντας θανάσιμα τους αντίπαλους ήρωες. Οι μεταφράσεις δέχονταν σφοδρή επίθεση, ωστόσο,

δεν κατέθεταν τα όπλα. Βλέπεις ήταν τολμηρές, ονειροπόλες, είχαν για σημαία τους τη μαγεία της αναγέννησης. Ήξεραν την αξία τους και εμπιστεύονταν τυφλά τη μαστοριά τους. Αποφασισμένες να κοιτάζουν κατάματα τον εχθρό, δεν θα υποχωρούσαν παρά τις απώλειες. Μόλις ξεπέρασαν το αρχικό σοκ, πέρασαν στην αντεπίθεση. Με μια συντονισμένη αντίδραση, επεδίωξαν να κάνουν έναν πανούργο ελιγμό ώστε να αποφύγουν τη δύσκολη κατάσταση και να παραπλανήσουν τον αντίπαλό τους, κερδίζοντας πλεονέκτημα. Ένα πρωτότυπο βιβλίο δεν μπορεί να αλλάξει, αυτό είναι και τελείωσε, μια μετάφραση όμως μπορεί και παραμπορεί. Χίλιες φορές! Χα! Έτσι λοιπόν το βιβλίο μαγικού ρεαλισμού του Μάρκες, είδε ξαφνικά το μεταφρασμένο του αντίτυπο να αλλάζει συνεχώς μορφές. Την ίδια στιγμή ο πρωτότυπος ήρωας, μη αναγνωρίζοντας πλέον τον εαυτό του, έβλεπε με φρίκη τη νέα, μεταλλαγμένη εκδοχή του να δραπετεύει από τα παλιά καλούπια. Οι λέξεις των μεταφρασμένων τόμων, απελευθερωμένες από τις σελίδες, αιωρούνταν στον αέρα, αναζητώντας τη νέα τους ταυτότητα. Οι μεταφρασμένοι τίτλοι άλλαζαν, οι χαρακτήρες φορούσαν ξένα ονόματα ενώ οι πρωτότυποι πάσχιζαν να κρατήσουν την αλήθεια τους. Κι ενώ η μάχη μαινόταν, τα έπιπλα, τα χαλιά και τα ράφια στέκονταν βουβά, ακίνητοι θεατές μπροστά στο μένος των αντιπάλων. Όταν ακούστηκε το κλειδί να γυρνά στην κλειδαριά ήταν πολύ αργά για να πάνε στις θέσεις τους. Κοκκάλωσαν. Ήταν και οι μεν και οι δε εξουθενωμένοι, και κάπως ντροπιασμένοι. Μια σιωπή απλώθηκε στον χώρο όταν η Άννα μπήκε στο μαγαζί και αντίκρισε το χάος. Μετά το πρώτο ξάφνιασμα, προχώρησε και έκλεισε απαλά πίσω της την πόρτα. Πλησίασε και σήκωσε τα δύο βιβλία που βρίσκονταν κοντά της, τη στιγμή ακριβώς που ήταν έτοιμα να αλληλοκαταστραφούν. Το ένα ήταν το πρωτότυπο, «Les Fleurs du Mal» του Σαρλ Μποντλέρ, και το άλλο η μετάφρασή του, «Τα Άνθη του Κακού». Τα ακούμπησε δίπλα-δίπλα στο γραφείο της. Τα άνοιξε στην πρώτη σελίδα και διάβασε το ποίημα, αρχικά στα γαλλικά και έπειτα στα ελληνικά. Και τότε οι δύο εκδοχές συνενώθηκαν και ο πόλεμος ευθύς έλαβε τέλος. Η ιστορία ζούσε, ήταν εκεί, είτε στην αρχική της μορφή είτε στην αναγεννημένη της μετάφραση. Τα δύο στρατόπεδα φίλιωσαν με μιας. Έκτοτε κανένα βιβλίο, πρωτότυπο ή μεταφρασμένο δεν διεκδίκησε την πρωτοκαθεδρία με τέτοια σφοδρότητα. Τουλάχιστον προς το παρόν. Και από όσο είμαι σε θέση να γνωρίζω.

2. Les Belles Infidèles

Είχε τελειώσει το μεταπτυχιακό του και ανυπομονούσε να ξεκινήσει δουλειά. Κουτσοέκανε καμιά μετάφραση από εδώ και από εκεί, τίποτε όμως σταθερό. Έτσι, όταν τον προσκάλεσε για μερικές μέρες ο φίλος του στο Παρίσι, όπου ζούσε και εργαζόταν τα τελευταία χρόνια, πέταξε τη σκούφια του. Είχε κάνει αρκετά ταξίδια στην Ευρώπη, αλλά στο Παρίσι δεν είχε πάει ποτέ. Έλεγε, μεταξύ σοβαρού και αστείου, πιο πολύ σοβαρά για να πούμε την αλήθεια, ότι ήθελε να πάει γαμήλιο ταξίδι με τη γυναίκα που θα επέλεγε να παντρευτεί. Ναι, ήταν, πράγματι, αθεράπευτα ρομαντικός. Και δύσκολος. Καμιά γυναίκα δεν ήταν απόλυτα του γούστου του, η μία του ξίνιζε, η άλλη του βρώμαγε. Ήθελε όμως να δεσμευτεί, να κάνει οικογένεια. Το επιθυμούσε διακαώς. Πίστευε ότι είχε έρθει η ώρα του, είχε δίκιο η μάνα του που τον έπρηζε «παντρέψου» και «παντρέψου». Η Πόλη του Φωτός πραγματικά φωτοβολούσε. Όλα του άρεσαν: η αρχιτεκτονική της, οι μεγάλες λεωφόροι, το Λούβρο, η Όπερα, το εκλεπτυσμένο φαγητό, οι καλοντυμένοι περαστικοί. Η ατμόσφαιρα απέπνεε ρομαντισμό με τις βόλτες στον Σηκουάνα, τα γραφικά καφέ και τα μπιστρό. Και οι γυναίκες, κομψές, προσεγμένες, πανέμορφες, συχνά με ύφος μπλαζέ, τον θάμπωσαν. Όταν ο φίλος του πρότεινε να βγούνε με μια συνάδελφό του, την Φιντέλα, και την εξαδέλφη της, την Μπέλα, πέταξε από τη χαρά του. Κανόνισαν να τις συναντήσουν το ίδιο κιόλας απόγευμα σε ένα μικρό καφέ στο κέντρο, ώστε να γνωριστούν πριν πάνε για φαγητό. Όταν πρώτη κατέφθασε η Φιντέλα, η αλήθεια είναι ότι απογοητεύτηκε. Άσχημη βέβαια δεν ήταν, όμως ούτε και όμορφη την έλεγε. Αν και το σώμα της ήταν αρμονικό, ήταν απίστευτα κακοντυμένη, φορούσε ένα ξεβαμμένο τζιν, μια αδιάφορη φαρδιά μπλούζα, κλειστή στον λαιμό, και χοντροκομμένα παπούτσια. Τα μαλλιά της φαίνονταν αλουστα και το πρόσωπό της χλωμό, χωρίς ίχνος μακιγιάζ. Μπήκε με φόρα, κάθισε και τους εξήγησε ότι η εξαδέλφη της θα αργούσε λίγο, την είχαν κρατήσει στη δουλειά. Η κουβέντα τους κύλισε ωστόσο ευχάριστα, με κοινοτοπίες βέβαια και κουβέντες τετριμμένες όμως, όσο περνούσε η ώρα, η κοπέλα άρχισε να του αρέσει. Είχε προσωπικότητα, ένα αναμφισβήτητα ωραίο χαμόγελο και μια παιδικότητα που την έκανε γοητευτική. Δεν πέρασε πολλή ώρα όταν με την άκρη του ματιού του είδε μια κοπέλα, πιο όμορφη δεν είχε ξαναδεί στη ζωή του, να μπαίνει μέσα στο καφέ και να κατευθύνεται στο τραπέζι τους. Ο άγγελος χαμογέλασε και συστήθηκε. Ήταν η εξαδέλφη, η Μπέλα. Δεν μπορούσε να πάρει τα μάτια του από πάνω της. Είχε ένα πρόσωπο σαν Παναγία, με ξανθά μαλλιά ριγμένα ανέμελα στους ώμους της, μακριά

πόδια που κόλαζαν. Φορούσε ένα χαριτωμένο κοντό φόρεμα με κόκκινα λουλούδια, ψηλοτάκουνα παπούτσια και κρατούσε μια κομψή τσάντα. Δούλευε εκεί κοντά, παραπονέθηκε ότι την κράτησε ο εργοδότης της και ζήτησε συγγνώμη για την καθυστέρηση με τσαχπινιά. Η παρέα έδωσε θαυμάσια. Ανάμεσα σε γέλια και πειράγματα, φλερτ και εξυπνάδες, φάγανε όμορφα, ήπιαν μπόλικο κρασί και στη συνέχεια πήγανε για χορό. Η Φιντέλα αποδείχθηκε αστερί, οι δυο τους χόρεψαν όλα τα είδη χορού μέχρι τελικής πτώσεως, η δε Μπέλα, λιγότερο πνευματώδης και επικοινωνιακή όπως αποδείχθηκε, όλο γελούσε με τα αστεία του ρίχνοντάς του, ήταν σίγουρος, ματιές πολλά υποσχόμενες. Το επόμενο πρωί, εκμυστηρεύτηκε στον φίλο του ότι και οι δύο κοπέλες του άρεσαν και ότι δεν ήξερε ποια να διαλέξει. Και εκείνος, αγουροξυπνημένος και με μια κούπα καφέ στο χέρι τού έθεσε το καταραμένο δίλλημα: «Εσύ πρέπει να αποφασίσεις, φίλε μου, απλά να ξέρεις ότι είναι γνωστό τις πάσει ότι η Φιντέλα είναι πιστή, όμως η Μπέλα, η εξαδέλφη της είναι άπιστη. Φαντάζομαι, σαν μεταφραστής έχεις ήδη βρεθεί σε αυτό το σταυροδρόμι. Οι μεταφράσεις, όπως και οι γυναίκες, αν είναι όμορφες είναι άπιστες και αν είναι πιστές δεν είναι όμορφες». «Άσε μας ρε σεξιστή», τον αποπήρε, όμως πέρασε την υπόλοιπη μέρα του συλλογισμένος.

3. Μπαμ!

Το στενό ήταν ήσυχο. Ακούγονταν μόνο οι μακρινοί ήχοι των αυτοκινήτων που πηγαινοέρχονταν με ταχύτητα στον περιφερειακό. Τα φανάρια του δρόμου φώτιζαν απαλά την πρόσοψη της μονοκατοικίας. Στάθηκε για λίγο στο απέναντι πεζοδρόμιο, παρατηρώντας τα παράθυρα. Καμιά κίνηση. Μόνο στον επάνω όροφο η λάμπα στο γραφείο ήταν αναμμένη. Πλησίασε αργά την καγκελόπορτα. Το μέταλλο έτριξε ελαφρά όταν την άνοιξε, κοίταξε αριστερά-δεξιά, κρατώντας την ανάσα του. Τίποτα. Γλίστρησε στην αυλή. Ο ήχος των βημάτων του πάνω στο χαλίκι του φάνηκε εκκωφαντικός. Στάθηκε μπροστά στη βαριά εξώπορτα και έβαλε το αντικλείδι στην κλειδαριά. Η πόρτα υποχώρησε σχεδόν αθόρυβα, ένα ελαφρύ «κλικ» χάθηκε μέσα στη νύχτα. Έκλεισε την πόρτα πίσω του με προσοχή και στάθηκε ακίνητος στο κατώφλι μέχρι να συνηθίσουν τα μάτια του στο σκοτάδι. Έβγαλε από την τσέπη του έναν μικρό φακό και τον άναψε. Τα μάτια του κινούνταν γρήγορα: βαριά χαλιά, έπιπλα παλιοκαιρισμένα, βιβλία στη βιβλιοθήκη, βιβλία στο περβάζι του παραθύρου, βιβλία στο πάτωμα, βιβλία στο τραπεζάκι, βιβλία παντού. Προχώρησε αργά πάνω στο παλιό ξύλινο ταλαιπωρημένο πάτωμα, προσπαθώντας να αποφύγει σημεία που μπορεί να

έτριζαν. Η σιωπή βαριά, απειλητική. Ένας ήχος ακούστηκε από επάνω. Ένα ελαφρύ τρίξιμο, σαν βάρος που μετακινείται. Έπειτα σταμάτησε. Το φως του φακού του τρεμόπαιξε ελαφρά. Πλησίασε τη σκάλα και σήκωσε αργά το κεφάλι του προς τα επάνω. Για μια στιγμή, σκέφτηκε να κάνει μεταβολή και να φύγει. Όμως η οργή, αυτή η αδιόρατη ένταση που τον έφερνε εδώ, τον έσπρωξε να προχωρήσει. Άρχισε να ανεβαίνει τα σκαλιά ένα-ένα, με προσοχή σχεδόν τελετουργική. Κάθε βήμα, υπολογισμένο. Φτάνοντας στο επάνω πάτωμα, σταμάτησε στο τελευταίο σκαλί. Στο βάθος, η πόρτα του γραφείου του στο τέλος του διαδρόμου ήταν μισάνοιχτη. Από μέσα ερχόταν φως. Έσβησε τον φακό και πλησίασε. Άκουσε μια φωνή από το δωμάτιο. Κάποιος μιλούσε. Ναι, μιλούσε στο τηλέφωνο:

Ανοησίες! Ο μεταφραστής δεν είναι επουδενί δημιουργός. Ο συγγραφέας ποιεί έργα καινά. Συλλαμβάνει μιαν ιδέα και μετά την αναπτύσσει απ' αρχής έως τέλους. Ο μεταφραστής δεν συλλαμβάνει κάτι ab initio. Τα έργα του δεν είναι δημιουργήματα διότι στερούνται βουλητικής αυτοδιάθεσης. Ο μεταφραστής είναι ερμηνευτής του δημιουργήματος, μετακενωτής, αγωγός του, παραπλήσιος με τον οργανοπαίκτη.

Ανοίγει την πόρτα σιγά σιγά και συγχρόνως βγάζει με προσοχή από την τσέπη του το περίστροφο. Το απαλό φως του πορτατίφ πάνω στο γραφείο κάνει τη μεταλλική επιφάνεια του όπλου να λαμποκοπά. Για μια στιγμή στέκεται ακίνητος, ζυγίζει την επόμενη του κίνηση. Το βλέμμα του σαρώνει τον χώρο: παλιό ξύλινο γραφείο γεμάτο χαρτιά. Στη μέση το λάπτοπ, από τη μία πλευρά το πράσινο πορτατίφ και από την άλλη ένα τασάκι που ξεχειλίζει αποτσίγαρα. Στη γωνία μια δερμάτινη καφέ πολυθρόνα και δίπλα της η βιβλιοθήκη γεμάτη βιβλία. Άσπρες, διαφανείς κουρτίνες κινούνται ελαφρά μπροστά στο μισάνοιχτο παράθυρο. Κι εκείνος με το κινητό στο χέρι, αιφνιδιασμένος, δεν βγάζει άχνα, το βλέμμα καρφωμένο επάνω του. Παίρνει μια ανάσα, κάνει ένα βήμα μπροστά, αργό, ελεγχόμενο. Σηκώνει το χέρι του και τον σημαδεύει. Δεν τρέμει, ξέρει τι κάνει. Το περίστροφο σταθερό, προέκταση του χεριού του. Μπαμ!

Ήταν μια πόρτα που χτύπησε από τον αέρα, ένα αντικείμενο που έπεσε από ράφι στο διαμέρισμα του επάνω ορόφου ή κάποια χαλασμένη εξάτμιση στον δρόμο. Σήκωσε ξαφνιασμένος το κεφάλι του που ήταν πεσμένο πάνω στο λάπτοπ και έτριψε τον αυχένα του. Πιάστηκε ο λαιμός μου πάλι, ρε γαμώτο. Το άνοιξε και κοίταξε το μετάφρασμα.

Τεντώθηκε πάνω στην καρέκλα του γραφείου του. Να κάνω καφέ, να κάνω και ένα τελευταίο «χτένισμα» και να το στείλω. Σήμερα έχω το dead line.

4. Το πρωτότυπο και η μετάφραση

Δεσπόζω, κυριαρχώ, έχω τον απόλυτο έλεγχο στον χώρο. Κουβαλώ επάνω μου όχι απλώς χρόνια, αλλά μια ολόκληρη εποχή. Ο χρόνος είναι φίλος μου. Το βλέμμα μου νηφάλιο, έχω δει πολλά και έχω μάθει να ξεχωρίζω το ουσιώδες από το εφήμερο. Η παρουσία μου αποπλέει κύρος και μια βαθιά, σχεδόν τελετουργική κομπόση. Η εμφάνισή μου, σε επιβλητικούς, βαθιούς τόνους: μαύρο, καφέ, μπορντό, γκρι του καπνού, για κάποιους αδαείς ίσως παλιομοδίτικη, αποπνέει αρχοντιά, μεγαλοπρέπεια. Τα κοσμήματά μου, λιγιστά αλλά εκλεκτά, χρυσά γράμματα πάνω στο δέρμα. Η φθορές του χρόνου, εμφανή παράσημα, αποτυπώσεις εμπειριών, νικών και σιωπηλών αντοχών. Με χαρακτηρίζει η σοβαρότητα, η διακριτικότητα, η ακρίβεια. Η φωνή μου σταθερή, σίγουρη, με λεπτή άρθρωση που προδίδει παιδεία. Μην με πείτε αλαζόνα, αλλά δεν χρειάζεται να υψώσω τη φωνή μου για να επιβληθώ, η ίδια μου η στάση αρκεί. Δεν ανήκω ούτε στο παρελθόν, ούτε στο παρόν γιατί κουβαλώ μέσα μου το διαχρονικό.

Και τότε εμφανίζεται εκείνη. Μία ακόμη από τις τόσες.

Δεν προσπαθεί να εντυπωσιάσει και τελικά το καταφέρνει με τον πιο φυσικό τρόπο. Φρέσκια, ανεπιτήδευτη, λες και δεν την ενδιαφέρει ιδιαίτερα η τελειότητα, που σίγουρα την απασχολεί, και αυτό ακριβώς την κάνει γοητευτική. Το βλέμμα της νεανικό και ζωντανό, κοιτάζει κατάματα με ειλικρίνεια, χωρίς προσποίηση. Το χαμόγελό της είναι αυθόρμητο, ζεστό, με μια μικρή δόση σκανταλιάς, σαν να ξέρει κάτι που οι άλλοι δεν έχουν ακόμη ανακαλύψει. Έχει εκείνη την ενέργεια που σε κάνει να νιώθεις άνετα δίπλα της, σαν να τη γνωρίζεις χρόνια, ακόμη κι αν τη συνάντησες μόλις τώρα. Το στυλ της είναι απλό αλλά προσεγμένο, μοντέρνο, ακολουθεί τις τάσεις της μόδας και τις προσαρμόζει ανάλογα. Έχει μια ανεπιτήδευτη αυτοπεποίθηση, είναι ανεξάρτητη, έχει άποψη, ξέρει τι θέλει, και εν ανάγκη να το επιβάλει. Είναι δροσερή όχι μόνο στην εμφάνιση, αλλά και στην αύρα της, φέρνει μαζί της μια αίσθηση ελευθερίας, αυθεντικότητας, νεωτερισμού.

Στέκεται δίπλα μου και μου χαμογελά. Με ξέρει καλά, πολύ καλά. Με έχει δει να διστάζω πριν μιλήσω, να αστειεύομαι ενώ μέσα μου είμαι έξω φρενών, να σωπαίνω ενώ επιθυμώ διακαώς να καταγγείλω. Γνωρίζει καλά αυτά τα μικρά, αόρατα πολύτιμα

κομμάτια μου και τα έχει κρατήσει αθάνατα. Με σέβεται, όχι με έναν τυπικό, επιφανειακό τρόπο, αλλά με μια σιωπηλή αναγνώριση όσων έχω καταφέρει. Με εκτιμά για το ταλέντο μου, αλλά ακόμα περισσότερο για την ευαισθησία μου, για εκείνη την παράξενη ισορροπία μέσα μου, εύθραυστη και αλύγιστη ταυτόχρονα. Και βέβαια, με θαυμάζει. Όχι σαν κάτι μακρινό ή άπιαστο, αλλά σαν κάτι οικείο που όμως δεν παύει να την εκπλήσσει. Κάθε αυθόρμητη αντίδρασή μου, κάθε σκέψη που μου ξεφεύγει απρόσεκτα, είναι για εκείνη μια υπενθύμιση ότι δεν με έχει κατανοήσει πλήρως, ποτέ της δεν θα με κατανοήσει πλήρως, κι ίσως αυτό είναι που την κρατάει κοντά μου. Περάσαμε άλλωστε τόσο καιρό μαζί. Μέσα από τις λέξεις, με εκείνη τη σιωπηλή συνύπαρξη που γεμίζει τον χώρο χωρίς να τον βαραίνει. Με νοήματα που λένε περισσότερα από όσα θα μπορούσαν να ειπωθούν, με μια οικειότητα που χτίζεται χωρίς να το καταλάβεις. Γέρνει δίπλα μου στο ράφι, σχεδόν ανεπαίσθητα, σαν να θέλει να μικρύνει την μεταξύ μας απόσταση που ήδη δεν υπάρχει. Κλείνει τα μάτια, με την ήρεμη βεβαιότητα ότι, για την ώρα τουλάχιστον, είναι ακριβώς εκεί που πρέπει να είναι.

5. Η κηδεία του μεταφραστή

Ήταν Κυριακή πρωί, τέλη Αυγούστου. Ζέστη του θανάτου. Ο κόσμος είχε μαζευτεί από νωρίς, φίλοι, συγγενείς και συνάδελφοι είχαν έρθει να του πουν το στερνό αντίο. Έξω από την εκκλησία δύο μεγάλα στεφάνια με λευκά γαρύφαλλα, το ένα σε σχήμα σταυρού: «Αγαπημένε μας φίλε, η μετάφραση ολοκληρώθηκε. Αναπαύσου εν ειρήνη!» από τους συναδέλφους του και το άλλο, σε σχήμα καρδιάς από την πρώην σύζυγό του: «Χάθηκες στη μετάφραση, χάθηκες από τον γάμο μας, τώρα χάθηκες οριστικά. Καλό Παράδεισο!». Μέσα στην εκκλησία, στην πρώτη σειρά κάθονταν οι γλώσσες, αγγλικά, γαλλικά, ισπανικά, ιταλικά και φυσικά ελληνικά. Τα ελληνικά, όπως ήταν φυσικό, έκλαιγαν σπαρακτικά. Οι μεταφορές και οι παρομοιώσεις ήταν σε περίοπτη θέση. Δίπλα τους, τα ύφη και από πίσω τους τα θέματα, οι πλοκές και οι χαρακτήρες. Όρθια στα δεξιά, τα εκφραστικά μέσα, οι εικόνες, οι προσωποποιήσεις, οι αντιθέσεις και στα αριστερά οι αφηγητές, οι χρόνοι και οι χώροι. Κανείς δεν έλειπε. Ο ιερέας ξεκίνησε την ακολουθία με έκδηλη συγκίνηση: «Αδελφοί μου...» και από κάπου, στο πίσω μέρος του ναού, ακούστηκε την ίδια στιγμή ένας ψίθυρος: «Brothers...», «Hermanos...», «Frères...», «Fratelli...». Και πριν το καταλάβει κανείς, είχε δημιουργηθεί μια ταυτόχρονη μετάφραση σε τέσσερις γλώσσες, με μικρές διαφωνίες για το αν το

«αδελφοί» περιλαμβάνει και τις γυναίκες, για το αν δηλαδή θα ήταν πιο σωστό το «Brothers and sisters» και το «Fratelli e sorelle» ή το «Dearly beloved» και το «Fratelli miei». Ευτυχώς που ο νεκρός ήταν νεκρός γιατί αν άκουγε και μπορούσε να παρέμβει θα τους έλεγε ότι το σκέτο «Hermanos» δεν αποδίδει επουδενί το συναίσθημα και θα διόρθωνε και καμιά δεκαριά άλλα λάθη που ίσως να οφείλονταν στη συγκινησιακή φόρτιση της στιγμής. Οι παρευρισκόμενοι, όσο κι αν προσπαθούσαν, δεν μπορούσαν να μείνουν ήσυχοι. Γιατί όταν έχεις να κάνεις με το σινάφι ενός μεταφραστή, η σιωπή είναι σχεδόν αδύνατη. Όλοι ένιωθαν την ανάγκη να «αποδώσουν» κάτι. Ωστόσο, όταν ο καλύτερός του φίλος σηκώθηκε για να εκφωνήσει τον επικήδειο επικράτησε απόλυτη σιωπή: «Αγαπητή οικογένεια του εκλιπόντος, αγαπητοί συνάδελφοι και φίλοι, ομολογώ ότι δεν περίμενα να ζήσω αυτή τη μέρα. Ο άνθρωπος που δεν παρέδωσε ποτέ τίποτα στην ώρα του, σήμερα έπιασε την απόλυτη προθεσμία. Χωρίς παζάρια, χωρίς να απειλήσει τον εκδότη και χωρίς να επικαλεστεί «τεχνικά προβλήματα», έκλεισε το λεξικό του και αποχώρησε σαν κύριος, αφήνοντάς μας όλους με το στόμα ανοιχτό». Και αδυνατώντας από τη συγκίνηση να συνεχίσει, κάθισε στη θέση του, μονολογώντας σιγανά ότι η λέξη «επικήδειος» δεν αποδίδει ακριβώς το νίβε της περίπτωσης. «Μια χαρά ταιριάζει στο context» του απάντησε ο διπλανός του, με ύφος αυθεντίας. Η πιο συγκινητική στιγμή όμως ήταν όταν ένας παλιός συνάδελφος πλησίασε το φέρετρο και ψιθύρισε: «Μην ανησυχείς, φίλε... εκεί που πας, όλα τα κείμενα είναι πρωτότυπα». Και ακόμη πιο συγκινητικό ήταν όταν ακούστηκε από πίσω μια φωνή: «Ναι, αλλά σε ποια γλώσσα;» Η κηδεία τελείωσε όπως άρχισε: με μια μικρή σύγχυση, μερικές διαφωνίες και πολλή αγάπη. Στο τέλος, καθώς ο κόσμος έφευγε, κάποιος σχολίασε: «Τουλάχιστον, αυτή τη φορά, δεν θα διορθώσει κανέναν».

6. Οι λέξεις που άλλαζαν δέρμα

Σε εκείνο το μακρινό χωριουδάκι, οι λέξεις δεν ήταν απλά λέξεις, ήταν ζωντανά πλάσματα με λεπτό, φολιδωτό δέρμα που συμβίωναν αρμονικά με τους ανθρώπους. Άλλες μέσα στα σπίτια τους, άλλες στις στέγες, άλλες στους αχυρώνες ή στα κοτέτσια τους. Περνούσαν, το δίχως άλλο, μια χαρά. Κατά διαστήματα, όμως, σαν να τις κυρίευε μια πνιγνή αίσθηση, σαν να στριμώχνονταν μέσα στο ίδιο τους το δέρμα. Έπεφταν τότε στο έδαφος και σπαρταρούσαν, παλεύοντας να αποτινάξουν το θαμπό, γκρίζο πουκάμισο που τις τύλιγε. Κάποια μέρα, για καλή τους τύχη, πέρασε από το χωριό ένας γητευτής λέξεων. Τον υποδέχτηκαν με προσδοκία, ήξεραν πως μόνο εκείνος μπορούσε

να τις λυτρώσει. Όταν οι πιο επιρρεπείς στο δράμα τού εξομολογήθηκαν πως προτιμούσαν να πεθάνουν παρά να ανέχονται άλλο το απαίσιο δέρμα τους, ο γητευτής τις διαβεβαίωσε πως το μαρτύριό τους σύντομα θα τελείωνε.

Πράγματι, σε λίγο καιρό οι λέξεις, με το που τις άγγιζε, αποτίναζαν το παλιό τους δέρμα και έτρεχαν όλο καμάρι στο χωριό για να επιδείξουν τη νέα και αστραφτερή τους όψη. Σύντομα, οι δρόμοι, τα σπίτια και οι στάνες γέμισαν με διάσπαρτα δέρματα, τραχιά και τλαιπωρημένα, από τις λέξεις που τα είχαν πετάξει από πάνω τους. Με ένα του άγγιγμα η λέξη «Αγάπη» άλλαξε δέρμα και πλέον έμοιαζε με διάφανο φτερό, έτοιμο να πετάξει μακριά με το πρώτο δυνατό φύσημα του αέρα. Το καινούργιο δέρμα της λέξης «Πόλεμος», αντίθετα, αν και σαφώς καλύτερο, παρέμενε αδρό και σε αγκύλωνε στο άγγιγμα. Η ίδια ένιωθε προβληματισμένη, ήξερε πως ό,τι κι αν έκανε, δεν θα αποκτούσε ποτέ την απαλή όψη της «Ειρήνης». Πανευτυχείς, οι λέξεις «Πούπουλο» και «Χνούδι» απέκτησαν το δέρμα που ονειρεύονταν. Ήταν ελαστικό, αφράτο και μεταξένιο· ένα απαλό υπόλευκο πέπλο, τόσο ελαφρύ που έμοιαζε σχεδόν άυλο. Η αλλαγή των λέξεων έφερε τη γαλήνη στο χωριό. Οι άνθρωποι τις θαύμαζαν και αυτές, πλέοντας σε πελάγη ευτυχίας, απολάμβαναν την απαλή αίσθηση που άφηναν στον αέρα. Ο γητευτής λέξεων, ικανοποιημένος από την ολοκλήρωση του έργου του, πήρε τον δρόμο της επιστροφής, αφήνοντας πίσω του έναν κόσμο που έλαμπε από διάφανες, ανάλαφρες και καλλιεπείς έννοιες.

Όμως, καθώς έπεφτε ο ήλιος, συνέβη κάτι παράξενο. Απαλλαγμένες από το παλιό, βαρύ τους δέρμα, οι λέξεις έγιναν τόσο ελαφριές που δεν μπορούσαν πια να σταθούν στη γη. Ένα ελαφρό αεράκι που φύσηξε ξαφνικά τις παρέσυρε και τις σήκωσε ψηλά, όλο και πιο ψηλά στον ουρανό, σαν μπαλόνια που τους έκοψαν το σχοινί. Οι χωρικοί άνοιξαν το στόμα να φωνάξουν για να τις κρατήσουν, όμως δεν έβγαине ήχος. Οι λέξεις, άυλες πλέον, δεν είχαν το βάρος που χρειαζόταν για να προφερθούν. Το χωριό βυθίστηκε στην απόλυτη σιωπή. Άνθρωποι και λέξεις ήταν ευτυχισμένοι, αλλά πλέον βουβοί. Είχαν ανταλλάξει την τραχιά πραγματικότητα των λέξεων με την τέλεια υφή τους, μόνο που τώρα δεν μπορούσαν να τις ανταλλάξουν.

7. Η άφωνη σοφή

Προκαλούσε σοκ και δέος στο σινάφι των μεταφραστών. Ήταν μεγάλη φίρμα, όχι αστεία. Με απίθανες σπουδές και χρόνια εμπειρίας, είχε μεταφράσει από Λόρκα μέχρι εγχειρίδια για πυρηνικούς αντιδραστήρες από τα ισπανικά. Τι κι αν δεν είχε ταξιδέψει ποτέ στην Ισπανία. Αν της ζητούσες, ωστόσο, να παραγγείλει ένα σάντουιτς στη Μαδρίτη, το πιθανότερο ήταν να πάθει κοκομπλόκο. Πώς γίνεται αυτό; Γίνεται! Το ταξίδι στη Μάλαγα που κέρδισε αναπάντεχα σε εκείνη τη λαχειοφόρο αγορά το εξέλαβε σαν σημάδι ότι η μοίρα της έβγαζε τη γλώσσα κοροϊδευτικά. «Εσύ που ξέρεις το ισπανικά νεράκι, θα τους πάρεις τα σώβρακα!» της είπε ο πατέρας της. Σήκωσε λοιπόν το γάντι στο πεπρωμένο της και πέταξε για Μάλαγα.

Φθάνοντας στο ξενοδοχείο, στο μυαλό της στοιβαγμένοι οι κανόνες του συστήματος της υποτακτικής, οι εξαιρέσεις των ανωμάτων ρημάτων, οι δύο παρελθοντικοί χρόνοι (Indefinido vs. Imperfecto) και τα εκατοντάδες ρήματα που αλλάζουν το ριζικό τους φωνήεν όταν κλίνονται στον Ενεστώτα, ο υπάλληλος στη ρεσεψιόν την υποδέχθηκε με ένα χαμογελαστό «Hola!» που συνοδεύτηκε από έναν βομβαρδισμό οδηγιών σχετικά με τη διαμονή της: ωράριο πρωινού, κωδικός WI-FI, minibar, κοντινά ταπάδικα, συγκοινωνία κ.λπ. Ήξερε 45 συνώνυμα για τη λέξη «βόσκω» σε λογοτεχνικό κείμενο του 19ου αιώνα, αλλά εκείνη τη στιγμή δεν θυμόταν ούτε το όνομά της. «Υο...» ξεκίνησε, και μετά τίποτα. Κατέληξε να του απαγγέλλει έναν στίχο του Γκόνγκορα για τη μοναξιά και να φεύγει σαν κυνηγημένη για το δωμάτιό της.

Επιχείρησε να κάνει μια δεύτερη απόπειρα την ίδια μέρα όταν, εξερευνώντας την πόλη, ζήτησε οδηγίες για το Μουσείο Πικάσο από έναν περαστικό. Ο ευγενικός κύριος άρχισε πρόθυμα να της εξηγεί. Εννοείται πως καταλάβαινε κάθε λέξη —τη ρίζα της, την ετυμολογία της, τη λατινική της προέλευση— αλλά όταν πήγε να ζητήσει μια διευκρίνιση, η γλώσσα της μπερδεύτηκε τόσο που στραβοκατάπιε και άρχισε να βήχει σπασμωδικά. Είπε «ευχαριστώ», στα ελληνικά, κι απομακρύνθηκε ντροπιασμένη. Τελικά, όλο το ταξίδι το πέρασε παριστάνοντας τη μουγγή τουρίστρια, γνέφοντας καταφατικά και χαμογελώντας ηλιθιωδώς. Όταν επέστρεψε, η φίλη της που την παρέλαβε από το αεροδρόμιο τη ρώτησε πώς ήταν η εμπειρία της και εκείνη της είπε ότι Ανδαλουσιανοί μιλούν γρήγορα και ότι η γλώσσα τους έχει μια ιδιαίτερη «μουσικότητα». Α, «κόβουν» και τα σύμφωνα στο τέλος των λέξεων, ειδικά το -s και το -d. Και ότι το φλαμένγκο είναι ένας χορός που τους ταιριάζει γάντι. Ήταν

κουρασμένη από το ταξίδι. Ήθελε να πάει γρήγορα στο σπίτι της. Η φίλη της την είδε κάπως.

Και, πράγματι, ήταν κάπως. Είχε αγωνία. Τεράστια αγωνία. Με το που μπήκε στο σπίτι της πέταξε τα μπαγκάζια της στο σαλόνι έβγαλε το κινητό της και παρήγγειλε σουβλάκια στα ελληνικά, για να σιγουρευτεί ότι η γλώσσα της είναι ακόμα στη θέση της.

8. Η αυλή με τις τριανταφυλλίες

Ως μεταφραστής, είχε μια μοναδική ιδιαιτερότητα: κάποιες λέξεις στο κείμενο, οι πιο toλμηρές, με το που τις μετέφραζε, γινόταν αυτόματα χειροπιαστές, αποκτούσαν σώμα, υφή, μυρωδιά και τριγυρνούσαν στον χώρο ανεξέλεγκτες. Το γραφείο του βρισκόταν μπροστά στη τζαμαρία του σαλονιού, εκεί το είχε τοποθετήσει για να βλέπει έξω. Απέναντί του, η μικρή αυλή με τις τριανταφυλλίες. Όταν χιόνιζε, ήταν η καλύτερή του. Όπως τώρα. Οι τριανταφυλλίες, γυμνές από τα περισσότερα φύλλα τους, κρατούσαν το χιόνι στα κλαδιά τους, ενώ οι νιφάδες εξακολουθούσαν να πέφτουν πάνω τους, αθόρυβα. Το χιόνι είχε ήδη καλύψει ολοκληρωτικά το χώμα. Γυμνό τοπίο, υποβλητικό, ανέπνεε αργά.

Είχε να μεταφράσει το μυθιστόρημα ενός νέου Μεξικανού συγγραφέα. Κάθισε στο γραφείο του και άνοιξε το laptop. Μόλις μετέφρασε την πρώτη λέξη, «talavera», μια χειροποίητη κεραμική γλάστρα με έντονα χρώματα και περίτεχνα σχέδια, βγήκε αθόρυβα από την οθόνη και προσγειώθηκε απαλά στο πάτωμα, δίπλα του. Στάθηκε εκεί για λίγο και μετά ανυψώθηκε και αιωρήθηκε στον χώρο. Ο μεταφραστής σηκώθηκε, άνοιξε την μπαλκονόπορτα και η γλάστρα βγήκε έξω και ακούμπησε μαλακά πάνω στο χιόνι, δίπλα στη μεγάλη τριανταφυλλιά. Στο χείλος της ήρθε και στάθηκε μια πεταλούδα με κίτρινα και βιολετί φτερά. Δεν την είχε πάρει χαμπάρι ότι τον ακολουθούσε. Καθώς μετάφραζε για μια γυναίκα που περίμενε χαράματα τον αγαπημένο της στον κήπο του σπιτιού της, ζεστές, χρυσές κλωστές από φως άρχισαν να ξετυλίγονται από το πληκτρολόγιο, να ανακατεύονται, να περιφέρονται στο δωμάτιο, να βγαίνουν έξω από την μπαλκονόπορτα και να τυλίγονται γύρω από τις λευκές τριανταφυλλίες, λιώνοντας μαλακά το χιόνι. Το δωμάτιο γέμισε φως. Η μυρωδιά έντονη, καφές και κανέλα. Η υγρασία, απτή στον αέρα, βαριά. Μια καταπράσινη μονστέρα, με μεγάλα, γυαλιστερά φύλλα μαζί με μια ντουζίνα άγριες ορχιδέες και μερικά κόκκινα λουλουδάκια ξεπήδησαν από τον υπολογιστή, έκαναν μια γύρα στο

δωμάτιο και βγήκαν κι αυτά στην αυλή, καταλαμβάνοντας τον χώρο ανάμεσα στις τριανταφυλλίες. Οι κάκτοι και τα παχύφυτα τον γρατζούνισαν λιγάκι. Ακολούθησαν κατιφέδες και αναρριχώμενες βουκαμβίλιες φούξια και πορτοκαλί, απαράμιλλης ομορφιάς. Τελευταία, πέταξαν από την οθόνη κουκάν, πυροκέφαλοι και πράσινες κίσσες με πολύχρωμα ράμφη, λαμπερό φτέρωμα και μακριές ουρές, αγκαλιά με βατράχια και άλλα έντομα, ταραντούλες, ακρίδες και ιπτάμενα μυρμήγκια. Χόρεψαν γύρω από τις τριανταφυλλίες, στάθηκαν στα κλαδιά τους και άρχισαν να κελαηδούν. Στην άκρη της αυλής σχηματίστηκε μια μικρή λίμνη νερού και στην επιφάνειά της αντικατοπτριζόταν ένας πεντακάθαρος ουρανός με έναν λαμπρό ήλιο, όπως ακριβώς περιέγραφε το κείμενο.

Συνέχισε να μεταφράζει. Η μαγεία βρισκόταν στα δάχτυλά του και, τις επόμενες ώρες, ο κήπος του θα ήταν ένα κομμάτι της Λατινικής Αμερικής, και το γραφείο του η πύλη από όπου περνούν οι λέξεις και μεταμορφώνονται σε ποίημα.

9. Προφορικά

Ήταν ομολογουμένως η καλύτερη μεταφράστρια ιαπωνικής λογοτεχνίας στην πόλη, παρόλο που δεν είχε πατήσει ποτέ το πόδι της στο Τόκιο. Στο γραφείο της, ανάμεσα σε ορολογικά γλωσσάρια, μεταφραστικές μνήμες, online λεξικά και σώματα κειμένων, ένιωθε παντοδύναμη. Μπορούσε να διακρίνει έξι διαφορετικές χροιές της λέξης «άλγος» σε ένα χαϊκού και να βρει την ιδανική ελληνική αντιστοιχία για τον θόρυβο που κάνει με το μακρύ, οδοντωτό ράμφος του ο ιαπωνικός πράσινος φασιανός όταν αρπάζει το θήραμά του. Στο χαρτί ήταν ομολογουμένως βιρτουόζα όμως στον προφορικό λόγο, είχε τεράστιο πρόβλημα. Όταν διάβαζε, οι λέξεις, ήταν σαν να την παρακαλούσαν να τις μεταφράσει, όταν όμως έπρεπε να μιλήσει, λες και έτρεχαν μακριά της, σαν κυνηγημένες. Στην ιδέα του προφορικού λόγου την έπιανε πανικός. Ότι δεν θα έβρισκε τη σωστή λέξη— ότι δεν θα έβρισκε καμία λέξη— ότι θα ξεφούρνιζε λέξεις από άλλη γλώσσα, ότι η προφορά της θα ήταν χάλια, ότι θα ο ρυθμός της θα ήταν άτσαλος, ότι θα τάραζε τον ακροατή στα εεεε.

Όταν ο εκδοτικός οίκος αποφάσισε να διοργανώσει την εκδήλωση για τον Ιάπωνα συγγραφέα που εκείνη είχε μεταφράσει και ο οποίος θα τους έκανε την τιμή να έρθει μόνο και μόνο για αυτό στην Ελλάδα, την έπιασε πανικός. Δεν μπορούσε φυσικά με τίποτα να το αποφύγει. Και η βραδιά αποδείχθηκε ομολογουμένως εφιάλτης: καρφωμένη δίπλα του, θλιβερή, με ένα αξιοθρήνητο χαμόγελο, του απηύθυνε πού και

πού κανένα, «ναι» ή «όχι» στα ιαπωνικά περιμένοντας να τελειώσει το μαρτύριο. Ήταν ένα μεγάλο χτύπημα στο κύρος της και στην αυτοπεποίθησή της. Ένιωθε ότι όλα όσα είχε χτίσει μέχρι εκείνη τη στιγμή είχαν γκρεμιστεί. Ότι είχε απογυμνωθεί, ότι όλοι είχαν καταλάβει ότι δεν μετρούσε μία, ότι ήταν απατεώνας.

Λίγο πριν τελειώσει η εκδήλωση, ο προσκεκλημένος τους, με ένα ευγενικό χαμόγελο, το οποίο είχε, προς μεγάλη της ανακούφιση διατηρήσει καθ' όλη τη διάρκεια της βραδιάς, έσκυψε και της ψιθύρισε στο αυτί: *«Με μετέφρασες χωρίς να έχεις ακούσεις ποτέ τη φωνή μου. Κακώς φοβάσαι τη δική σου».*

Της ήρθε να κλάψει. Τον κοίταξε με ευγνωμοσύνη, πήρε μια βαθιά ανάσα και άφησε δειλά μια λέξη να βγει από τα χείλη της. Μόλις που ακούστηκε. Ήταν αδέξια, η προφορά της ήταν χάλια και η φωνή της έτρεμε. Προσπάθησε όμως να πει κι άλλη. Αυτή τη φορά λίγο πιο δυνατά.

10. Η επιστολή

Η εικόνα που είχα για τον παππού μου από την πλευρά του πατέρα μου, κυρίως από τις διηγήσεις της μητέρας μου, αλλά και από τα λίγα καλοκαίρια στην Ιταλία όταν ήμουν μικρή, ήταν εκείνη ενός ψυχρού και απόμακρου ανθρώπου. Δεν τον θυμάμαι ποτέ να χαμογελά· τα χείλη του σχημάτιζαν μονίμως μια λεπτή, σφιγμένη γραμμή. Το πρόσωπό του ήταν σκαμμένο από ρυτίδες, όχι τόσο από τα χρόνια, όσο από μια ζωή γεμάτη γκρίνια, καχυποψία και απογοήτευση. Τα μάτια του, μικρά και διαπεραστικά, σε κοιτούσαν με μόνιμη δυσφορία, ένα βλέμμα γκρίζο σαν ατσάλι, ενώ τα φρύδια του έμεναν διαρκώς συνοφρυωμένα, σαν να ήταν θυμωμένος με όλο τον κόσμο. Η φωνή του ήταν τραχιά και κοφτή, και συχνά υψωνόταν χωρίς ιδιαίτερο λόγο: ένα παράπονο για τον θόρυβο, για τους νέους, για τον καιρό, για οτιδήποτε του έδινε ή δεν του έδινε αφορμή. Έλεγαν ότι προς το τέλος της ζωής του είχε γίνει ακόμη πιο ανυπόφορος: ένας δύστροπος, τραχύς γέρος, εγκλωβισμένος σε ένα αποστειρωμένο και άψυχο παρόν, αρνούμενος να συγχωρήσει το παρελθόν που δεν στάθηκε αντάξιο των προσδοκιών του.

Ανακάλυψα την επιστολή, χωμένη στο βάθος ενός παλιού συρταριού του γραφείου του, κάτω από κιτρινισμένα χαρτιά και ξεχασμένα μικροαντικείμενα, λίγες μέρες μετά την κηδεία του. Λεπτό χαρτί, σαν τσιγαρόχαρτο, κιτρινισμένο και τσαλακωμένο, με τις άκρες φθαρμένες και ελαφρώς γυρισμένες προς τα μέσα, σαν να είχε ανοιχτεί και ξαναδιπλωθεί αμέτρητες φορές. Μύριζε σκόνη και παλιό μελάνι. Τα γράμματα ήταν

καλοσχηματισμένα και επιμελημένα, αποτυπώνοντας την ιδιαίτερη καλλιγραφία της εποχής. Αν και η επιστολή ήταν γραμμένη σε μια τοπική ιταλική διάλεκτο που είχε πια χαθεί, δεν δυσκολεύτηκα να τη μεταφράσω. «Mia cara Maria...», έτσι ξεκινούσε. Ήταν μια ερωτική επιστολή. Κάθε λέξη, διαλεγμένη με προσοχή, ήταν φανερό πως ήταν γραμμένη και σβησμένη πολλές φορές, μέχρι να κατορθώσει να αποδώσει το ακριβές βάρος ενός παράφορου πάθους. Λέξεις γεμάτες λαχτάρα και υποσχέσεις, γραμμένες με ειλικρίνεια και έρωτα. «Εις κάθε κτύπον της καρδιάς μου, το όνομά σου αντηχεί ως ψίθυρος». Φαντάστηκα την ένταση του χεριού του, άλλοτε σταθερό και σίγουρο, άλλοτε τρεμάμενο, πάνω στο χαρτί. Είδα τον παππού νέο, τολμηρό, φλογερό. «Είμαι δέσμιος της γοητείας σου και το ομολογώ ανερυθριάστως». Μέσα σε εκείνες τις ξεθωριασμένες λέξεις του παρελθόντος, είδα έναν άλλο παππού.

11. Η μετάφραση του διατάγματος

Το έγγραφο προς μετάφραση είχε σταλεί από το «Υπουργείο Δικαιοσύνης». Ήταν μία μόνο πρόταση που εκτεινόταν σε εκατό σελίδες σε μια γλώσσα που δεν αναγνώριζε απόλυτα, αλλά ένιωθε ότι όφειλε να γνωρίζει. Δεν αποθαρρύνθηκε. Κάθισε στο γραφείο του ετοιμοπόλεμος, όπως κάθε φορά που αντιμετώπιζε δυσκολίες. «Πρέπει να υπάρχει κάποιο λάθος», μονολόγησε σε λίγο. Μόλις επιχειρούσε να μεταφράσει μια λέξη κάτι ανεξήγητο γινόταν, το χαρτί απορροφούσε το μελάνι και η λέξη στο πρωτότυπο άλλαζε μορφή. Επικοινωνήσε με το Υπουργείο για να ζητήσει διευκρινίσεις. Ο διευθυντής του ξεκαθάρισε ότι δεν μπορούσε να τον βοηθήσει. Ότι ο συγγραφέας του κειμένου είχε πεθάνει πριν από αιώνες και ότι η μετάφραση έπρεπε να παραδοθεί το ίδιο βράδυ, αλλιώς θα έχανε για πάντα τη μητρική του γλώσσα. Ένωσε την κατάσταση να τον ξεπερνά όταν συνειδητοποίησε ότι το κείμενο που προσπαθούσε να μεταφράσει ήταν στην πραγματικότητα η ίδια η καταδίκη του. Επειδή όμως δεν μπορούσε να τη μεταφράσει σωστά, η καταδίκη δεν μπορούσε να εκτελεστεί. Ένωσε παγιδευμένος σε μια αιώνια αναμονή: δεν ήταν ούτε ελεύθερος, ούτε τιμωρημένος. Καθώς το ρολόι πλησίαζε μεσάνυχτα, ο μεταφραστής σταμάτησε να παλεύει με τις λέξεις. Άφησε την πένα του και κοίταξε το λευκό χαρτί που είχε «καταπιεί» χιλιάδες προσπάθειες. Συνειδητοποίησε την τραγική ειρωνεία: όσο προσπαθούσε να είναι πιστός στο κείμενο για να σωθεί, τόσο έδενε ακόμη πιο σφιχτά τα δεσμά της καταδίκης του.

Τότε, πήρε μια απόφαση. Θα έπαιρνε το ρίσκο, τι είχε άλλωστε να χάσει; Αντί να προσπαθήσει να μεταφράσει τη λέξη «ένοχος» ή τη λέξη «ποινή», άρχισε να γράφει στο πρωτότυπο έγγραφο, πάνω από τις μεταβαλλόμενες λέξεις, μια δική του, νέα λέξη σε μια γλώσσα που μόλις εκείνη τη στιγμή επινόησε. Το χαρτί άρχισε να τρέμει. Το μελάνι δεν απορροφήθηκε. Αντίθετα, άρχισε να εξαπλώνεται σε όλες τις σελίδες, σβήνοντας το ακατάληπτο κείμενο του Υπουργείου. Όταν και η τελευταία λέξη εξαφανίστηκε, ήταν περασμένα μεσάνυχτα. Άφησε το γραφείο του και βγήκε έξω. Στον δρόμο πέτυχε τον γείτονά του που επέστρεφε. Προσπάθησε να του μιλήσει, αλλά δεν αναγνώριζε τη φωνή του, μιλούσε μια γλώσσα ακατανόητη. Ο γείτονας άκουγε τα λόγια του να σβήνουν στον αέρα, προσπαθώντας μάταια να αποκρυπτογραφήσει άναρθρες συλλαβές χωρίς νόημα, που όμως έμοιαζαν να κουβαλούν όλη τη μοναξιά του κόσμου.

12. Εγχειρίδιο οδηγιών για ηλεκτρική σκούπα

Φορούσε πάντα μεταξωτά μαντίλια, έπινε το τσάι του σε πορσελάνη και θεωρούσε τη λέξη «απλοποίηση» προσωπική προσβολή. Ήταν έμπειρος και καταξιωμένος μεταφραστής και διατυμπάνιζε ότι η μετάφραση δεν είναι ό,τι κι ό,τι αλλά υψηλή τέχνη. Κλήθηκε να μεταφράσει την ερωτική αλληλογραφία ενός εκκεντρικού Γάλλου ποιητή για μια πολυτελή έκδοση. Το κείμενο ήταν γεμάτο τολμηρές μεταφορές για τον έρωτα, την έλξη και την απόγνωση. Η πρώτη ανάγνωση του κειμένου τον παραξένεψε— ο δημιουργός υμνούσε τον έρωτα χρησιμοποιώντας τη γλώσσα των μηχανών— σύντομα όμως κατάλαβε, ώ ποια πρωτοτυπία, ότι επρόκειτο προφανώς για έναν ιδιοφυή μεταμοντέρνο συγγραφέα, θιασώτη του αντισυμβατικού. Αισθάνθηκε λοιπόν και αυτός ελεύθερος να βάλει όλη του την μαεστρία στη μετάφραση, εστιάζοντας στην ουσία του νοήματος. «Ισχυρή απορρόφηση σε όλες τις επιφάνειες. Προσοχή στις γωνίες», έγραφε το κείμενο και εκείνος μετέφρασε: «Ένα βαθύ, δυνατό άγγιγμα που αγκαλιάζει κάθε σώμα. Ακόμη και τις πιο κρυφές, απόμερες κόγχες». Και πιο κάτω η φράση «Αφαιρέστε το φίλτρο, πλύντε το με χλιαρό νερό και αφήστε το να στεγνώσει με φυσικό τρόπο» αποδόθηκε ως «Απογυμνώστε την πανοπλία της λογικής, εξαγνίστε το πνεύμα με τα δάκρυα της νοσταλγίας και αφήστε τον άνεμο της μοίρας να θεραπεύσει τις πληγές σας». Όταν αποκαλύφθηκε ότι ο εκδοτικός οίκος είχε κάνει λάθος και αντί για τα χειρόγραφα του Γάλλου ρομαντικού, του είχε στείλει το εγχειρίδιο οδηγιών για μια νέα, υπερσύγχρονη ηλεκτρική σκούπα το οποίο

προοριζόταν για κάποιον άλλον μεταφραστή, ήταν πλέον αργά γιατί το εγχειρίδιο είχε ήδη κυκλοφορήσει. Ο διευθυντής της αντιπροσωπείας της σκούπας εκστασιάστηκε ισχυριζόμενος ότι «ο μεταφραστής κατάφερε να μετατρέψει την πεζή πραγματικότητα μιας οικιακής συσκευής σε ένα υπαρξιακό μανιφέστο για τον έρωτα και τη μοναξιά», συμπληρώνοντας ότι στο σημείο για τον καθαρισμό του φίλτρου, είχε κυριολεκτικά δακρύσει. Όταν ο μεταφραστής έμαθε την αλήθεια, δεν ταραχτηκε καθόλου. Σήκωσε το φλιτζάνι με το μικρό του δαχτυλάκι ανασηκωμένο, ήπιε μια γουλιά τσάι και είπε με την ηρεμία σοφού: «Αγαπητοί μου, αν η μετάφραση δεν μπορεί να κάνει ακόμα και μια ηλεκτρική σκούπα να προκαλεί ρίγη συγκίνησης, τότε δεν είναι τέχνη, είναι απλώς... οικιακά».

13. Γαργαλητό

Ήταν μια συνηθισμένη μέρα. Αφού απόλαυσε με την ησυχία του τον πρωινό του καφέ, στρώθηκε αμέσως στη δουλειά για να συνεχίσει τη μετάφραση. Τα χρονικά περιθώρια ήταν εξαιρετικά στενά και δεν είχε την πολυτέλεια να χάσει ούτε λεπτό. Έπεσε αμέσως επάνω στη λέξη «γαργαλητό». Άνοιξε το λεξικό και την έψαξε. «Γαργαλητό». Έβαλε το δάχτυλό του επάνω στη λέξη και, πριν καλά-καλά προλάβει να την προφέρει, εκείνη, παρά την απέλπιδα προσπάθεια να συγκρατηθεί, ξέσπασε σε ένα τρανταχτό γέλιο. Οι διπλανές λέξεις, «γανωτής» και «γαργάρα», ξεφύσησαν δυσανεσθημένες. «Άντε πάλι! Τα ίδια Παντελάκη μου, τα ίδια Παντελή μου», ψιθύρισε θυμωμένη η μία. «Έχω βαρεθεί με το σαχλοκούδουνο», πρόσθεσε η άλλη. Όμως το «Γαργαλητό» δεν μπορούσε να σταματήσει. Το γέλιο του ήταν τόσο μεταδοτικό που σύντομα παρέσυρε τη λέξη «Κακάρισμα», τη λέξη «Γέλως», τη λέξη «Χαχανητό», τη λέξη «Ευθυμία», τη λέξη «Αστείο» και μερικές ακόμα, και όλες μαζί γλίστρησαν από τη θέση τους, μαζεύτηκαν στο Γ, στη σελίδα όπου βρισκόταν το «Γαργαλητό», και άρχισαν να χοροπηδάνε πάνω στις γραμμές, πιάνοντας τις κοιλιές τους από τα γέλια. Κάποιες γελούσαν ευγενικά, άλλες νευρικά, άλλες ειρωνικά, άλλες μέχρι δακρύων και άλλες ρουθούνιζαν. Σύντομα, σε ολόκληρη τη σελίδα επικράτησε το απόλυτο μπάχαλο. Οι προτάσεις διαλύθηκαν, οι λέξεις πέταξαν εδώ κι εκεί, οι τόνοι εκσφενδονίστηκαν στον αέρα και τα σημεία στίξης έπεσαν στο πάτωμα. Το σίγουρο ήταν ότι αν κάποιος άνοιγε εκείνη τη σελίδα του λεξικού, αντί να βρει ορισμούς, θα ξεσπούσε χωρίς λόγο σε ασυγκράτητα γέλια. Οι υπόλοιπες λέξεις ωστόσο, δεν μοιράζονταν την ευθυμία τους. Κάθε μία με τον τρόπο της, άλλες διακριτικά, άλλες απροκάλυπτα, έδειχναν την έντονη

δυσαρέσκειά τους. Θεωρούσαν ανεπίτρεπτο, το «Γαργαλητό» και το σινάφι του, κάθε λίγο και λιγάκι, να διαταράσσουν την τάξη και να προκαλούν τέτοιον πανζουρλισμό. Και φυσικά, κάλεσαν επειγόντως, ποια άλλη, τη «Σοβαρότητα» η οποία, με το που έσκασε μύτη, το γέλιο κόπηκε μαχαίρι. Δεν χρειάστηκε να πει κουβέντα, απλά κοίταξε με νόημα το «Γαργαλητό» κι εκείνο ήρθε αμέσως στα συγκαλά του. «Ωρα τώρα είναι, να μας φέρει το «Κλάμα». Δεν θα το αντέξω», ψιθύρισε μέσα απ' τα δόντια του βάζοντας τέλος στο πανηγύρι.

14. Η χαμένη φράση

Βρέθηκε σε έναν άγνωστο, σκοτεινό δρόμο. Βρώμικα, γκρίζα κτίρια και ανάμεσά τους απειλητικές σκιές και ακαθόριστοι ψίθυροι. Οι φωτεινοί σηματοδότες αναβόσβηναν με ακανόνιστο ρυθμό και ψυχή δεν φαινόταν τριγύρω. Ο δυνατός αέρας έφερνε σκόνη και μυρωδιά καμένου ξύλου. Περπατούσε γρήγορα ψάχνοντας δεξιά, αριστερά με αγωνία. Στο χέρι του κρατούσε ένα χαρτί με το κείμενο που είχε να μεταφράσει. Μία από τις φράσεις είχε αποδράσει και έπρεπε οπωσδήποτε να τη βρει. Ξάφνου, από το πουθενά, με έναν εκκωφαντικό θόρυβο ο δρόμος άνοιξε στα δύο, τα οικοδομήματα άρχισαν να σείονταν, αποδομούνταν και ίπταντο στην ατμόσφαιρα, φτάνοντας στον ουρανό. Τα φανάρια, ξεκολλούσαν από το έδαφος και χάνονταν στα ύψη. Και όλα μαζί, συγχρόνως, εκτόξευαν λέξεις που δεν ανήκαν σε καμία γλώσσα. Οι λέξεις στροβιλίζονταν, τινάζονταν σαν τρελαμένες, συγκρούονταν και εκτρέπονταν, ανεβαίνοντας κι αυτές προς τα επάνω. Σήκωσε ψηλά το βλέμμα του. Εν μέσω της σκηνης της αποκάλυψης, εκεί, πάνω από τα σύννεφα, ανάμεσα σε θρύψαλα και σκόνη, είδε τη χαμένη φράση να πετά, ένα χαρούμενο, πολύχρωμο, φωτεινό τρενάκι με τα βαγόνια του, λέξεις πιασμένες χέρι-χέρι, να γλιστρούν απαλά πάνω σε αφράτα σύννεφα. Να κάνει σλάλομ όλο χαρά και να αφήνει πίσω του μια παιχνιδιάρικη ουρά από χρυσόσκονη. Ένιωσε να φεύγει ένα βάρος από το στήθος του. Σταμάτησε και περίμενε. Περίμενε, υπομονετικά. Ήξερε ότι κάποια στιγμή ο χαλασμός θα κόπαζε και η τάξη σταδιακά θα επανερχόταν. Και πράγματι, δεν πέρασε πολύ ώρα όταν το πανδαιμόνιο άρχισε να υποχωρεί. Η φράση τότε, χάνοντας ύψος, άρχισε να πλανάρεi ενώ, πλησιάζοντας στη γη, άλλαζε συνεχώς μορφή: πρώτα έγινε δένδρο, μετά αερόστατο, μετά η σιλουέτα ενός ανθρώπου. Φθάνοντας στο έδαφος, προσγειώθηκε μαλακά μπροστά του και του χαμογέλασε. «Σου την έσκασα πάλι», του πέταξε σκανδαλιάρικα. Ξεδίπλωσε το χαρτί με το κείμενο που κρατούσε στο χέρι του και είδε ότι η φράση ήταν εκεί, είχε επιστρέψει. Δεν είχε ωστόσο

την παραμικρή αμφιβολία ότι είχε ήδη στο μυαλό της το επόμενο καψόνι που θα του σκάρωνε.

15. Το μυστικό πίσω από μια λέξη

Η λέξη ήταν γραμμένη με κόκκινο μαρκαδόρο στο πίσω μέρος μιας παλιάς απόδειξης, χωμένη μέσα σε ένα βιβλίο που είχε αγοράσει πριν από πολλά χρόνια — δεν θυμόταν καν από πού. Έξι γράμματα όλα κι όλα. Την πρόφερε χαμηλόφωνα, ύστερα πιο δυνατά, ξανά και ξανά. Τίποτα. Δεν σήμαινε απολύτως τίποτα. Δεν ανήκε στη γλώσσα του, για την ακρίβεια, δεν ανήκε σε καμιά γλώσσα. Το επόμενο πρωί ξύπνησε με μια περίεργη αίσθηση ότι κάτι είχε συμβεί. Κάτι ανεπαίσθητο— σαν να είχε μετακινηθεί ελαφρώς ο κόσμος, τόσο λίγο που μόλις και γινόταν αντιληπτό. Αργότερα μέσα στη μέρα, του τηλεφώνησε η κόρη του για να του ανακοινώσει ότι θα γινόταν παππούς. Το ίδιο βράδυ, πριν πέσει για ύπνο, άνοιξε πάλι το βιβλίο και διάβασε ξανά τη λέξη δυνατά. Την επόμενη μέρα, πάλι η ίδια αδιόρατη μετατόπιση. Και κατά το μεσημέρι, ένα μήνυμα συγγνώμης από τον καλύτερό του φίλο, ύστερα από μήνες σιωπής. Μπήκε σε σκέψεις. Τις επόμενες μέρες παρατήρησε πως κάθε φορά που, πριν κοιμηθεί, έλεγε δυνατά τη λέξη, την επόμενη μέρα συνέβαινε κάτι όμορφο — κάτι μικρό, αλλά όμορφο. Ένα χαμένο έγγραφο εμφανιζόταν ξαφνικά μπροστά του, του οργάνωναν μια εκδήλωση προς τιμήν του, έπεφτε τυχαία πάνω σε έναν παλιό φίλο, λάμβανε ένα αναπάντεχο δώρο που του έδινε χαρά. Εκμεταλλεύτηκε την καλή του τύχη και, για πολύ καιρό, απόλαυσε τη δύναμη της λέξης, ζώντας ζωή χαρισάμενη. Δεν μίλησε ποτέ σε κανέναν για όσα του συνέβαιναν. Δεν ήταν διατεθειμένος, με τίποτα, να διακινδυνεύσει την τύχη του. Όταν, στα βαθιά του γεράματα, κατάλαβε ότι πλησίαζε το τέλος του, πήρε το βιβλίο που έκρυβε την απόδειξη και το άφησε σε ένα παγκάκι, στο πάρκο απέναντι από το σπίτι του. Το ίδιο απόγευμα βρήκε το βιβλίο ένα παιδί. Το ξεφύλλισε, είδε ότι δεν είχε εικόνες και το πέταξε στον κάδο απορριμμάτων.

16. *TRES TRISTES TIGRES*

Ήταν πανευτυχής. Και περήφανος για τον εαυτό του. Ο επιμένων νικά. Χρόνια τώρα, κυνηγούσε να χωθεί σε διάφορες μεταφραστικές ομάδες, να συμμετέχει σε εργαστήρια μετάφρασης, σε παρουσιάσεις, σε συνέδρια. Να φανεί, να κάνει αισθητή την παρουσία

του. Τα ισπανικά του θαυμάσια, τα ελληνικά του άψογα. Ήξερε ότι ήταν καλός μεταφραστής, ότι το 'χε, αυτό που επιζητούσε ήταν μια ευκαιρία να βγει από την αφάνεια. Να ξεχωρίσει επιτέλους. Και μετά να του τηλεφωνούν οι εκδότες και να τον διεκδικούν. Αυτό ήθελε. Ήξερε ότι αργά ή γρήγορα η ευκαιρία θα του δινόταν, караδοκούσε λοιπόν να την αρπάξει. Και αυτό έγινε! Σε εκείνη την ημερίδα, η γνωριμία του με τον εκδότη τού άνοιξε τον δρόμο. Ο τύπος τον εμπιστεύτηκε και του ανέθεσε, άκουσον άκουσον, την αναμετάφραση του κλασικού μυθιστορήματος του Guillermo Cabrera Infante. Δεν είχε διαβάσει το συγκεκριμένο έργο του, αλλά γνώριζε ότι ο Κουβανός λάτρης των λογοπαιγνίων και της φωνητικής γραφής ήταν από τους σημαντικότερους συγγραφείς της ισπανόφωνης λογοτεχνίας του 20ού αιώνα. Άνοιξε το λάπτοπ του με το pdf και άρχισε να διαβάζει:

TRES TRISTES TIGRES

Showtime! Señoras y señores. Ladies and gentlemen. Muy buenas noches, damas y caballeros, tengan todos ustedes. Goodevening, ladies gentlemen. Tropicana, el cabaret MÁS fabuloso del mundo... «Tropicana», the most fabulous night-club in the WORLD... presenta... presents... su nuevo espectáculo... its new show... en el que artistas de fama continental... where performers of continental fame... se encargarán de transportarlos a ustedes al mundo maravilloso... They will take you all to the wonderful world... y extraordinario... of supernatural beauty... y hermoso... of the Tropics... El Trópico para ustedes queridos compatriotas... ¡El Trópico en Tropicana! In the marvelous production of our Rodney the Great... En la gran, maravillosa producción de nuestro GRANDE, ¡Roderico Neyra!... «Going to Brazil» ...

Το ξαναέκλεισε σιγά. Είχε αρχίσει να ιδρώνει.

17. Αγρόκτημα

Il padre, uno scultore di 54 anni, avrebbe nascosto i figli in una fattoria nella foresta piemontese, a circa 30 chilometri da Torino...

Διαβάζει:

Fattoria: Azienda agricola composta da più poderi, amministrata da un fattore; tenuta.

Πληκτρολογεί «Αγρόκτημα». Γέρνει πίσω την καρέκλα του. Μικρός, στο αγρόκτημα του παππού, μισή ώρα από τη Θεσσαλονίκη. Ο παππούς, καθισμένος στην αυλή, στη σκιά της κληματαριάς. Κρατάει ένα τεράστιο καρπούζι. Μπήγει τον σουγιά στη σάρκα του, και εκείνο με ένα υπόκωφο «κρακ», ανοίγει ώριμο, κατακόκκινο, λαχταριστό. Ο Πέτρος κι εγώ, με το βρακί, τρέχουμε κοντά του. Οι φέτες του καρπουζιού στα χέρια μας, άλικά μισοφέγγαρα. Τις δαγκώνουμε και από το στόμα μας τρέχουν ζουμιά. Κολλάνε στα μάγουλά μας, στο πιγούνι μας, στο στήθος μας, παντού. Και τους μαύρους σπόρους του, άλλους τους καταπίνουμε κι άλλους τους φτύνουμε ο ένας στον άλλο, γελώντας. Ο Πέτρος αρπάζει το λάστιχο και με πιτσιλάει. Το νερό βγαίνει στην αρχή ζεματιστό από τον ήλιο, και μετά γίνεται κρύσταλλο, κι εγώ τρέχω δήθεν να ξεφύγω, τσιρίζουμε και γελάμε. Και αφού βαρεθεί να με κυνηγά, βάζει στόχο με το λάστιχο τις πεταλούδες.

Εκείνο το μεσημέρι, ενώ ο Πέτρος κυνηγούσε ακόμα τις πεταλούδες, εγώ χώθηκα στην αποθήκη του παππού και βάλθηκα να ξεθάβω θησαυρούς. Ανάμεσα σε εργαλεία, σπάγκους και παντός είδους βίδες, βρήκα ένα παλιό, σκονισμένο γερμανικό μοτέρ με τις οδηγίες χρήσης του. Τις άνοιξα και προσπάθησα να καταλάβω τι έλεγαν. Από τις εικόνες προσπαθούσα να μαντέψω τι σήμαινε εκείνο το μακρινάρι με τα πολλά σύμφωνα. Μάταια. Πήγα και βρήκα τον παππού. «Παππού, τι λέει εδώ;» τον ρώτησα, κι εκείνος σήκωσε τους ώμους: «Ένας Θεός ξέρει, παιδί μου, ξένες γλώσσες». Πείσμως. Έσφιξα το φυλλάδιο με τις οδηγίες στα χέρια μου και ορκίστηκα ότι μια μέρα θα μάθαινα να φτιάχνω αυτό το ρημάδι το μοτέρ στο άψε-σβήσε.

18. Ο Μεταφραστής του Απείρου

Μια ζωή αφιερωμένος στη μετάφραση, ζούσε σαν ερημίτης και εργαζόταν σε ένα διαμέρισμα στο Μπουένος Άιρες, γεμάτο με λεξικά που περιείχαν λέξεις για πράγματα που δεν είχαν υπάρξει ποτέ. Τα πιο περίεργα και δύσκολα κείμενα του τα εμπιστεύονταν με κλειστά μάτια, όπως αυτό εδώ που είχε τώρα μπροστά του: ένα χαμένο χειρόγραφο του 9ου αιώνα, γραμμένο σε μια διάλεκτο της κεντρικής Ασίας που δεν είχε πλέον επιζώντες ομιλητές. Ξεκίνησε να μεταφράζει με μεγάλη περιέργεια, όμως καθώς προχωρούσε, συνειδητοποίησε ότι το κείμενο δεν παρουσίαζε μια ιστορία, αλλά περιέγραφε τον αναγνώστη που το διάβαζε εκείνη τη στιγμή. Στη σελίδα 13, λόγου χάρη, διάβασε: «Ο μεταφραστής άγγιξε το μέτωπό του με το δεξί χέρι...». Πάγωσε. Το χέρι του ήταν όντως στο μέτωπό του. Κατάλαβε πως αν συνέχιζε τη

μετάφραση μέχρι το τέλος, αυτή θα διαρκούσε χρόνια και χρόνια και κάποια στιγμή θα έφτανε στη στιγμή του θανάτου του. Και τότε θα πέθαινε μαζί της. Αν, από την άλλη, έπαυε να μεταφράζει, ο χρόνος θα πάγωνε για πάντα σε εκείνο το δωμάτιο. Ήταν εγκλωβισμένος, αυτό συνειδητοποίησε μες τον πανικό του. Και τι ειρωνεία! Εκείνος που λάτρευε την ακρίβεια, ήταν τώρα παγιδευμένος σε ένα κείμενο που τον ανάγκαζε να είναι ο εαυτός του, λέξη προς λέξη. Μια λύση υπήρχε και το ήξερε. Ήταν το μόνο πράγμα που ένας αληθινός μεταφραστής μπορούσε να κάνει για να σωθεί. Αρχισε να κάνει σκόπιμα λάθη. Μετέφρασε τη λέξη «θάνατος» ως «κήπος», και τη λέξη «τέλος» ως «καθρέφτης». Με αυτόν τον τρόπο, αντί να πεθάνει, διασκορπίστηκε σε χιλιάδες αντικατοπτρισμούς μέσα σε ένα δάσος από λέξεις που δεν σήμαιναν τίποτα. Λέγεται πως ακόμα περιφέρεται εκεί, μέσα στο διαμέρισμά του στο Μπουένος Άιρες. Ένας καταραμένος μεταφραστής που έγινε η υποσημείωση του ίδιου του εαυτού.

19. Δον Κιχώτης και Σάντσο Πάντσα

Όλοι τον ξέρουν. Όλοι ασχολούνται μαζί του. Είναι ο μέγας δημιουργός. Τον διαβάζουν διεξοδικά, εξετάζουν τη γλώσσα, το ύφος του, απλό, λυρικό, ειρωνικό, τα εκφραστικά του μέσα, μεταφορές, εικόνες, συμβολισμοί. Αναλύουν ενδελεχώς τα θέματα και τις ιδέες που πραγματεύεται, κοινωνικά προβλήματα, ανθρώπινες σχέσεις, ιστορικά γεγονότα. Αναλύουν την εποχή του και το πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργεί, τι επηρεάζει το έργο του και πώς. Διερευνούν επιμελώς τη ζωή του, παντρεύτηκε, χώρισε, πολέμησε, υπέφερε από άσθμα, έπαθε σύφιλη, όλες τις εμπειρίες του που ενδεχομένως τον επηρέασαν. Διαβάζουν εκτενώς κριτικές και ερμηνείες, άρθρα και απόψεις άλλων μελετητών για να τον κατανοήσουν βαθύτερα. Του πλέκουν το εγκώμιο, τον αποθεώνουν.

Και εγώ; Τι είμαι εγώ; Ένας Σάντσο Πάντσα που τρέχει ξωπίσω του, που ανέχεται κάθε καπρίτσιο του. Ένας πιστός υπηρέτης που τον ακολουθεί αδιαμαρτύρητα στις περιπέτειές του, ελπίζοντας ότι κάποια μέρα θα γίνει κυβερνήτης ενός νησιού, όπως του έχει υποσχεθεί. Ο αφοσιωμένος σύντροφός του που τον σιγοντάρει αδιαμαρτύρητα σε ό,τι τού κατέβει να κάνει. Θέλει να γράψει ένα ολόκληρο βιβλίο χωρίς ούτε μια τελεία; Θέλει να ξεκινήσει με την αρχή μιας ιστορίας, να πάει στο τέλος, μετά να γυρίσει πίσω και πάλι ξανά στην αρχή; Να παρεμβάλει στο πεζό ποιήματα; Λέξεις, ακόμα και παραγράφους σε άλλη γλώσσα; Κείμενα που ένας Θεός ξέρει τι θέλουν να πουν; Ιστορίες βίαιες που σου προκαλούν απέχθεια, δακρύβρεχτες και ανόητες,

βαρετές του θανατά; Ό,τι κι αν γράψει, εγώ οφείλω αγόγγυστα να είμαι εκεί, σκιά του, αμίλητος συμπαραστάτης, πάντα αόρατος. Στο εξώφυλλο φιγουράρει, φαρδιά πλατιά το όνομά του. Το δικό μου, αν υπάρχει, περνά απαρατήρητο: μικρή γραμματοσειρά, κρυμμένο κάπου στο εσωτερικό, στη σελίδα των στοιχείων έκδοσης.

Τον μισώ. Και τον λατρεύω.

Και συγχρόνως τον λατρεύω.

20. Η νύχτα

La noche⁵

No consigo dormir. Tengo una mujer atravesada entre los párpados. Si pudiera, le diría que se vaya;

pero tengo una mujer atravesada en la garganta.

Arránqueme, señora, las ropas y las dudas. Desnúdeme, desdúdeme.

Yo me duermo a la orilla de una mujer: yo me duermo a la orilla de un abismo.

Me desprendo del abrazo, salgo a la calle.

En el cielo, ya clareando, se dibuja, finita, la luna.

La luna tiene dos noches de edad.

Yo, una.

Μετέφρασε:

Η νύχτα

Δεν καταφέρνω να κοιμηθώ. Έχω μια γυναίκα σφηνωμένη ανάμεσα στα βλέφαρά μου.

Αν μπορούσα, θα της έλεγα να φύγει·

αλλά έχω μια γυναίκα σφηνωμένη στον λαιμό μου.

Βγάλε μου βίαια, κυρία μου, τα ρούχα και τις αμφιβολίες. Γδύσε με, κάνε με να πιστέψω.

Κοιμάμαι στην όχθη μιας γυναίκας: κοιμάμαι στην άκρη μιας αβύσσου.

Ξεκολλάω από την αγκαλιά, βγαίνω στον δρόμο.

Στον ουρανό, καθώς ξημερώνει, σχηματίζεται, εύθραυστο, το φεγγάρι.

Το φεγγάρι έχει δύο νύχτες ζωής.

Εγώ, μία.

⁵ Poema de Eduardo Galeano

Σηκώθηκε και άναψε τσιγάρο. Ούτε απόψε είχε ύπνο. Η παρουσία της ήταν χτύπος ρολογιού μέσα στη νύχτα, ρυθμός επίμονος που, όσο κι αν προσπαθείς να τον αγνοήσεις, καταφέρνει να γίνει ο μοναδικός ήχος που κυριεύει η σκέψη σου.

«Κάτι δεν πάει καλά. Η φωνή της στο τηλέφωνο, οι παύσεις, οι ψίθυροι... δεν ξέρω. Αν ήταν εδώ, θα ήταν αλλιώς. Κάτι μου κρύβει. Ίσως να της τελείωσε». Έβαλε το μπουφάν του και βγήκε στον δρόμο. Η πόλη κοιμόταν. Η νύχτα ξεθώριαζε αργά, ερωτική αγκαλιά που λύνεται απρόθυμα. Ψηλά, το νεαρό φεγγάρι, μόνο όπως κι εκείνος. Τρωτός, ανυπεράσπιστος και αναγεννημένος μέσα από το αμείλικτο πάθος του.

21. Το χιόνι

Παθιάστηκε με τους Ινούιτ της βόρειας Αλάσκας. Ενδιαφέρθηκε να μάθει πώς, επί χιλιάδες χρόνια, επιβιώνουν σε ένα περιβάλλον με πολικές θερμοκρασίες. Διάβασε για τα παραδοσιακά ρούχα τους από γούνες και δέρματα φώκιας και για τα ιγκλού τους, όπου το χιόνι λειτουργεί σαν μονωτικό υλικό και κρατά τη θερμότητα στο εσωτερικό τους. Για την τροφή τους, πλούσια σε λίπος φώκιας ή φάλαινας που τους δίνει ενέργεια και θερμίδες βοηθώντας το σώμα τους να διατηρείται ζεστό. Εντυπωσιάστηκε μαθαίνοντας ότι οι Ινούιτ ξέρουν πότε ο πάγος είναι ασφαλής, πώς να κινούνται πάνω σε αυτόν αλλά και να προσανατολίζονται σε χιονοθύελλες. Ότι μπορούν συχνά να αναγνωρίσουν διαφορετικούς τύπους χιονιού και πάγου, κάτι που τους βοηθά να επιβιώνουν και να κυνηγούν με ασφάλεια. Ετοίμασε ενδελεχώς το ταξίδι του στην Αλάσκα. Ένα ταξίδι, εμπειρία ζωής σε μία από τις πιο εντυπωσιακές περιοχές του κόσμου, με παγετώνες, βουνά, άγρια ζώα και το περίφημο βόρειο σέλας. Ήθελε πολύ να γνωρίσει τον ξεχωριστό αυτό τόπο. Και τους Ινούιτ, φυσικά. Και ήθελε πολλά να τους ρωτήσει. Η μεγαλύτερή του απορία όμως ήταν αν όντως έχουν 50 λέξεις για το χιόνι. Ο Qilak, που θα πει θόλος του ουρανού, από κοντά, ήταν πολύ επιβλητικός. Σκούρα μαλλιά, καστανά μάτια, δυνατή σωματική κατασκευή, πρόσωπο στρογγυλό. Πράος και χαμογελαστός. Του μίλησε για το χιόνι που πέφτει, το χιόνι στο έδαφος, το μαλακό βαθύ χιόνι, το σκληρό χιόνι, το χιόνι που παρασύρεται από τον άνεμο, το κρυσταλλικό χιόνι σαν σκόνη, τον πάγο, τη χιονοστιβάδα, υγρό χιόνι που λιώνει, γλυκός (πόσιμος) πάγος, πολτός από πάγο και νερό (λάσπη πάγου), πολύ λεπτός πάγος στην επιφάνεια, θαλασσινό νερό που μπορεί να παγώσει.

22. Δεν καταλαβαίνει τίποτα

Ο θεός μου ο Πέτρος καμάρωνε ότι μιλούσε γαλλικά. Στην πραγματικότητα βέβαια ήξερε κάτι ψευτογαλλικά της πλάκας, που είχε μάθει στα νιάτα του, όταν για ένα φεγγάρι δούλευε εργάτης στο Βέλγιο. Μια μέρα, μπήκε στο μαγαζί του, πουλούσε έπιπλα, ένας Γάλλος: καλοντυμένος, σοβαρός, κύριος. Δεν ήξερε λέξη ελληνικά. Ο θεός μου τον «ζύγισε» αμέσως: «Καλός πελάτης φαίνεται», σκέφτηκε, και βάλθηκε να του δείχνει τα καλύτερα κομμάτια του μαγαζιού. Ο Γάλλος γύρισε όλο το κατάστημα, μέχρι που το μάτι του στάθηκε σε μια χειροποίητη τραπεζαρία από μασίφ ξύλο καρυδιάς, πραγματικό κομψοτέχνημα. Το ξύλο ήταν στιβαρό, με τα φυσικά νερά του και τους κόμπους του να φαίνονται καθαρά στην επιφάνειά του. Ήταν το πιο ακριβό έπιπλο στο μαγαζί και ο θεός μου κατάλαβε αμέσως πως είχε μπροστά του τη μεγάλη ευκαιρία να το «σπρώξει». Επιστράτευσε λοιπόν το πιο αφοπλιστικό του χαμόγελο και ό,τι γαλλική λέξη ήξερε και δεν ήξερε. Ανάμεσα σε «ουί» και «τρε μπιέν», άρχισε να εκθειάζει την τραπεζαρία, ήθελε όμως να πει το κάτι παραπάνω ώστε να κατορθώσει να πείσει τον πελάτη όχι μόνο για την εμφάνιση, αλλά και για την ποιότητα και την αντοχή του ξύλου της. Στην κορύφωση της προσπάθειάς του, τον κοιτάζει στα μάτια και του πετάει με απόλυτη αυτοπεποίθηση: «Il est chien, il ne comprend rien!⁶» εννοώντας βέβαια πως το τραπέζι είναι πολύ ανθεκτικό. Δεν θυμάμαι αν τελικά ο θεός Πέτρος κατόρθωσε να πουλήσει την τραπεζαρία στον Γάλλο. Τα γαλλικά του, πάντως, έμειναν στην ιστορία της οικογένειας.

23. Έρωτας μεταφραστών

Και οι δύο ήταν φιλόλογοι. Γνωρίστηκαν στο μεταπτυχιακό του Α.Π.Θ. «Μετάφραση, επικοινωνία και εκδοτικός χώρος» - Κατεύθυνση: Ισπανικά. Έρωτας με την πρώτη ματιά. Στον μήνα επάνω αποφάσισαν να συγκατοικήσουν, δεν άντεχαν ο ένας μακριά από την άλλη. Το πρώτο διάστημα ζούσαν ένα παραμύθι, μετέφραζαν μαζί, συζητούσαν τα μεταφραστικά τους θέματα, αλληλοβοηθιόντουσαν, συμπλήρωναν αρμονικά ο ένας τον άλλον. Ήταν ευτυχισμένοι που μοιράζονταν το ίδιο πάθος. Η πρώτη τους διαφωνία προέκυψε, στα ξαφνικά, σε μια συζήτηση σχετικά με την πιστότητα της μετάφρασης. Εκείνος υπεραμύνθηκε της κατά λέξη μετάφρασης η οποία επικεντρώνεται στην ακριβή μεταφορά των λέξεων και της σύνταξης, ενώ εκείνη υποστήριξε σθεναρά την

⁶ Κατά λέξη μετάφραση: «Είναι σκυλί, δεν καταλαβαίνει τίποτα».

ελεύθερη μετάφραση, αυτή που εστιάζει στο πνεύμα και το νόημα του κειμένου, επιτρέποντας αλλαγές για καλύτερη ροή στη γλώσσα-στόχο. Το συζήτησαν εκτενώς. Στο τέλος, παραδέχθηκαν ότι η αλήθεια βρίσκεται κάπου στη μέση και κοιμήθηκαν αγκαλιασμένοι. Όταν όμως σε ένα κείμενό του εκείνη ανακάλυψε ότι το Χόρχε έγινε Γιώργος, του εξέθεσε με μεγάλη σοβαρότητα και σε αυστηρό τόνο την αντίρρησή της. Αυτή τη φορά κανείς δεν έκανε πίσω. Κοιμήθηκαν πλάτη με πλάτη, θυμωμένοι. Όταν, λίγες μέρες αργότερα, εκείνη μετέφρασε «της Λόλα» και εκείνος «της Λόλας», οι τόνοι ανέβηκαν επικίνδυνα. Εξέθεσαν και οι δύο ατράνταχτα επιχειρήματα. Εκτόξευσαν αμοιβαίες ειρωνείες και χλευασμούς. Παρέμειναν αμετακίνητοι στις θέσεις τους. Εκείνος προτίμησε να κοιμηθεί στον καναπέ. Όταν εκείνη μετέφρασε το *aguardiente* αγουαρδιέντε και εκείνος τσίπουρο, έγινε χαμός. Σηκώθηκαν και οι δύο όρθιοι ουρλιάζοντας. Μόνο που δεν πιάστηκαν στα χέρια. Εκείνη έφυγε χτυπώντας δυνατά την πόρτα πίσω της. Χώρισαν λόγω ασυμφωνίας μεταφραστικών επιλογών.

24. Space

Εκείνος, από ένα χωριό της Κρήτης, πρώτη φορά έβγαινε από την Ελλάδα. Πρωτοετής στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων, στον Πειραιά. Είχε μεράκι να δει το Εθνικό Ναυτικό Μουσείο, να θαυμάσει τους χάρτες, τα μοντέλα πλοίων, τα μετάλλια και τα όργανα ναυσιπλοΐας. Και βέβαια τη στολή που φορούσε ο ναύαρχος Νέλσον όταν τραυματίστηκε θανάσιμα στη ναυμαχία του Τραφάλγκαρ. Το ότι ήξερε ελάχιστα αγγλικά δεν τον πτοούσε, ήταν άριστα διαβασμένος. Γνωρίστηκαν εκεί, έξω από το μουσείο. Εκείνος έβγαινε, συνεπαρμένος από όλα όσα είχε δει, και εκείνη, αλλού το μυαλό της, έπεσε κατά λάθος επάνω του. Ο καφές που κρατούσε στο χέρι της έπεσε πάνω στο γαλάζιο του πουκάμισο, τον έκανε χάλια, και τα ψώνια της χύθηκαν στο πεζοδρόμιο. Ήταν, ξανθιά, ντελικάτη, με εντυπωσιακές φακίδες και δούλευε στο καφέ του μουσείου. Εκείνος ψηλός, μελαχρινός, με ακαταμάχητο χαμόγελο. Το βλέμμα τους συναντήθηκε και ο έρωτας τους κεραυνοβόλησε ακαριαία. Όταν, δυο μέρες αργότερα, αποχωρίστηκαν στο αεροδρόμιο, ήταν απαρηγόρητοι. Εκείνος είχε τα μαθήματά του στη Σχολή και τον συντηρούσαν ακόμη οι γονείς του. Εκείνη, εκτός του ότι δεν μπορούσε να πάρει άδεια από τη δουλειά της, ήταν, σε απελπιστικό βαθμό, στρυμωγμένη οικονομικά. Αφού πέρασε ένα διάστημα όπου κοιτιόνταν και έλιωναν στις οθόνες τους και συναγωνίζονταν ποιος από τους δύο θα στείλει στον άλλον τα πιο πολλά μηνύματα ή το πιο μελαγχολικό ερωτικό τραγούδι, η σχέση από απόσταση

άρχισε να κάνει νερά. Φωτιά έπαιρνε το Google Translator, όμως συχνά το μήνυμα δεν έφθανε στον παραλήπτη. Εκείνος άργησε πολύ να καταλάβει ότι το «I need space» σημαίνει «θέλω να χωρίσουμε».

25. Τι κι αν δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα

Κάθισαν στο πάτωμα αντικριστά, πρόσωπο με πρόσωπο. Στα χέρια του κρατά ένα παλιό, βαρύ βιβλίο. Το εξώφυλλό του είναι σκληρό, δερμάτινο, σκούρο μπορντό. Πάνω του είναι γραμμένος ο τίτλος και το όνομα του συγγραφέα με χρυσά, ανάγλυφα γράμματα. Το ανοίγει. Οι σελίδες, του κιτρινισμένες και οι άκρες τους κάπως φθαρμένες. Την κοιτά, κοιτά έπειτα τη σελίδα που είναι μπροστά του και αρχίζει να διαβάζει. Απορροφημένος στην ανάγνωση, προφέρει καθαρά και σωστά την κάθε λέξη. Η φωνή του έχει τον σωστό ρυθμό, τονισμό, κάνει παύσεις εκεί που πρέπει. Δεν διαβάζει απλά τις λέξεις, νιώθει το κείμενο. Εκείνη, απέναντί του, σιωπηλή, το σώμα της σε ένταση. Τα μάτια της στα χείλη του, στα μάτια του κάθε φορά που κάνει παύση και σηκώνει το βλέμμα του. Στα αυτιά της, μια μελωδία. Αρχίζει απαλά, με λίγες διστακτικές νότες, σχεδόν ψιθυριστές. Οι νότες όλο και ανεβαίνουν, μπλέκονται μεταξύ τους αρμονικά, άλλοτε γλυκές, άλλοτε αιχμηρές, δημιουργώντας μια αίσθηση προσμονής. Και στη συνέχεια, διαδοχικές αιθέριες νότες, ρυθμός σιγανός, νοσταλγικός και μετά, κατευθείαν, ένας καταγισμός από μινόρε νότες. Λίγο πριν εκείνος τελειώσει την ανάγνωση, ένα ξαφνικό crescendo της κόβει την ανάσα και η ένταση σιγά-σιγά υποχωρεί, αφήνοντας όχι μόνο στο αυτί της, αλλά κάπου βαθύτερα, κάτι σαν μια ανάμνηση που δεν έζησε, αλλά που αναγνωρίζει. Τα μάτια της γεμίζουν δάκρυα. Τι κι αν δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα.

26. Το κέντημα

Έχει μπροστά του έναν ολόλευκο καμβά. Παίρνει βελόνι και κλωστή. Κλωστή λεπτή, μεταξωτή και ολόχρυσο βελόνι, και ξεκινά το εργόχειρο. Οι λέξεις, πολύχρωμες βελονιές, ουρανί, πορφυρές, μελιτζανί ή μαύρες. Όλες ξεχωριστές, κι αυτός, από πάνω τους, αφοσιωμένη κεντήστρα. Σκύβει με προσήλωση και, μια-μια, τις αγγίζει, τις καλοπιάνει. Κάποιες φορές είναι καταδεκτικές, του κλείνουν το μάτι και του χαμογελούν. Του αποκαλύπτονται αβίαστα, παραδίδονται αμαχητί. Άλλες πάλι, τις πιο πολλές φορές, είναι σιβυλικές, του αντιστέκονται πεισματικά. Αυτός επιμένει, ήρεμα,

χωρίς βιασύνη. Θέλει χρόνο και υπομονή για να τις εξημερώσει. Βήμα και βελονιά. Προχωρά και κάθε λίγο και λιγάκι επιστρέφει στις προηγούμενες. Αλλού τού φαίνεται ότι η κλωστή είναι χαλαρή, αλλού ότι το χρώμα της είναι πολύ θερμό ή πολύ ψυχρό, αλλού αταίριαστο. Ξηλώνει και ξανακεντά. Πάλι από την αρχή, ξανά και ξανά. Και πίσω από κάθε βελονιά, εκείνος, πανταχού παρών, φωτοβόλος. Δημιουργός και μαζί συνοδοιπόρος· πού και πού δυνάστης. Προχωρούν μαζί, ο ένας δίπλα στον άλλον. Συναισθάνεται την αγωνία του, ακούει την κραυγή του, νιώθει τον λυγμό του. Γίνονται ενιαία οντότητα. Το χειροτέχνημα προχωρά, αρχίζει να παίρνει μορφή. Πρέπει να είναι στρωτό, λεπτοδουλεμένο, χωρίς λάθη, τέλειο. Δεν είναι. Αμφιβάλει και επιμένει. Δυσανασχετεί. Αλλάζει γνώμη και αναθεωρεί. Συνεχίζει. Κουρασμένος πια, κάποια στιγμή, παίρνει απαλά το εργόχειρο, το εργόχειρό του, και το φυλά προσεκτικά στο συρτάρι. Αύριο πάλι.

27. Η Ποίηση πάνω απ' όλα

Και οι δύο συμμετείχαν σε εκείνο το λογοτεχνικό φεστιβάλ στην Αθήνα. Σε διπλανά πάνελ. Εκείνος Μεξικανός ποιητής, ζούσε στη Γουαδαλαχάρα, προσκεκλημένος στην Ελλάδα από διακεκριμένο εκδοτικό οίκο κι εκείνη εκκολαπτόμενη Ελληνίδα μεταφράστρια ισπανικών, από τον Βόλο, είχε έρθει στην Αθήνα για το Φεστιβάλ. Εκείνος δεν την ήξερε, ούτε καν την είχε ακουστά. Του άρεσε όμως και, όταν του χαμογέλασε, ακόμη περισσότερο. Ήταν φανερό ότι και εκείνη τον εύρισκε ελκυστικό. Τον ήξερε, άραγε, ως ποιητή; Κι αν τον είχε διαβάσει, της άρεσε; Εκείνος δεν μπόρεσε να καταλάβει. Κάτι υπήρχε στην ατμόσφαιρα, μια οικειότητα, μια σύνδεση, αλλά την επομένη θα έφευγε και τα χιλιόμετρα ανάμεσά τους πολλά. Φάγανε μαζί το τελευταίο βράδυ στην Ελλάδα και μετά εκείνος πέταξε για Νέα Υόρκη, όπου είχε ακόμη μία ακόμη παρουσίαση του καινούργιου του βιβλίου. Για κάποιο διάστημα συνέχισαν να επικοινωνούν τακτικά και αδιαλείπτως ενδυναμώνοντας μια σχέση που τρεφόταν κυρίως από φαντασιώσεις και ρομαντισμό. Όταν εκείνη του έστειλε ένα ποίημά του που μετέφρασε με ένθερμο ζήλο στα ελληνικά, εκείνος τη ρώτησε αν το είχε κάνει γιατί το ποίημά του της άρεσε πραγματικά ή απλά για να τον ευχαριστήσει. Εκείνη, διέκρινε την αγωνία του και προσπάθησε να τον πείσει πως όντως της άρεσε το ποίημα, χωρίς ωστόσο ούτε η ίδια να είναι απολύτως σίγουρη για την ειλικρίνειά της.

28. Η μεταμόρφωση

Ήμουν ανέκαθεν βιβλιοφάγος. Από πιτσιρίκι διάβαζα ό,τι έπεφτε στα χέρια μου, καταβροχθίζοντας ολόκληρες βιβλιοθήκες. Ενώ οι φίλοι μου έτρεχαν ολημερίς πίσω από μια μπάλα, εγώ είχα τη δική μου μυστική ιεροτελεστία: πού με έχανες, πού με έβρισκες, κουλουριασμένος σε μια γωνιά του σπιτιού χωμένος μέσα σε ένα βιβλίο. Αργότερα, μαθαίνοντας ξένες γλώσσες ανακάλυψα την ακόμη μεγαλύτερη απόλαυση του να διαβάζω λογοτεχνία από το πρωτότυπο. Όλα άλλαξαν όταν έγινα μεταφραστής. Η ανάγνωση έγινε, από παθητική απόλαυση, ενεργητική «ακτινογραφία» του κειμένου. Πλέον, δεν με παρέσυρε απλά η ιστορία, αλλά αναζητούσα τη δομή της. Έψαχνα το ύφος, τον τόνο και τις κρυφές αναφορές πίσω από τις λέξεις. Διαβάζοντας, προσπαθούσα να ακούσω την αληθινή φωνή του συγγραφέα και, θέλοντας και μη, τη μετέφερα αυτούσια στη δική μου γλώσσα, προσέχοντας κάθε ιδιοματισμό και κάθε λεπτή πολιτισμική διαφορά. Διάβαζα πια ανάμεσα, πίσω και γύρω από τις γραμμές, και ταυτόχρονα μετέφραζα, ασυναίσθητα, με την αγωνία να αναπαραγάγω πιστά το ίδιο το συναίσθημα του συγγραφέα. Κάπως έτσι, εκείνη η παλιά, ανέμελη μαγεία της ανάγνωσης χάθηκε μια για πάντα, δίνοντας τη θέση της στο απαιτητικό αλλά και συναρπαστικό παιχνίδι της δημιουργίας.

29. Στίχοι στο πεντάγραμμο

Το διαβάζει. Το ξαναδιαβάζει πολλές φορές. Όμορφο ποίημα, στίχοι γεμάτοι αρμονία και μουσικότητα. Κάθεται στο πιάνο και αρχίζει να μεταφράζει. Ξεκινά με αργό τέμπο, απαλά. Οι πρώτες φράσεις είναι σύντομες, με παύσεις ανάμεσά τους. Ο ήχος μαλακός, βελούδινος. Γράφει, σβήνει νότες στο πεντάγραμμο. Αμφιταλαντεύεται. Ναι, αυτό είναι. Σταδιακά, οι νότες ενώνονται σε μικρές καμπύλες κινήσεις, κυρίως ανοδικές και έπειτα ελαφρώς καθοδικές, δημιουργώντας μια αίσθηση αναπνοής. Η δυναμική ανεβαίνει ελαφρά. Και η έξαψή του. Καταγράφει μουσικά σύμβολα, νότες, ρυθμό, δυναμικές και οδηγίες για την ερμηνεία. Η παρτιτούρα γεμίζει μουσικές ιδέες και μουτζούρες. Δοκιμάζει και αναθεωρεί. Στη μέση του ποιήματος, η μελωδία μετατοπίζεται και αποκτά μεγαλύτερη ένταση και διάρκεια στις νότες, με λιγότερες παύσεις. Οι φράσεις γίνονται πιο εκφραστικές, με ελαφριά έμφαση στην αρχή κάθε μοτίβου. Ναι, αυτό ακριβώς. Έπειτα, αρχίζει μια σταδιακή κάθοδος. Οι νότες μικραίνουν σε διάρκεια ξανά, οι παύσεις επιστρέφουν, και η δυναμική χαμηλώνει. Η

μελωδική γραμμή γίνεται πιο απλή, σχεδόν επαναληπτική. Το τέλος είναι διακριτικό και ανοιχτό. Η τελευταία φράση σβήνει σε χαμηλό ύψος, με μια μακρά, απαλή νότα που αιωρείται, αφήνοντας μια αίσθηση νοσταλγίας και ανεκπλήρωτου. Είναι κατακόκκινος, σε έξαρση. Κλείνει το πιάνο. Σιωπή. Μέσα του νιώθει μια λυτρωτική ικανοποίηση.

30. Τα τυφλά ηλιοτρόπια

Μαζί με τον Ισπανό στρατιώτη που κρύβεται μετά την ήττα των Δημοκρατικών, έγινα κι εγώ στρατιώτης και ένιωσα πώς είναι να χάνεις την ελευθερία σου και την αξιοπρέπειά σου. Αισθάνθηκα κι εγώ την ίδια σιωπηλή αγωνία, τον τρόπο της καταδίωξης, την αίσθηση της ήττας.

Μαζί με τη γυναίκα που χάνει τον άντρα της κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, αντιστάθηκα κι εγώ. Χέρι-χέρι επιβίωσαμε με ακεραιότητα, με αξιοπρέπεια απέναντι στη βία.

Μαζί με το ζευγάρι που, σε ζοφερούς καιρούς, κρύβει τη γιορτή της ζωής και την ελπίδα, γίναμε ένα και ζήσαμε αχώριστοι τα όρια της ανθρώπινης αντοχής και την αλληλεγγύη.

Μαζί με τον άντρα που γράφει γράμμα στη γυναίκα του και στα παιδιά του πριν εκτελεστεί από τους νικητές του Εμφυλίου Πολέμου, έγινα κι εγώ σύζυγος και πατέρας, έκανα την ίδια ηθική επιλογή απέναντι στην αδικία, ένιωσα τον ίδιο σπαραγμό και έφτασα αγέρωχος μέχρι το τέλος.

Χάρη στο *Los girasoles ciegos* του Alberto Méndez και χάρη στη μετάφρασή του απέκτησα μια πρώτη, συγκλονιστική, εμπειρία του πρωτοτύπου.

Οι μεγάλοι μεταφραστές είναι γέφυρες ανάμεσα σε κόσμους, σε κάνουν να νιώθεις το κείμενο όπως θα το ένιωθες στη γλώσσα που γράφτηκε.

31. Η παλιά και η νέα

—«Τουτέστιν», τι τουτέστιν είναι αυτό, καλέ, πας καλά; Από πού την ξέθαψες τη λέξη;
—Βρε αμαθή, προέρχεται από τη φράση «τουτ' ἔστι» και θα πει αυτό είναι. «Ητοι», «ήγουν» κλπ.

—Κάτσε, το 'χασα! Δεν καταλαβαίνω τι λες. «Δηλαδή» ή «με άλλα λόγια» λέει σήμερα ο κόσμος. Hello! Άκου «τουτέστιν». Αυτή η λέξη μυρίζει μούχλα.

—Η λέξη «τουτέστιν» είναι μια ωραιότατη λέξη που προσφέρει ακρίβεια και επισημότητα...

—...και που δημιουργεί σύγχυση σε όποιον δεν είναι εξοικειωμένος με αυτό το ύφος. Αλλά, σε ξέρω εγώ, προσπαθείς να φανείς ανώτερος, έτσι όμως, φίλε μου, δεν καταλαβαίνεις ότι το μήνυμα χάνει τη φυσικότητά του και μπερδεύει τον αναγνώστη.

—Πρόκειται για τη λέξη μιας γλώσσας τεράστιου εκφραστικού πλούτου την οποία εσύ, ως απολύτως αδαής, αδυνατείς να κατανοήσεις.

—Ξεκόλλα. Αν η λέξη ξενίζει τον αναγνώστη, το νόημα χάνεται και μαζί της η ουσία της πρότασης.

—Δεν φταίω εγώ που οι σημερινοί αναγνώστες είναι αστοιχείωτοι.

—Σε πληροφορώ ότι δεν είναι καθόλου αστοιχείωτοι. Απλά, δεν είναι παρελθοντολάγνοι. Αγάπη μου, σύγχρονο λογοτεχνικό κείμενο μεταφράζουμε, το «τουτέστιν» δεν κολλάει, δεν το καταλαβαίνεις; (*Παύση.*) Είναι, για παράδειγμα, σαν να σε καλούν σε πάρτι στην παραλία και εσύ να σκας μύτη φορώντας σμόκιν.

32. Οι λέξεις

Εκείνο το απόγευμα μπήκα στο ιατρείο 401, στις 6 ακριβώς, όπως πάντα ακριβής στα ραντεβού μου. Είδα την πλάτη ενός ηλικιωμένου άντρα, στη αποδώ πλευρά του, δίπλα του ένα αγόρι, ο γιος του, απέναντί τους ο γιατρός με τον φάκελο ανοιχτό. Χαιρέτησα με ένα νεύμα. «Περάστε, καθίστε», είπε σοβαρά. Κάθισα δίπλα στο παιδί, στην άδεια καρέκλα. Ο ηλικιωμένος με κοίταζε στα μάτια. Το παιδί, το βλέμμα καρφωμένο στο πάτωμα. Ο γιατρός άρχισε να μιλά και εγώ συγχρόνως να μεταφράζω. Η φωνή μου σταθερή, ουδέτερη, επαγγελματική. Το βλέμμα του άντρα καρφωμένο τώρα στα χείλη μου. Βλέμμα ανήμπορο σε μια γλώσσα που δεν του ανήκε. Ρώτησε κάτι χαμηλόφωνα. Ο γιος του έσκυψε κοντά του. Μετέφερα προσεκτικά τα λόγια του στον γιατρό. Οι λέξεις, πέτρες ασήκωτες στο στόμα μου. «Δεν είναι βέβαιο, ίσως όχι, λυπάμαι». Όταν ο γιατρός έπαψε να μιλά, ο άντρας έμεινε αμίλητος να τον κοιτά και το παιδί άρχισε να κλαίει σιωπηλά. Σηκώθηκα με προσοχή και βγήκα από το ιατρείο, στάθηκα στον διάδρομο και ακούμπησα στον τοίχο. Αναρωτήθηκα αν είχα χρησιμοποιήσει τις σωστές λέξεις, αν άλλες λέξεις θα μπορούσαν ίσως να δώσουν μια κάποια ελπίδα, μια παρηγοριά.

33. Ομαδική μετάφραση

Άνοιξε την πόρτα και μπήκε στην αίθουσα. Στο μεγάλο οβάλ τραπέζι κάθονταν ήδη οι άλλες τρεις. Σηκώθηκαν, την αγκάλιασαν. Χάρηκαν που την είδαν. Κάθισε κι αυτή. Είχαν καιρό να βρεθούν. Είπαν για λίγο τα δικά τους, πώς είναι, πώς περνάνε, για τα παιδιά, τη δουλειά τους. Για το τι είχαν μεταφράσει και τι είχαν ήδη στα σκαριά. Γκρίνιαζαν για το πόσο υποτιμάται ο κόπος τους. Για το πόσο πασχίζουν για ένα καλό αποτέλεσμα που λίγοι εκτιμούν. Για τα ψίχουλα με τα οποία αμείβονται. Μίλησαν και για το βιβλίο. Ωραίο βιβλίο, ενδιαφέρον, αλλά στριφνό μεταφραστικά. Όλες συμφώνησαν. Πάμε, είπαν, να συμφωνήσουμε στο τελικό κείμενο και να το στείλουμε επιτέλους. Τόσο καιρό το παιδεύουμε. Άνοιξαν τα λάπτοπ τους και ξεκίνησαν. Στην αρχή, κάποια στραβωμένα πρόσωπα και σηκωμένα φρύδια. Μετά, ανέβηκαν οι τόνοι της φωνής και διέκοπταν με αγένεια η μία την άλλη. Κατόπιν άρχισαν να εκτοξεύουν ειρωνείες και προσβολές επί του προσωπικού. Σηκώθηκαν όρθιες ωρυόμενες. Το επόμενο βήμα ήταν να πιαστούν στα χέρια και να μαλλιοτραβηχτούν. Αντ' αυτού, άνοιξαν την πόρτα και, με ψηλά το κεφάλι, έφυγαν η μια μετά την άλλη, θιγμένες και αναψοκοκκινισμένες.

34. «Νοσταλγία»

Πάνω στο γραφείο του, ανοιχτό, το λάπτοπ. Από τα χαράματα βασανιζόταν. Ο κέρσορας κολλημένος στην αναθεματισμένη λέξη, εκεί λίγο πριν τελειώσει η σελίδα. Σηκώθηκε, έφτιαξε ακόμα έναν καφέ και στάθηκε στο παράθυρο. Το δωμάτιο έβλεπε σε μια εσωτερική αυλή. Τα παρτέρια γεμάτα με φυτά που είχαν ξεραθεί εδώ και καιρό, μια σπασμένη καρέκλα στη γωνία. Ψιλόβρεχε. Η μπουγάδα στην απλώστρα από την προηγούμενη, μούλιαζε. Σκέφτηκε τον πατέρα του που, καπνίζοντας, τραγουδούσε παλιά ρεμπέτικα στην κουζίνα. Το τρέμουλο στη φωνή της μητέρας του όταν μιλούσε για τον ξενιτεμένο αδελφό της και εκείνον, τον θείο του, που κάθε φορά που μιλούσαν στο τηλέφωνο τον ρωτούσε τι χρώμα έχει ο ουρανός. Τα παιδικά του καλοκαίρια, τον φίλο του που πάντα τον κέρδιζε στο υποβρύχιο Πέτρα, Ψαλίδι, Χαρτί, τη Μαρία, το αλμυρό πρώτο του φιλί. Ένωσε την παρουσία μιας απουσίας. Αυτό είναι. Να αγαπάς κάτι που δεν είναι πια εδώ. Αλλά και είναι. Κάθισε ξανά μπροστά στο κείμενο. Πληκτρολόγησε. Έγειρε πίσω και διάβασε φωναχτά. «Νοσταλγία». Έξω, στην αυλή η

βροχή άρχισε πάλι να δυναμώνει. Έκλεισε το λάπτοπ και σηκώθηκε να μαζέψει τη μπουγάδα.

35. Ο Σαρλ δεν πτοήθηκε

Μετέφρασε τον Έντγκαρ με τόλμη και θάρρος. Στη θέση της ελαφρώς ρητορικής φόρτισης της αγγλικής πρόζας, συχνά με κάποια αίσθηση επιτήδευσης, εκείνος αντιπαρέβαλε την αισθητική καθαρότητα, επιλέγοντας λέξεις πιο ευκρινείς και ακριβείς, με ιδιαίτερη μουσικότητα στη γαλλική γλώσσα, οι οποίες ενσωματώνονται αρμονικά στην παράδοση του γαλλικού συμβολισμού. Αντί για τις συχνές επαναλήψεις και την πληθώρα επιθέτων που σκοπό έχουν να δημιουργήσουν ένταση η οποία, ναι μεν, υπηρετεί τον ρυθμό αλλά βαραίνει το ύφος, εκείνος πρότεινε ένα πιο συμπτυκνωμένο ύφος και, αφαιρώντας τα περιττά στοιχεία, ενίσχυσε τη ροή και προσέδωσε μεγαλύτερη συνοχή στον τόνο. Με αυτόν τον τρόπο, πέτυχε ένα πιο «καθαρό» και αισθητικά ελεγχόμενο αποτέλεσμα. Ένα κείμενο με μεγαλύτερη κομψότητα που ρέει πιο φυσικά στη γαλλική γλώσσα και που διαθέτει υφολογική συνοχή και ένταση. Δεν μετέφρασε απλά τον Πόε, τον επανεφήυρε με μαεστρία μέσα από τη δική του ποιητική ιδιοσυγκρασία. Έκανε το κείμενο απόλυτα δικό του, «μποντλερικό», πιο πειθαρχημένο, πιο μουσικό, και για ορισμένους κριτικούς, λογοτεχνικά ανώτερο από το πρωτότυπο ως προς την εκτέλεση.

36. The Last Time the Moon Forgot Its Password

Ωραία, μόλις είχε τελειώσει τη μεταγλώττιση και του έμενε μόνο ο τίτλος. Πήγε στην αρχή: «The Last Time the Moon Forgot Its Password». «Αυτό το μακρινάρι δύσκολα συμμαζεύεται», είπε. Πρώτη απόπειρα: «Η Τελευταία Φορά που το Φεγγάρι Ξέχασε τον Κωδικό του». Τον έστειλε στον boss, στο στούντιο. Η απάντηση ήρθε σε δευτερόλεπτα: «Πας καλά; Είναι πολύ μεγάλος και μοιάζει σαν το φεγγάρι να χρειάζεται τεχνική υποστήριξη. Σε πληρώνουμε για να σκεφτείς κάτι πιο δημιουργικό». «Έχει δίκιο», σκέφτηκε. Δεύτερη προσπάθεια, πιο «κινηματογραφική»: «Όταν το Φεγγάρι Έχασε τη Μνήμη του». «Τι είναι αυτό; Είναι sci-fi κωμωδία, ρε φίλε, όχι παιδικό παραμύθι», είπε και του το έκλεισε στα μούτρα. Το φεγγάρι που δεν ξέρει πού παν' τα τέσσερα από τεχνολογία άρχιζε να του τη δίνει στα νεύρα. «Τώρα θα δεις, θα σε κανονίσω εγώ», μονολόγησε. Έγραψε: «Σεληνιακός Κωδικός: Εκτός Σύνδεσης».

Αυτό είναι. Σιωπή. Μετά από 10 λεπτά: «Καμιά σχέση με την ταινία αλλά τέλειος. Το έκανες πάλι το θαύμα σου, μπαγάσα. Κατοχυρώνεται».

37. Suspiro

Ωραίο, στρωτό το κείμενο, όμως εκείνη η λέξη τον βασάνιζε από την αρχή. Κάθε λίγο και λιγάκι να' σου μπροστά του. Ήξερε τη σημασία της, εννοείται, όμως καμιά από τις αντίστοιχες λέξεις στα ελληνικά δεν του κολλούσε. Έσβηνε τη μία, έγραφε την άλλη. Αναστεναγμός, στεναγμός, ανάσα, ψίθυρος, πνοή, αναπνοή, λυγμός, παράπονο. Κοιτάζοντάς την σκέφτηκε το κορίτσι που συναντούσε τότε, πάντα στο ίδιο μικρό καφέ. Κάθε μέρα, την ίδια ώρα. Και οι δύο, κρυμμένοι πίσω από ένα laptop, ο ένας απέναντι στην άλλη. Κάθε φορά που τα βλέμματά τους διασταυρώνονταν, ένας αναστεναγμός έβγαινε αθόρυβα από τα χείλη της. Και κάθε φορά, ακολουθούσε ένας δικός του, σαν να απαντούσε στις λέξεις που εκείνη δεν τολμούσε να πει. Αυτοί οι ανεπαίσθητοι, σχεδόν ανύπαρκτοι αναστεναγμοί έγιναν η γλώσσα τους, ανάσες και κοιτάγματα. Δεν γνωρίστηκαν ποτέ. Όταν εκείνη τόλμησε να αφήσει έναν πιο μακρόσυρτο αναστεναγμό, εκείνος, ο δειλός, δεν ανταποκρίθηκε. Οι αναστεναγμοί τους, έμειναν αναστεναγμοί, δεν έγιναν ποτέ αφή, αγκαλιά, φιλί.

38. It takes two to tango

«Η λέξη είναι "θάλασσα", λέει η Τεχνητή Νοημοσύνη, ενώ στην οθόνη αναβοσβήνουν στατιστικά δεδομένα. «99% πιθανότητα ορθότητας», συμπληρώνει για να τον πείσει. Ο μεταφραστής αναστενάζει εκνευρισμένος. «Σε αυτόν τον στίχο, η λέξη δεν είναι γεωγραφικός όρος. Είναι ο φόβος του αγνώστου. Η σωστή λέξη είναι "άβυσσος"». «Η λέξη "άβυσσος" δεν υπάρχει στο αρχικό λεξικό του κειμένου», παρατηρεί εκείνη. «Υπάρχει όμως στην ψυχή του ποιητή», απαντά εκείνος και κόβει τη συζήτηση. «Και αυτό αρκεί». Λίγο αργότερα, η Τεχνητή Νοημοσύνη παρουσιάζει μια νέα εκδοχή της μετάφρασης. Η σύνταξη ήταν ακριβής, ο ρυθμός φυσικός. Έχει ήδη αναλύσει χιλιάδες ανθρώπινες περιγραφές για τον φόβο και τις είχε συνδυάσει με την ψυχρή ακρίβεια των αλγορίθμων της. «Χρησιμοποίησα τη λέξη "άβυσσος"», ακούστηκε η φωνή της από τα ηχεία. «Και πρόσθεσα μια παύση μετά τη λέξη. Για να προλάβει ο αναγνώστης να νιώσει το κενό».

Εκείνος χαμογελά.

Είμαστε ωραίο team, σκέφτεται.

39. Ο Μεταπαπαδιαμάντης

Διήρχετο τας ημέρας αυτού ανάμεσα εις τας λέξεις άλλων ανθρώπων, μεταφράζων κείμενα ξένα και προσπαθών ίνα αποδώση εις την ιδικήν του γλώσσαν το νόημα και το αίσθημα αυτών. Συνήθως δε εμελέτα και ηργάζετο κατά τας νυκτερινάς ώρας, ότε η οικία ήτο ήσυχος και ουδείς τον εδιέκοπτε. Έθετε πλησίον του εν ποτήριον οίνου και η εργασία εκυλούσε ήρεμα. Αλλ' εκείνην την εσπέραν δεν είχεν όρεξιν πολλήν. Είχε φιλονικήσει μετά της Μαρίας και είχαν ανταλλάξει λόγους πικρούς, εκ των οποίων η ανάμνησις εβάρυνε ακόμη την καρδίαν του. Εστάθη πολλήν ώραν εις μίαν μόνον φράσιν. Την ανέγνωσε πάλιν και πάλιν· δεν του ήρεσκεν. Την μετέβαλε. Πάλιν δεν του ήρεσκεν. Εδοκίμασε άλλην. Τέλος εννόησε τι τον ενοχλούσε. Η φράσις ωμίλει περί αγάπης, και εκείνος προσπαθούσε να την εμεταφράση μόνον με λέξεις. Έκλεισε το λάμπτοπ και έλαβε το τηλέφωνον ίνα καλέση την Μαρίαν.

40. Χαμένο στη μετάφραση

Ο μεταφραστής γελάει μόνος του.

Αστείο: Τι γελάς, ρε; Μετάφερέ με. Για να δω τι σόι μεταφραστής είσαι!

Μεταφραστής: Δεν μπορώ. Στη νέα γλώσσα, δεν είσαι αστείο.

Αστείο: Βρες έναν τρόπο, διάολε! Περιφραστικά, κάτι παρεμφερές. Κάποιον συνδυασμό ήχου και σημασίας, για παράδειγμα. Δεν μπορεί, κάτι θα κατεβάσει η κούτρα σου.

Μεταφραστής: Σου λέω δεν μεταφράζεις, τι δεν καταλαβαίνεις. Για μένα είσαι αστείο, (γελάει μόνος του) αν όμως σε εξηγήσω πάει, χάνεσαι.

Αστείο: Κάτι θα βρεις, μεγάλε, για προσπάθησε. Σου λέω, είναι θέμα ζωής και θανάτου.

Μεταφραστής: Μη γίνεσαι μελοδραματικό, σου λέω ότι δεν γίνεται τίποτα. Δεν είμαι μάγος.

Αστείο: Ε, τότε άφησέ με να πεθάνω. Να ξέρεις όμως ότι είσαι δολοφόνος.

Μεταφραστής: Λυπάμαι, φίλε.

Αστείο: Το κρίμα στο λαιμό σου, άχρηστε μεταφραστή.

Ο μεταφραστής γελάει μόνος του.

41. Ισπανική γαστρονομία

Του χαμογέλασε και του είπε ότι πεινούσε. Ότι ήθελε να την πάει να δοκιμάσει νόστιμη ισπανική κουζίνα. Έπρεπε οπωσδήποτε να την εντυπωσιάσει. Ο έρωτας, εξάλλου, περνάει από το στομάχι. Επέλεξε να πάνε στο gastrobar «Duende», κοντά στην Puerta del Sol. Ήταν ονομαστό για τα tapas του. Ξεκίνησαν με jamón ibérico και στη συνέχεια παρήγγειλαν paella με θαλασσινά. Όλα ήταν νοστιμότατα. Εκείνη, ευχαριστημένη, τον συνεχάρη για την επιλογή του και αυτός κορδώθηκε, σίγουρος ότι είχε καταφέρει τον σκοπό του. Η sobremesa, η οποία συνοδεύτηκε με Marqués de Riscal – Rioja Reserva, κράτησε παραπάνω από ότι εκείνος είχε στο μυαλό του. Ήταν πολύ αργά όταν έφυγαν. Στον δρόμο τον έπιασε αγκαζέ και έγειρε στον ώμο του. Του είπε πως ήταν κουρασμένη και πως ήθελε να πάει σπίτι της για ύπνο.

42. Στην πυρά

Ήταν ένθερμος υποστηρικτής του ουμανισμού της Αναγέννησης και της ελευθερίας της σκέψης. Μελετητής της θεωρίας της μετάφρασης, αφιέρωσε πολλά χρόνια για να μεταφράσει ενδελεχώς τους Πλατωνικούς Διαλόγους. Στη μετάφραση ενός από αυτούς, σε ένα χωρίο για τη μεταθανάτια ζωή, πρόσθεσε τη φράση «απολύτως τίποτα». Αυτό είχε σαν συνέπεια να κατηγορηθεί από τη Γαλλική Ιερά Εξέταση για βλασφημία, καθώς θεωρήθηκε ότι δεν πίστευε στην αθανασία. Οι ιδέες του κρίθηκαν επικίνδυνες και ο ίδιος, μετά την καταδίκη του κήκε στην πυρά.

«Traduttore, traditore»!

Καθίστε τους μεταφραστές στο εδώλιο επί προδοσία!

Καταδικάστε τους και κάψτε τους στην πυρά μαζί με τα μεταφράσματά τους!

43. Η χαμένη άνω τελεία

Χάσαμε την άνω τελεία. Εντάξει, έτσι κι αλλιώς δεν είχε και τόση σημασία. Σιγά, μια τόση δα άνω τελεία ήταν. Η ουσία είναι με τι καρδιά, με τι πνοή, τι πόθους και τι πάθος, πήραμε τη ζωή μας. Και με ή χωρίς την άνω τελεία το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: αλλάξαμε ζωή. Ψάξαμε όμως και βρήκαμε κάποια στιγμή τη χαμένη άνω τελεία, τη βάλαμε στη θέση της και αποκαταστήσαμε ερμηνευτικά το ποίημα, ησύχασε κι ο Σεφέρης. Σκόπιμα ή μη, δεν μάθαμε ποτέ ποιος έκανε το λάθος, οπότε δεν έχουμε σε ποιον να καταλογίσουμε την ευθύνη.

44. Αυτόχειρας

Ήταν ένας, ματαιωμένος, αόρατος διαμεσολαβητής. Κανείς δεν πίστευε ότι η μετάφραση είναι πραγματική τέχνη ή δεξιότητα, αλλά κάτι που «ο καθένας μπορεί να κάνει» με ένα λεξικό. Οι αμοιβές του ποτέ δεν ανταποκρίνονταν στον χρόνο και τον πνευματικό κόπο που κατέβαλλε, οι εξοντωτικές προθεσμίες και ο ανταγωνισμός τού προκαλούσαν ένα συνεχές άγχος. Τα υπαρξιακά και δημιουργικά του αδιέξοδα ανυπέρβλητα. Η πνευματική του απομόνωση και η τελειομανία του, δυσβάσταχτες. Όταν το ΑΙ εμφανίστηκε ανέκραξε «νενικήμεθα» και πήδηξε από το παράθυρο.

45. Λάθος δοσολογία

«Twice daily» δεν σημαίνει «δυο δυο τη μέρα», αλλά «δύο φορές τη μέρα». Στα επείγοντα όπου πήγε για πλύση στομάχου, του το διευκρίνισε ο νοσοκόμος της βάρδιας που ήξερε πέντε ψιλοαγγλικά.

46. Έκλεισε το laptop, η ιστορία γέλασε.
47. Στο εξώφυλλο, τ' όνομά του πουθενά.
48. Η συνταγή μεταφράστηκε, η γεύση χάθηκε.
49. Συγγραφέας και μεταφραστής, δημιουργοί. Αλήθεια τώρα;
50. Δύο γλώσσες αντιμέτωπες, εκείνος της φιλιώνει.
51. Πιστή μετάφραση είναι κακή μετάφραση.
52. Στη μετάφραση η προδοσία δεν τιμωρείται.
53. Ο μεταφραστής είναι μάστορας, χτίζει γέφυρες.
54. Είσαι μεταφραστής; Χα! Χα! Σοβαρά τώρα;
55. Ο συγγραφέας έγραψε, ο μεταφραστής ένιωσε.
56. Ζητείται μεταφραστής που να είναι αόρατος.
57. Το αστείο μεταφράστηκε. Κανείς δεν γέλασε.
58. Η λέξη ταξίδεψε. Νέος κόσμος αποκαλύφτηκε.
59. Μια ιστορία συναρπαστική που άλλαξε γλώσσα.
60. Αφήγημα που ταξίδεψε, μεταμοφίστηκε κι έμεινε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aguilera Valdivia, G., Barros, P., & Guajardo, C. (2026). Κοίταξέ με κατάματα / Mírame a los ojos: Δίγλωσση ανθολογία χιλιανού φεμινιστικού μικροδιηγήματος (Λ. Μ. Φουέντες Μπουσταμάντε, Επιμ.). Εκδόσεις Άνω Τελεία.
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge.
- Bassnett, S. (1980, αναθεωρημένη έκδοση 1991). *Translation Studies*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge, κεφ.1.

- Bernard, T. (1899). *L'Anglais tel qu'on le parle* [Θεατρικό έργο]. Comédie-Parisienne.
- Borges, J. L. (1944). *Ficciones*. Buenos Aires, Argentina: Sur.
- Borges, J. L. (1949). «La busca de Averroes». En J. L. Borges, *El Aleph* (pp. 91–104). Editorial Losada.
- Borges, J. L. (1960). *El Hacedor* [Ο δημιουργός]. Buenos Aires: Emecé Editores.
- Brooke-Rose, C. (1968). *Between*. London: Michael Joseph.
- Cutillas, G. S. (2010). «El idioma oficial del patio». En *Un koala en el armario* (p. 104). Cuadernos del Vigía.
- Davis, L. (2007). «The translator on New Year's Eve». Στο *Varieties of disturbance: Stories* (pp. 210–215). Farrar, Straus and Giroux.
- De Los Santos, D. (2024, May 23). «15 Six Word Stories». Medium. [<https://medium.com/@dianadelossantos002/15-six-word-stories-e63458b5472d>]
- Eco, U. (2003). *Mouse or Rat: Translation as Negotiation*. Weidenfeld & Nicolson.
- Fernández Flórez, W. (1945). «El traductor». En *Antología de cuentos humorísticos* (pp. 85–98). Editorial Aguilar.
- Friel, B. (1980). *Translations* [Θεατρικό έργο]. Field Day Theatre Company.
- Fuentes, C. (1970). *Todos los gatos son pardos* [Θεατρικό έργο]. Siglo XXI Editores.
- Gambaro, G. (1989). *Antígona furiosa* [Θεατρικό έργο]. Ediciones de la Flor.
- Guimarães, J. F. N. 2009. *The short-short story. The problem of literary genre*. 5th International Symposium on Genre Studies. Βραζιλία, Universidade de Caxias do Sul.
- Herbert, Z. (1957). *Struna światła* [Χορδή Φωτός]. Warszawa: Czytelnik. (Περιλαμβάνει το ποίημα «Tłumacz poezji» / «Μεταφραστής Ποιήσεως»).
- Hermans, T. (1996). «The translator's voice in translated narrative». *Target*, 8 (1), 23–48.
- Huidobro, V. (1931). «Altazor o el viaje en paracaídas». Madrid: Compañía Iberoamericana de Publicaciones.
- Kaindl, K., Kolb, W., & Schlager, D. (Eds.). (2021). *Literary Translator Studies*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Koch, D. (1981). «El micro-relato en México: Torri, Arreola, Monterroso y Avilés Fabila». *Hispanamérica*, (30), 123–130.
- Lahiri, J. (1999). «Interpreter of maladies». In J. Lahiri, *Interpreter of Maladies* (pp. 43–69). Houghton Mifflin.
- Marani, D. (2004). *L'interprete*. Milano, Italy: Bompiani.
- Mariás, J. (1992). *Corazón tan blanco*. Barcelona, Spain: Anagrama.

- Matthieussent, B. (2009). *Vengeance du traducteur*. Paris, France: P.O.L.
- Mayorga, J. (1993). *El traductor de Blumemberg* [Θεατρικό έργο]. (Αδημοσίευτο κείμενο ή σε θεατρικές ανθολογίες. Συχνά περιλαμβάνεται σε συγκεντρωτικούς τόμους του συγγραφέα, όπως: Mayorga, J. (2000). *Teatro I*).
- Merino, J. M. (1994). «El caso del traductor infiel». En *Cuentos del Barrio del Refugio*. Madrid: Alfaguara.
- Millás, J. J. (2002). «La traducción». En *Cuentos de adúlteros desorientados*. Editorial Lumen.
- Mounin, G. (1994). *Les Belles Infidèles*. Presses Universitaires de Lille. (Το πρωτότυπο Mounin, G. (1955). *Les Belles Infidèles*. Cahiers du Sud.).
- Nabokov, V. (1955). «On Translating Eugene Onegin». *The New Yorker*, Issue of January 8, 1955.
- Neuman, A. (2015). *Βαρβαρισμοί* (επιμ. Κ. Παλαιολόγος & συλλογική μτφρ.). Opera.
- Noguerol, F. (2009). «Líneas de fuga: el triunfo de los dietarios en la última narrativa en español». *Ínsula: Revista de Letras y Ciencias Humanas*, (754), 22-26.
- Pollastri, L. (2007). *El límite de la palabra*. Menoscuarto.
- Rojo, V. (2009). *Breve manual (ampliado) para reconocer minicuentos*. Equinoccio.
- Steiner, G. (1975). *After Babel: Aspects of Language and Translation*. Oxford University Press.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge.
- Zavala, L. (2004). *La minificción bajo el microscopio*. Universidad Pedagógica Nacional.

<https://www.narrativemagazine.com/sixwords>

- Αθανασόπουλος, Β. (2009). «Για μια ασκητική της αφήγησης: Ο αφηγηματικός μινιμαλισμός και το διήγημα»: [Συλλογικό], *Το διήγημα στην ελληνική και στις ξένες λογοτεχνίες. Θεωρία – γραφή – πρόσληψη* (επιμ. Ελ. Πολίτου Μαρμαρινού & Σ. Ντενίση), 150-163. Αθήνα, Gutenberg
- Αλεξάνδρου, Α. (1974). *Το κιβώτιο*. Αθήνα: Κέδρος.
- Βυζάντιος, Δ. (1836). *Η Βαβυλωνία ή Η κατά τόπους διαφορά της ελληνικής γλώσσας* [Θεατρικό έργο]. Εν Ναυπλίου.
- Δημητριάδης, Δ. (1978). *Πεθαίνω σαν χώρα*. Εκδόσεις Σαββάλας.
- Ζαχείλας, Γ. (2024). «Καντίνα». *Στο Καντίνα (Συλλογή διηγημάτων)*. Ανακτήθηκε από fractalart.gr

- Κατσιγιάννης Μ. (2026, Ιούνιος). *Γιώτα Τεμπρίδου | Συνέντευξη στον Μιχάλη Κατσιγιάννη : Η λογοτεχνία θα μπορούσε και χωρίς χώρο*. Ποιείν. <https://www.poein.gr>
- Κοντός, Γ. (2007). «Ο Μεταφραστής». Περιοδικό «Κ». Το ποίημα συμπεριλήφθηκε αργότερα συγκεντρωμένο στην έκδοση: Κοντός, Γ. (2014). *Θανάσιμα επαγγέλματα (Μικρά πεζά)*. Αθήνα: Εκδόσεις των Φίλων.
- Kosztolányi, D. (2021) *Ο κλεπτομανής μεταφραστής*, μτφρ. Αλόη Σιδέρη, Άγρα.
- Νικοπούλου, Η. (2024, 22 Δεκεμβρίου). *Κωνσταντίνος Παλαιολόγος | Συνέντευξη στην Ηρώ Νικοπούλου: Ένα παράθυρο για το μικρό διήγημα*. Culturebook. <https://culturebook.gr>
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2014) *Εγχειρίδιο της Πρότυπης Εκφραστικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Παλαιολόγος, Κ. (2014). «8 αφορισμοί για τη μετάφραση της ποίησης». Στο *Η (α)πειθαρχία των λέξεων: Κείμενα για τη λογοτεχνική μετάφραση και την ισπανόφωνη λογοτεχνία*. Εκδόσεις Γαβριηλίδης.
- Παλαιολόγος, Κ. (2020, Μαΐου). «Ο καλός μεταφραστής». *Πλανόδιον - Ιστορίες Μπονζάι*.(51)
[<https://bonsaistoriesflashfiction.wordpress.com/2020/05/26/konstantinos-palaiologos-o-kalos-metafrastis/>]
- Παλαιολόγος, Κ. (2021, Ιανουαρίου). «Ο εκλιπών». *Χάρτης*, (25).
[<https://www.hartismag.gr/hartis-25/klimakes/ennea>]
- Παρίσης, Ν.– Παρίσης, Ι. (1999). *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*, Αθήνα, ΟΕΔΒ.
- Παρίσης, Ι., & Παρίσης, Ν. (χ.χ.). *Αφορισμός. Στο Λεξικό λογοτεχνικών όρων: Γυμνασίου - Λυκείου*. Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».
- Στάινερ, Τζ. (1993). *Αποδείξεις και τρεις παραβολές* (μτφρ. Μπ. Λυκούδης.). Scripta.
- Συλλογικό Έργο, 2021. *Ενοχλητικές δεσποινίδες: Λατινοαμερικάνικη γυναικεία μικροαφήγηση και έμφυλοι ρόλοι*. (Δίγλωσση έκδ.) Ανθολόγηση - Επιμέλεια: Π. Ξουπλίδης, Κ. Παλαιολόγος, Μ. Φουέντες. Μετάφραση: Β. Εμμανουηλίδου, Α. Παυλίδου, Μ. Σιμχά. Αθήνα: Στίγμος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	5
Abstract	6
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	7
Εισαγωγή	8
1. Λογοτεχνική μετάφραση: Η μεταφράστρια και ο μεταφραστής ως ενεργά υποκείμενα	10
2. Μορφές της μεταφράστριας και του μεταφραστή στη λογοτεχνία: Ειδολογικές Προσεγγίσεις	12

3. Η ανατομία του μικροδιηγήματος	16
3.1. Μικρομυθοπλασία: Ορολογία και χαρακτηριστικά	17
3.2. Ζητήματα μετάφρασης της μικρομυθοπλασίας	19
4. Υποκειμενικές προσεγγίσεις στην εικόνα της μεταφράστριας και του μεταφραστή	20
4.1. Η διττή ιδιότητα της μεταφράστριας και του μεταφραστή: γνώστης και δημιουργός	20
4.2. Η μεταφράστρια και ο μεταφραστής και το καθεστώς διαρκούς αμφισβήτησης	21
4.3. Η μετάφραση ως γέφυρα επικοινωνίας αλλά και πεδίο σύγκρουσης	21
4.4. Η γλώσσα ως δυναμικό και εξελισσόμενο σύστημα	22
4.5. Η μεταφράστρια και ο μεταφραστής ως «αόρατοι» αλλά κρίσιμοι μεσολαβητές	22
4.6. Η βιωματική και συγκινησιακή διάσταση της μετάφρασης	22
4.7. Η μετάφραση και η τεχνολογία	23
5. Μεταφραστικά διλήμματα στη δημιουργική διαδικασία	23
Αποτελέσματα	25
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	28
1. Η Επέλαση των Πρωτοτύπων	29
2. Les Belles Infidèles	33
3. Μπαμ!	34
4. Το πρωτότυπο και η μετάφραση	36
5. Η κηδεία του μεταφραστή	37
6. Οι λέξεις που άλλαζαν δέρμα	38
7. Η άφωνη σοφή	40
8. Η αυλή με τις τριανταφυλλιές.	41
9. Προφορικά	42
10. Η επιστολή	43
11. Η μετάφραση του διατάγματος	44
12. Εγχειρίδιο οδηγιών για ηλεκτρική σκούπα	45
13. Γαργαλητό	46
14. Η χαμένη φράση	47

15. Το μυστικό πίσω από μια λέξη	48
16. <i>TRES TRISTES TIGRES</i>	48
17. Αγρόκτημα	49
18. Ο Μεταφραστής του Απείρου	50
19. Δον Κιχώτης και Σάντσο Πάντσα	51
20. Η νύχτα	52
21. Το χιόνι	53
22. Δεν καταλαβαίνει τίποτα	54
23. Έρωτας μεταφραστών	54
24. Space	55
25. Τι κι αν δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα	56
26. Το κέντημα	56
27. Η Ποίηση πάνω απ' όλα	57
28. Η μεταμόρφωση	58
29. Στίχοι στο πεντάγραμμο	58
30. Τα τυφλά ηλιοτρόπια	59
31. Η παλιά και η νέα	60
32. Οι λέξεις	60
33. Ομαδική μετάφραση	61
34. «Νοσταλγία»	61
35. Ο Σαρλ δεν πτοήθηκε	62
36. The Last Time the Moon Forgot Its Password	62
37. Suspiro	63
38. It takes two to tango	63
39. Ο Μεταπαπαδιαμάντης	64
40. Χαμένο στη μετάφραση	64
41. Ισπανική γαστρονομία	65
42. Στην πυρά	65
43. Η χαμένη άνω τελεία	66
44. Αυτόχειρας	66
45. Λάθος δοσολογία	66
46. — 60. (Six-Word Stories)	66-67
Βιβλιογραφία	68-71
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	72-74

